

Številka 5 • maj 1984 • letnik 31

Rodna gruda

Slovenija

»Uradna« slovenščina	1
Vaša pisma	2
Mladi mostovi	3
Dogodki	4
Jugoslavija in svet	5
Sarajevo – nepozabno	8
Frank Mi!avec: Jednota je del mojega življenja	12
Obrazi Slovenije	14
Sledi nekdanje pomembnosti	16
Po Sloveniji	18
Turistični vodnik	20
Naravni zakladi Slovenije: Ledena jama na Stojni	21
Slovenija v mojem objektivu: Karlo Pesjak	22
Črtice iz zgodovine Slovencev	24
Svetovne osebnosti ni več	25
Umetniška beseda: Jože Dular	28
Mladim po srcu	30
Vaše zgodbe	32
Danijela Hliš Thirion: Vrata v preteklost	33
Naši po svetu	34
Od Porabja do Čedad	38
Nove knjige	39
Materinščina	40
Ob 100-letnici rojstva Josipa Vandota	41
Mislimo na glas	42
Filatelija, Slovenski lonec, Vaš kotiček	43
Samotno življenje Jurne vasi	44

Revija za Slovence po svetu Magazine for Slovenes abroad Revista para los Eslovenos por el mundo

Izdaja

Slovenska izseljenska matica
Ljubljana, telefon 061/210-732

Naslov

61000 Ljubljana, Cankarjeva 1/II, p. p. 169, Slovenija, Jugoslavija
Telefon uredništva 061/210-716
Telefon uprave 061/210-757

Glavni in odgovorni urednik

Jože Prešeren

Urednica

Jagoda Vigele

Oblikovanje

Janez Reher, Franc Valetič

Oblikovanje naslovne strani

Irena Majcen

Uredniški odbor

Zvone Kržišnik, Tadej Labernik, Marko Pogačnik, Jože Prešeren, Meta Vajgl, Matjaž Vizjak

Izdajateljski svet

Mitja Vošnjak (predsednik), Rado Genorio, Andreja Kmecl, Anna Krasna, Ernest Petrin, Milan Pogačnik, Drago Seliger, Mila Senk

Prevajalci

Alberto Gregorič (španščina), Milena Milojevič-Sheppard (angleščina)

Revija izhaja vsak mesec, 8. in 9. številka izideta skupno.

Letna naročnina

Jugoslavija 330 din, Avstrija 170 Asch, Avstralija 10 aus. \$, Anglija 6 Lstg., Belgija 420 Bfr, Danska 80 Dkr, Finska 48 FM, Francija 60 FF, Nizozemska 27 Hfl, Italija 13.000 Lit, Kanada 13 can \$, ZR Nemčija 25 DM, Norveška 65 Nkr, Švedska 60 Skr, Švica 20 Sfr, ZDA – U.S.A. 11 US \$, Južnoameriške države 11 US \$

Avionska naročnina

Severna Amerika 20 US \$ ali 24 can \$, Južna Amerika 22 US \$, Avstralija 20 aus \$

Plačilo naročnine

Dinarski tekoči račun: 50100-678-45356
Devizni račun: 50100-620-107-257300-2818/5
pri Ljubljanski banki – Plačilo je možno tudi po mednarodni poštni nakaznici ali s čekom, naslovljenim na »Slovenska izseljenska matica« v priporočenem pismu.

Poština plačana pri pošti 61102 Ljubljana

Tisk

ČGP Delo, Ljubljana

Oproščeno prometnega davka po pristojnem sklepu št. 421-1/173 z dne 24. VII. 1973

od kod
smo doma

where are
we from

de donde
somos

»Uradna« slovenščina

Šele potem ko so se v zahodni Evropi kot najbolj prometnem, gospodarsko razvitem in torej družbeno naprednem delu takratnega sveta sprožila velika meščanska revolucionarna gibanja in ko je po zemljepisni logiki nacionalno-meščanska ideja prispela do nas preko nemškega ozemlja, se je po neki naivni samoumevnosti porodila tudi ocena, da je vse gosposko tudi nemško. Kdor je hotel biti gospod, je začel tolči nemščino, do zadnjega mestnega šivankarja in dretarja; kajti družbena gospoda je zdaj vse bolj postajalo meščanstvo – namesto prejšnjega plemstva. Takrat šele, od druge polovice 18. stoletja naprej, se je začelo ponemčevanje slovenskih mest in trgov, tako imenovanega meščanskega življa. Prisežna knjiga deželnega glavarstva za Kranjsko ima še v drugi polovici 18. stoletja prisežne obrazce za zapriseganje mestnih sodnikov in cestnih nadzornikov na Kranjskem v slovenščini, kar pomeni, da dobršen ali kar pretežni del teh uglednih mož enostavno ni znal nemško; priseči pa so le morali razumljive reči; v rabi so bili ti obrazci do 1771, potem se je zaprisegalo samo še nemško! Zgodovinsko zgovorno in značilno! (Od 1750 do 1771 – samo! – je 25 mestnih sodnikov na Kranjskem zapriseglo svojo pravičnost po slovensko!)

Prisežna, uradna slovenščina je sploh zanimiva reč; slovenski prisežniki so prisegali pač slovensko, da se ne bi kdaj pozneje zgovarjali, češ so že prisegli, ampak niso vedeli, kaj. In iz teh priseg je mogoče pogosto razbirati kar najbolj slikovite podrobnosti iz starih časov; npr. to, kako si je tam nekje pri Zagorju ob Savi z Italijanskega prišli dušni pastir pred stoletji lastil pravico prve noči; preden je par požegnal, je morala nevesta z njim v farovško posteljo; celo to je razvidno, da se nevesta takšnega uvodnega obreda niti ni hudo branila, pač pa so možje gnali vik in krik, tepež; ali o tem, kako so se ljudje za prazen nič, iz puhlih strasti in hude krvi pobijali med seboj, prešuštovali in potem to početje prosto-dušno pa tudi slikovito popisovali pred sodnikom, cerkvenim ali posvetnim; kako so se topli in goljufali – vse v polnokrvni slovenščini. Najstarejše prisege so se hranile in izgubljale vsaj že iz 15. stoletja! Tega sploh ni bilo malo, ampak bolj sramežljivo spravljamo na dan, je pa tudi neke vrste zaklad v slovenski zakladnici. Kar pomislimo, kako olajšujoče je navsezadnje živeti Slovencu z zavestjo, da mu ni treba biti ravno angelc božji z mlekom in vodo namesto krvi po žilah in v srcu – kakor so se učili rodovi nazaj in potem ob vsakem človeškem grehu, v kakršne jih je kar naprej zapeljevala vesela narava, neskončno trpeli, se grenili, grenili tudi druge, žrli, uničevali!

Vem, kdo bo rekel: to je bilo že po Trubarju, tem dolenskem luciferju, prometeju in baklonoscju v slovenski mrak. Kaj pa prej?

Prej je res vse bolj v temi. Tisk kot iznajdba in postopek je začel delovati šele nekje sredi 15. stoletja in tiskano razmnoženi teksti imajo kajpada mnogo prepričljivejše možnosti za prestanek, ohranitev od rokopi-snih unikatov. Starejšega rokopisnega gradiva je moralo biti sicer veliko, tudi slovenskega, gotovo; cerkvena središča, recimo samostani, ki jih je bilo na slovenskem ozemlju že pred letom 1500 nad 40, so imela svoje prepisovalnice, skriptorije, v katerih so menihi lepopisci ročno prepisovali različna besedila (v Ogleju, ki je bil cerkveno središče velikega dela slovensko poseljenega ozemlja, je za časa največjega razcveta delovalo nad 100 rokopiscev, gotovo tudi slovenski med njimi!). Humanistični razsvetljenec Pavel Santonin, ki je konec 80. let 15. stoletja, torej na pragu protestantskih verskih gibanj, potoval po naših krajih in o tem napisal potopis, je na primer za žički samostan na Štajerskem zapisal tudi tole: »Potem smo šli po skrivnih stopnicah v biblioteko in drugo cerkev, zgrajeno nad oboki spodnje cerkve. V knjižnici je kakih 2000 in več zvezkov, knjig z vseh področij znanja in večinoma napisanih na pergamentu. Tudi stare so med njimi, pisane s trsom in ne tiskane, kakor je danes navada.«

Zgodovina pa je hotela, da se je iz nekdanih bogatih samostanskih knjižnic ohranilo le zelo zelo malo, skoraj nič. Najprej je v to rokopisno slovstvo na slovenskem ozemlju (in tudi drugod v Evropi), posegla tiskarska, predvsem knjigoveška tehnika, ki je stare pergamente, zdeli so se nerabni, rada izkoriščala za platnice, za vezanje novih knjižnih izdaj; zdelo se je najceneje tako. Mnogo hujši in usodnejši udarec, ki je bil že namenjen predvsem slovenskemu tisku, je padel s tako imenovanimi rekatolizacijskimi procesi okoli leta 1600. Po mogočnem razcvetu protestantskega slovstva – glede na etnični značaj ozemlja je bilo tod zvečine slovensko, kar je lahko po neki neizrecni logiki pomenilo, da je vse slovensko ozemlje tudi protestantsko – je leta 1600 in tam okrog v velikih grmadah končalo na tisoče in deset-tisoče različnih zvezkov, samo v Gradcu kot deželnem središču Štajerske čez 10.000 primerkov, v Radgoni in drugod po Štajerskem podobno. Enako na Kranjskem, Koroškem. Lahko si je misliti, da v silnem ideološkem, vojskujočem se zanosu niso kaj prida ločevali, kaj kurijo, samo da je bila pisana beseda – pa čeprav je bila seveda večina skurjenega protestantska: navsezadnje je prezamudno brati vsak papir, vsak pergament, preden ga oddamo ognju!

Dr. Matjaž Kmecl v knjigi »Zakladi Slovenije«

urednik vam

V aprilu je proslavila 80-letnico delovanja najstarejša in največja slovensko-ameriška bratska organizacija Slovenska narodna podpora jednota, ki ima sedež v Chicagu, svoja društva pa po skoraj vseh ZDA od New Yorka do Kalifornije. V posameznih zveznih državah, kjer je večje število društev, so le-ta povezana v federacije, tako da danes deluje štirinajst federacij.

Ob jubileju te organizacije, ki ima tudi izreden pomen za ohranitev slovenskega izročila med ameriški Slovenci, smo za Rodno grudo pripravili tudi razgovor z enim izmed najstarejših še živčih članov SNPJ, s 95-letnim Frankom Milavcem iz Knežaka, ki večer svojega življenja preživlja v svojem rojstnem kraju po dolgih desetletjih življenja v Ameriki. V Slovensko narodno podporno jednota se je Frank Milavec včlanil leta 1907, torej le tri leta po ustanovitvi organizacije! Danes, pravi, Jednota ni več tisto, kar je bila, vendar to predvsem zaradi tega, ker je ameriški delavec ne potrebuje več tako močno, kot so jo potrebovali nekdanji izseljenski pionirji; položaj delavcev je danes veliko ugodnejši, kot je bil nekdanj, delno pa so za zmanjšanje števila članov krivi tudi sami člani, ki k delu niso dovolj pritegnili svojih otrok. Vsekakor pa s tem ne želi zmanjševati pomena te organizacije, ki je odigrala izredno pomembno vlogo v življenju ameriških Slovencev. Zato ni čudno, da se je celoten naš pogovor s Frankom Milavcem sukal okrog njegovega življenja z Jednoto in še posebej tudi z Jednotinim glasilom Prosveto, ki je že vse od začetka njen stalni dopisnik in bralec. Posebnost našega intervjuvanca je še v nečem: starost je na njem pustila le zunanje sledi – globoke gube na obrazu, ob tem pa mu je zagotovila zdravje, duhovno svežino in telesno moč, da bere skoraj vedno brez očal, potuje na obiske k sorodnikom in prijateljem in – piše. Pri njem skoraj ni dneva, ko ne bi napisal pisma ali sprejel pošte od številnih prijateljev. Visoka leta so tako svojevrstno veselje in ne breme, kot imamo na žalost videvati marsikje. Ta izjemna sreča, ki jo je narava podarila Milavcu, je prav gotovo tudi zasluga zdravega življenja brez pretiravanja, življenja, ki se ni ustrašilo trdega dela, in ne branilo veselejših ur.

Ob jubileju SNPJ kakor tudi ob jubileju Progresivnih Slovenk Amerike bomo v uredništvu v eni od prihodnjih števil pripravili posebno prilogo, kjer bomo posvetili posebno pozornost stikom obeh organizacij s staro domovino.

Jože Prešeren

vaša pisma

Nikoli v starem kraju

Prilagam ček za poravnava naročnine za Rodno grudo. Jaz nisem bila nikoli v starem kraju. Moji starši in moj soprog pa so bili vsi iz starega kraja. Vsi so zdaj že pokojni. Mati je bila doma iz Cerknice, oče iz vasi Juršče, moj mož pa iz Otavice.

Zelo rada berem slovenske knjige in časopise.

Frances Tekavec, Davis, W. Va.,
ZDA

Kam pa vodi bela cesta

Kam pa vodi bela cesta?
Bela cesta vodi v svet.
Tam je morje, je širina,
hrepenenje mladih let.

Mnogo jih je že zvalila
kakor vešča sred noči
in v tujini kri izpila,
zemlja kliče in jih ni.

List za listom pada, pada,
bela cesta se smehlja,
a za nas je izguljena
kakor kamen sred morja.

V Argentini, na Vestfalskem,
v Kanádi in povsod
posejani so grobovi,
v njih je pokopan naš rod.

Kam pa vodi bela cesta?
Bela cesta vodi v svet.
Mnogi se po njej brez sreče
vračajo domov umret.

Jože Kovačič, Edmonton, Alta,
Kanada

Nepozabni spomin

Z veseljem vam pošiljam naslove treh novih naročnikov Rodne grude. Najbolj so privlačne novice, slike domačih krajev in znanih oseb. Z veseljem sem si ogledala sliko metropolita, nadškofa Alojzija Šuštarja ter vse osebe, ki sem jih srečala v Avstraliji.

Hvala za sliko Tomaja pri Sežani, Kosovelove hiše, pogovor s Tončko o življenju našega velikega pesnika Srečka Kosovela. Pri branju so mi spomini pohiteli daleč nazaj, ko sem bila dvanajstletna deklica – v duhu sem slišala zvonove, ki so opozarjali na pogreb mladega pesnika.

Prepričana sem, da se tudi Tončka še spomni iz prejšnjih časov Čotkove družine iz Šepulj pri Sežani, posebno mojega očeta, ki je bil pravi veseljak in poštenjak, in tudi mene, najmlajše od štirih sester, zelo žive deklice, ki smo se rade oprijele vsakega dela na kmetiji ali drugod.

Rojena sem bila kot Marcelina Gec, zdaj sem poročena Bole, moj oče pa je bil Peter Gec iz Šepulj pri Sežani. Zrasla sem pod fašizmom s podedovano žilico po očetu. Oče je zlagal pesmice, a jih ni zapisoval.

*Vejica sem brinja,
ki kraško gmajno krasi.
Še nisem tableta,
ki se v lekarni dobi.*

Marcela Bole, Pascoe Vale,
Melbourne, Vic., Avstralija

Zgodovina

Iz srca se vam zahvaljujem za redno pošiljanje Rodne grude in Slovenskega koledarja, kar z veseljem beremo. Obe knjigi sta res lepi in zanimivi in pohvale vredni. Zelo nas zanima vsa zgodovina, ki jo pišete v teh knjigah, ker nekaterih stvari nismo slišali še nikoli prej. Te krasne slike iz naše ljubljene Slovenije so nam veliko veselje ter nas živo spominjajo na našo predrago domovino, ki jo tako močno pogrešamo.

Nežika in Lojze Hrast,
Northcote-Mel., Vic, Avstralija

MLADI MOSTOVI

Pojemo slovensko

V juniju lani sem na Nizozemskem diplomiral kot ekonomist na višji šoli, vendar pa je svetovna kriza zajela tudi Nizozemsko in zaradi tega še nisem našel službe. Nizozemska ima približno 14 milijonov prebivalcev in okrog 800.000 brezposelnih. To pomeni, da je na trgu delovne sile precej hud položaj. Tam, kjer živimo, to je v provinci Limburg (južni del Nizozemske), pa je še hujše, ker so v šestdesetih letih zaprli rudnike. Tam je bilo zaposlenih zelo veliko ljudi, tudi Slovencev. Namesto rudnikov pa ni pravzaprav prišlo nič drugega.

Slovenci so v glavnem prišli v Limburg v dvajsetih letih in skoraj vsi so bili rudarji. Tudi moj stari oče in stara mama sta prišla leta 1928 v Brunssum. Leta 1929 je bil ustanovljen pevski zbor »Zvon«, ki še vedno obstoja. Tudi jaz sem član Zvona. Trenutno imamo skoraj 60 članov. Ker so vsi člani že iz druge ali tretje generacije, se med seboj pogovarjamo v nizozemščini, ker je pač lažje, a pojemo slovensko. Lani je bil Zvon na povabilo Slovenske izseljenske matice na gostovanju po Sloveniji. Turneja je bila zelo uspešna. Imamo tudi otroški zbor Škrjanček in slovensko folklorno skupino. Poleg tega pa je še splošno društvo sv. Barbare. Pri nas doma dobivamo Rodno grudo in jo berem. Mislim, da je dobra ideja, da ste uvedli rubriko, ki bi bila namenjena absolventom slovenske poletne šole, ker bi lahko tudi po tej poti ohranjali medsebojne stike, ki so nastali v slovenski šoli.

Lepo pozdravljam vse sošolce in upam, da bodo pisali tudi oni v čim večjem številu.

Franc Drenovec, Brunssum, Nederland

Rada bi študirala slovenščino

Ne morem pozabiti dobrega dela in organizacije poletne šole v Kranju ter vsega, kar sem doživela. Vsi ste bili do nas pozorni in nudili ste nam mnogo. Meni osebno se je moj bovški dialekt izboljšal v oblikovano slovensko besedo. Hrana in stanovanje je bilo odlično, da ne pozabim omeniti ekskurzij, ki ste nam jih nudili po lepi Sloveniji. Ohranila sem lepe spomine na vse, kar sem doživela v tistih 4 tednih, in obenem spoznala veliko novih prijateljev.

Tu v Holandiji obiskujem srednjo ekonomsko-turistično šolo, katero upam, da bom končala letos konec junija in dobila diplomu. Težko se odločim, ali naj v prihodnje iščem službo v Holandiji ali v Jugoslaviji. Osebno sem se vedno počutila bolj doma v domovini moje mame, ker mi je večkrat nudila, da sem lahko daljši čas med počitnicami preživela pri sorodnikih v Bovcu.

Vaš dopis in razpis v Rodni grudi mi je pomagal, da že nekaj časa razmišljam o študiju v Ljubljani. Zelo rada bi prišla študirat slovenščino in srbohrvaščino, ker vem, da bom oba jezika potrebovala tudi pri mojem turističnem poklicu.

Metka Hoops, Voorschoten, Nizozemska

Kratkočasje

Pošiljam denar za naročnino Rodne grude. Ostali bomo naročniki, čeravno ima mož majhno penzijo, ker mi ta revija dela veliko veselja. Vse, kar se godi po širnem svetu, me zelo veseli in kratkočasi, da preberem vse novice te prelepe Rodne grude. Hvala vsem za trud in ostanite zdravi, da nam boste še naprej pošiljali to lepo revijo.

Amalie Zorko, Bienenbüttel, ZR Nemčija

Ihan

Poravnavam, kar sem dolžan za Rodno grudo in Slovenski koledar. Prosim vas, če ob priložnosti slikate vas Ihan, kjer sem bil rojen, vendar sem že dolgo tukaj v Ameriki. Na obisku sem bil leta 1950 in vem, da se je v tem času zelo veliko spremenilo. Ž ženo sva bila tam tri mesece in sva obiskala vse sorodnike. Nama obe ma je bilo tam zelo všeč.

Jacob Kokalj, Duluth, MN, ZDA

Štirje tedni po slovensko

Rada bi se zahvalila za šolo v Kranju. Bilo mi je zelo všeč. Videla sem veliko slovenskih krajev in slišala mnogo zanimivega. Posebno mi je ostal v spominu čudoviti obisk Postojnske jame. Spoznala sem veliko Slovencev z vseh koncev sveta in tudi naučila sem se kar dosti. To sem vesela tudi zaradi tega, ker je bila slovenščina tisti jezik, ki smo ga znali (skoraj) vsi in v 4 tednih smo se ves čas pogovarjali po slovensko. V glavnem sem bila zadovoljna z vsem. Že takoj po prihodu v Kranj nas je prijazen sprejel vzgojitelj Mare, ki je vedno poskrbel, da je šlo vse v redu. Zelo se je trudil, da smo se počutili kot doma. Tudi vodniki in na splošno vsi organizatorji so bili zelo prijazni. Pohvaliti moram tudi našega lektorja. Vprašal je, kaj nas najbolj zanima, in tako smo potem delali. Veliko smo se tudi pogovarjali in tako sem spoznala tudi življenje v drugih državah, v katerih živijo Slovenci. Rada pa bi opozorila na nekatere malenkosti, ki bi se jih dalo izboljšati.

Mislim, da razpored skupin po različnem znanju ni bil dober. Napisali smo samo spis in po tem so nas razporedili. Mislim, da tako ni bilo dobro. V zvezi s šolo še to, da bi bilo mogoče boljše malo manj učenja, zato pa bolj intenzivno. Kadar je bilo zelo vroče, je bilo učenje težko.

Poldnevne ekskurzije so mi bile zelo všeč, celodnevne pa so bile preveč napore. Hiteli smo iz enega mesta v drugega, tako da smo videli zelo malo. Zvečer pa smo prišli domov zelo utrujeni.

Pogrešala sem tudi kake igre v prostem času, kot npr. športne. Namenjene folklorne vaje bi bile zelo primerne, žal pa so odpadle.

V Schweningnu, kjer živim, je bolj malo Slovencev, zato tu ni slovenskega društva. Veliko Slovencev, ki sem jih poznala, pa se je že vrnilo v domovino. Nekateri so že prevzeli nemško državljanstvo in nameravajo tu ostati za stalno in po večini tudi že več ne govorijo slovensko.

Ko bom končala gimnazijo, bi rada študirala jezike in še najraje bi študirala doma v Sloveniji – angleščino, nemščino, francoščino. Rada bi vedela, kakšne možnosti imam glede poklica.

Helena Komatar, Schwenningen, Deutsch!and

Pripadam tudi slovenski kulturi

Lani sem se udeležila slovenske poletne šole 1983 v Kranju. Med bivanjem v Sloveniji sem imela priložnost še bolj spoznati domovino svoje matere. Obenem je bila to tudi priložnost spoznati še ostale mlade potomce Slovencev, ki živijo po širnem svetu. Upam, da bomo obdržali stike med seboj in tudi z matično domovino.

Ob učenju slovenskega jezika, kulture, ob razgledovanju te lepe dežele, sem občutila, kako pripadam tudi njej, ne samo Angliji, kjer sem se rodila. Zdelo se mi je, da sem našla samo sebe; našla sem svoje korenine in to mi daje še večji občutek sigurnosti vase. Strinjam se z Markom Pogačnikom, ki je rekel, da smo mi mladi slovenski potomci kakor potniki na mostu, ki pripadajo dvema bregovoma. In ravno mi smo tisti, ki bomo lahko prispevali svoj delež k mednarodni kulturi, prijateljstvu in napredku. In lahko smo ponosni na to našo novo vlogo.

Simona Malone, 16, Winchester, Anglija

Dragi ansambel Ottavia Brajka

Zelo sem zadovoljna z revijo Rodna gruda, ker je lepa in zanimiva in jo rada berem.

Zdaj pa se najlepše zahvaljujem vsem članom ansamble Ottavia Brajka za prav prijeten večer. Vsem nam je bilo zelo všeč in se zahvaljujemo za vaš drugi obisk v Adelaide 14. januarja 1984. Izredno zadovoljni smo bili, da smo se

lahko pogovorili z vami in se naplesali ob vaših melodijah. Vaš koncert je bil odličen in bilo nam je zelo žal, da ste morali že odpotovati. Upamo, da boste še prišli nazaj.

V upanju, da ste bili tudi vi zadovoljni med nami, vam želimo še mnogo veselja in veliko uspehov v prihodnje.

Justina Bole, Adelaide, Južna Avstralija

dogodki

Ukrepi za nadaljnjo gospodarsko rast

Delegati slovenske skupščine so sredi marca razpravljali o novi finančni pogodbi, ki jo je Jugoslavija sklenila z mednarodnim denarnim skladom (IMF). Poročilo o teh pogajanjih in o celotnem razpletu je delegatom prebral predsednik slovenske vlade Janez Zemljarič. Delegati so podprli poročilo o novi finančni pogodbi z misijo Mednarodnega denarnega sklada.

Janez Zemljarič je v svojem poročilu poudaril, da bi bila naša proizvodnja, izvoz in oskrba močno prizadeti, če si ne bi mogli pomagati z novimi tujimi posojili. Imeli bi mnogo manj denarja za osebno, skupno in splošno porabo, zaposlenost in življenjski standard bi bila nižja.

Razmere v mednarodnih gospodarskih odnosih se zaostrojujejo, zato mo-

ramo predvsem sami s svojim gospodarjenjem storiti vse, da zmanjšamo hipoteko dolgov. Dogovorjeni ukrepi omogočajo, da bi letos dosegli 2-odstotno realno povečanje družbenega proizvoda in 3-odstotno rast industrijske proizvodnje.

Dnevi Slovencev na Madžarskem

V Cankarjevem domu v Ljubljani so bili v marcu »dnevi Slovencev na Madžarskem«, s katerimi se je slovenska manjšina v tej državi prvič predstavila širši slovenski javnosti s prikazom svoje kulturne ustvarjalnosti. V okviru teh dni je bila razstava o ljudskem izročilu Slovencev v Porabju, imeli so razgovor za okroglo mizo o tej manjšini, pripravili pa so tudi kulturni večer, ki ga je prenašala tudi ljubljanska televizija.

V prostorih jugoslovanskega generalnega konzulata v Pittsburghu, Pa., so 15. februarja izročili naši dolgoletni poštvovalni sodelavki, zastopnici naših publikacij in kulturni delavki med tamkajšnjimi Slovenci Ani Klun, priznanje Slovenske izseljenske matice. Na skromni slovesnosti, ki so ji prisostvovali poleg osebja konzulata tudi nekateri predstavniki Slovenske narodne podporne enote, je priznanje namesto obolele matere prevzela hčerka Josephine Klun. Na sliki: Josephine Klun prevzema priznanje iz rok generalnega konzula Rudolfa Mažurana.

120 let Slovenske matice

Z občnim zborom članov Slovenske matice so v Ljubljani v marcu proslavili 120-letnico ustanovitve in delovanja tega najvišjega literarnega, znanstvenega in kulturno-prosvetnega društva Slovenije. Ob ustanovitvi leta 1864 je društvo postalo in ostalo do danes eno najpomembnejših delovnih, znanstvenih, kulturnih in publicističnih teles slovenske kulture sploh. Na občnem zboru je o tem govoril predsednik Slovenske matice prof. dr. Bogo Grafenauer. V minulih 120 letih je Slovenska matica izdala več kot 500 pomembnih del.

Nova tovarna v Lendavi

Ljubljansko podjetje Lek bo v industrijski coni v Lendavi postavilo obrat za proizvodnjo farmacevtskih surovin, kjer bodo izdelovali zlasti antibiotik gentamicin C, ki ga v Jugoslaviji še ne izdelujemo, poraba tovrstnih zdravil pa je vse večja. Precejšen del proizvodnje bo Lek namenil tudi v izvoz. Predvidevajo, da bo v novem obratu zaposlenih 64 delavcev.

Do sezone 18 novih marin

Turistična ponudba na naši obali bo do poletne turistične sezone bogatejša za 18 novih marin, pristanišč za jahte, ki jih gradijo na raznih krajih od Istre do Dalmacije. Na območju Istre so nove marine v Umagu, na Rabu in Lošinju, na področju srednje Dalmacije pa v Vodica, Skradinu, Jezerih, Trogirju, Splitu in Milni na Braču.

Medicinska oprema za Kubo

Jugoslovanski proizvajalci medicinske opreme in zdravil so sklenili pogodbo o izvozu svojih izdelkov na Kubo v vrednosti približno 20 milijonov dolarjev. Na nedavni razstavi medicinske opreme v Havani je sodelovalo 15 največjih tovrstnih jugoslovanskih tovarn.

Darilo Cankarjevemu domu

Delovna organizacija SMELT iz Ljubljane je podarila Cankarjevemu domu v Ljubljani dragocen koncertni klavir znamke Steinway. V marcu so klavir že pripeljali iz Hamburga v ZR Nemčiji v Ljubljano in ga namestili v Cankarjevem domu. Prvi koncertni umetnik, ki je igral na njem, je bil slovit pianist Ivo Pogorelič. Koncertni klavir je stal 75.000 nemških mark.

Naročila za 77 ladij v jugoslovanskih ladjedelnicah

Za letošnje in prihodnje leto imajo jugoslovanske ladjedelnice naročil za gradnjo 77 ladij. Od tega je 72 ladij, v skupni vrednosti okrog poldruge milijarde dolarjev, namenjenih naročnikom iz tujine. Jugoslovanski ladjedelski obrati, med katerimi prednjačijo v tem pogledu reški »3. maj«, puljski »Uljanik« in splitski »Split«, se po naročilih v tem trenutku nahajajo na sedmem mestu na ustrezni svetovni lestvici, in sicer za ladjedelnici Japonske, Narodne republike Koreje, Španije, Brazilije, Poljske in Velike Britanije.

V lanskem letu so jugoslovanske ladjedelnice, združene v poslovni skupnosti »Jadranbrod« s sedežem v Splitu, izvozile na tuja tržišča 12 ladij v skupni vrednosti nekaj nad 320 milijonov dolarjev. Ladje, izdelane v Jugoslaviji, so prevzeli naročniki iz Librije, Sovjetske zveze, Norveške, Barbadosa, Paname in Francije. Letošnji program novih gradenj predvideva izdelavo 5 večjih enot za jugoslovansko trgovinsko mornarico.

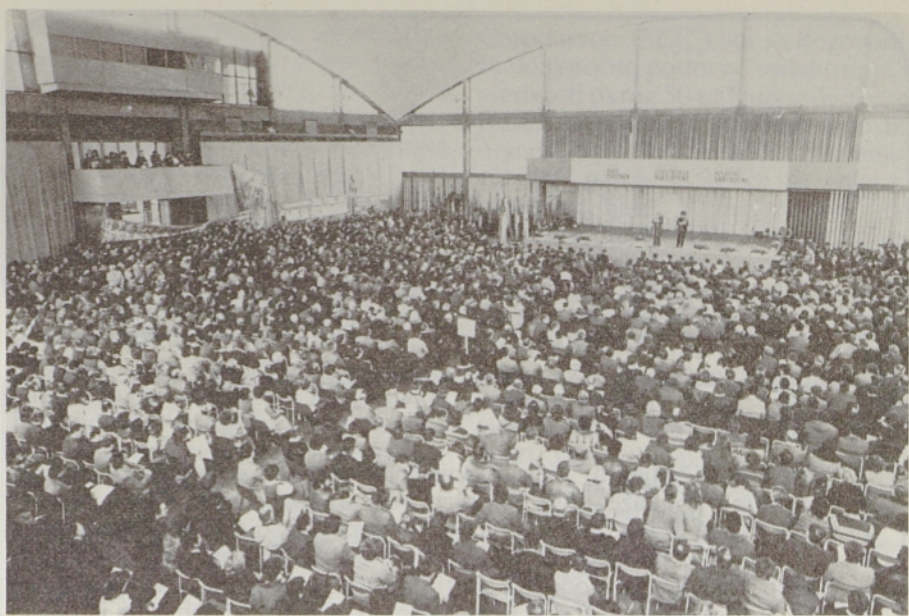
Velika mednarodna mirovna manifestacija v Ljubljani

Le hrepenenje po miru in govorjenje sta premalo. Potrebne so odločne akcije tako vlad kot drugih. V boju za ohranitev miru je še kako pomemben tudi glas sindikatov. Če pa je ta enoten oziroma skupen, čeprav prihaja iz vrst sindikatov različnih dežel, pa je njegov pomen še toliko večji.

Omenjeno prepričanje je vodilo Zvezo sindikatov Slovenije, Federacijo CGIL-CISL-UIL Furlanije – Julijske krajine in Avstrijsko sindikalno zvezo za Koroško, da so 11. marca 1984 v Ljubljani pripravile veliko skupno mirovno manifestacijo pod geslom »Mir-sožitje-razorožitev«.

Dvorana na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani je bila mnogo pretesna, da bi sprejela več kot tritisočglavo množico članov sindikatov iz Jugoslavije, Italije in Avstrije. Samo iz severnoitalijanskih mest Bologne, Verone, Padove, Benetk, Pordenoneja ter seveda Trsta in Gorice je prispelo trideset avtobusov.

Ravno glede na udeležence manifestacije lahko rečemo, da smo bili v Ljubljani priča res enkratnemu srečanju. Mnogi so še do pred kratkim menili, da to sploh ni mogoče. Zbrani manifestanti so namreč prišli iz treh držav, od katerih je ena članica Nato pakta, druga nevtralna in tretja neuvr-

Med mirovnim zborovanjem sindikatov treh dežel

»Samo miru si želimo« je enotna želja vseh delavcev

ščena, treh držav torej z različnim mednarodnim položajem pa tudi različno družbeno-politično ureditvijo. K temu je treba dodati tudi različne svetovno-nazorske oziroma politične usmeritve samih sindikalnih organizacij.

Zbranim so spregovorili: predsednik Zveze sindikatov Slovenije Marjan Orožen, generalni sekretar italijanske Federacije CGIL-CISL-UIL Luciano Lama, in predsednik Avstrijske sindikalne zveze za Koroško in namestnik deželnega glavarja Erwin Frühbauer.

Udeleženci manifestacije so sprejeli tudi skupno izjavo, ki so jo poslali sekretariatu konference o ukrepih zaupanja, varnosti in razorožitve v Evropi, ki poteka v Stockholmu. V njej so med drugim obsodili vse hujšo in brezumnejšo oboroževalno tekmo, na čelu katere stojita obe velesili in

katere milijardni izdatki se odražajo v čedalje slabšem ekonomsko – socialnem položaju delavcev, narode dežel v razvoju pa pehajo v bedo in pomanjkanje. ZDA in SZ so pozvali, da obnovita prekinjena pogajanja o omejitvi jedrskega in klasičnega orožja, da nadaljujeta dialog ter s svojim ravnanjem data zgled drugim. Udeleženci so se zavezali, da se bodo vztrajno bojevali za odpravljanje nezaupanja in sumničenja v današnjem svetu, za razmah mednarodnega sodelovanja na vseh področjih človekovega snovanja. Končali so z besedami: »Nočemo živeti v negotovosti ter v senci raket in drugega morilskega orožja, temveč v miroljubni skupnosti svobodnih, enakopravnih narodov, katerih ravnanje ne bo vodilo k samouničenju, ampak k delu, ustvarjalnosti, razcvetu in blaginji vseh ljudi sveta.«

jugoslavija in svet

gospodarske novice

Ugibanja

Tako kot v življenju, kjer se sorodniki pogosto srečujejo le še na pogrebi, je – kot kaže – tudi v svetu visoke politike: kadar umre ugledni državnik velike dežele, pridejo na njegov pogreb ljudje, ki se v običajnih okoliščinah bržkone nikoli ne bi v takem številu zbrali na enem kraju.

Pogreb sovjetskega voditelja Jurija Andropova je to zelo otipljivo potrdil. V Moskvi se je zbralo nekaj deset državnikov z vseh celin in tudi jugoslovanska delegacija je bila poudarjeno močna, saj sta bila v Moskvi predsednika državnega in partijskega predsedstva.

Prisotnost na pogrebu zanesljivo ni le priložnost, da se gostje še zadnjič poklonijo spominu pokojnika, marveč da hkrati in v posebnem vzdušju navežejo tudi prvi stik z novim voditeljem.

Ko je Jurija Andropova na čelu sovjetske partije zamenjal Konstantin Černjenko, zaradi razumljivih razlogov njegovi pogovori s tujimi državniki niso mogli biti kdove kako izčrpni. V poprečju se je utegnil novi sovjetski voditelj s svojimi gosti pogovarjati le po trideset minut, pa je na dlani, da iz tako skopo odmerjenega pogovora v večini primerov ni mogoče pričakovati kaj izrazito novega tudi v tistih primerih, ko bi svet kaj novega lahko pričakoval.

To še posebej velja za kratek ameriško-sovjetski dialog, ki ga je z ameriške strani v Moskvi vodil podpredsednik Bush.

In vendar to kratko srečanje (čeprav v razumljivo manjši meri tudi srečanja Černjenka z drugimi pomembnejšimi zahodnimi voditelji) še vedno zanima analitike sovjetsko-ameriških odnosov.

Precej splošno rečeno, se še vedno zastavlja naslednje vprašanje: ali je zamenjava na oblasti v Kremlju prava priložnost za začetek novih prizadevanj, ki naj ublažijo velike in nevarne napetosti v sovjetsko-ameriških odnosih? In: ali so kaka znamenja, ki bi kazala, da sta velesili pripravljeni na kaj takega? In če so, kakšne so resnične možnosti za izboljšanje ozračja?

Vsi so prepričani, da bi bile take pobude koristne, precej jih sodi, da je videti tudi nekaj spodbudnih znamenj, toda malokdo je zares prepričan, da si lahko kmalu obetamo kakšen nepričakovan preobrat na bolje.

Predsednik Reagan je po povratku Busha iz Moskve povedal, da je dobil spodbuden vtis iz informacije svojega namestnika. »Zdi se, da si novo sovjetsko vodstvo prizadeva omiliti glasno govornišvo in išče pota, ki bi pripeljala do koristnega dialoga... Kaže, da je pripravljeno postaviti naše odnose na konstruktivnejšo podlago.«

V Moskvi so prav tako z besedami izrazili pripravljenost za obnovitev pogajanj ali pogovorov, so pa pri tem tudi precej jasno dali vedeti, da niso voljni dati nekaj za nič.

S tem v zvezi opazovalci opozarjajo, da v letu ameriških predsedniških volitev običajno nihče ne tvega izjemnih političnih potez – dokler ni znan nov ameriški predsednik. Ta ugotovitev bi torej govorila proti možnosti, da se v sovjetsko-ameriških odnosih kaj spektakularnega zgodi tja do novembra letos. Toda po drugi strani bi predsedniku Reaganu, ki se poteguje za še en mandat, nedvomno prav prišlo nekaj »državniškega sijaja« v mednarodnih odnosih – v notranje-političnih si je to z dobrimi gospodarskimi rezultati skorajda že zagotovil.

In vendar za zdaj še ni pripravljen na srečanje z novim sovjetskim voditeljem, ker bi moralo biti »tako srečanje dobro pripravljeno in bi moralo prinesiti kaj otipljivega.« Reagan je dejal, da ne misli potovati na srečanje zgolj za to, da bi se tam »osebno seznanil s Černjenkom.«

Vse je torej še odprto, nejasno, negotovo, a k sreči vsaj ne brez možnosti.

Janez Čuček

Tujci igrajo na naša glasbila

Tovarna glasbil Melodija v Mengšu, ki izdeluje različna glasbila že od leta 1946, zaposluje danes okrog 230 delavcev. Glavni proizvodni program predstavljajo diatonične in klavirske harmonike, klasične in električne kitare, ojačevalci za električne in elektronske zvočne table za poučevanje glasbe. Ta program dopolnjujejo z izdelki zahodnonemške tovarne Solton, s katero imajo dolgoročno kooperacijsko pogodbo.

Melodija si z lastnim izvozom ustvari tolikšen devizni priliv, da lahko z njim pokrijejo vse obveznosti za uvoz reprodukcijskega materiala. Večino materiala uvažajo v okviru kooperacijske pogodbe iz ZR Nemčije, nekaj pa tudi od drugod. Glasilke za harmonike uvažajo iz Italije, kjer izdelujejo najboljše.

Lani so izdelali 4300 različnih tipov harmonik, 17.000 klasičnih in 1400 električnih kitar, 1500 ojačevalcev in 350 zvočnih tabel. Izvozili so približno 30 odstotkov svojih izdelkov, letos pa nameravajo izvoz še povečati.

Na svetovnem trgu so najbolj znani po njihovih diatoničnih harmonikah. Te cenijo zlasti v ZDA, kamor jih izvažajo največ, večino drugih instrumentov pa izvažajo v okviru kooperacijske pogodbe v ZR Nemčijo in Avstrijo.

Dieselski motorji za Švicarje

Jugoturbina tovarna diesel motorjev je sklenila s švicarsko firmo Sulzer pogodbo o dobavi desetih ladijskih motorjev. Skupna vrednost posla znaša 1,8 milijona švicarskih frankov. S temi devizami bo Jugoturbina takoj uvozila dele, potrebne za vgradnjo v trideset motorjev za pogon ribiških ladij, prav tako namenjenih izvozu. Dieselske motorje bodo v Jugoturbini tovarni delali skupaj z Sulzerjevimi strokovnjaki. Uvozne dele v Karlovcu ne bodo vgrajevali v motorje, pač pa bo to opravil naročnik sam v svoji tovarni. Švicarji so zahtevali vrhunsko kvaliteto naročenih diesel motorjev.

Če bo Jugoturbini uspelo zadovoljiti vse postavljene pogoje, se lahko nadejajo nadaljnjim naročilom.

Kavni mlinčki za kupce v ZDA

Gorenjeva temeljna organizacija Mali gospodinjski aparati iz Nazarij, ki je do nedavna prodajala kavne mlinčke predvsem v Zvezno republiko Nemčijo, je začela lansko leto iskati kupce tudi na kanadskem tržišču. Prvi mesec letošnjega leta so na to tržišče odposlali že prvo pošiljko 1000 kavnih mlinčkov. V letnem izvoznem planu so si zastavili nalogo izvoziti 170.000 kavnih mlinčkov, od tega naj bi jih v Kanado in ZDA prodali kar 10.000. V primerjavi s lanskim letom naj bi letos izvoz povečali za 42 odstotkov. Sicer pa načrtujejo v tozid MGA narediti 1.014.000 malih gospodinjskih aparatov.

Nafta iz vojvodinskih vrtin

Na vojvodinskih nahajališčih bodo letos, kot načrtujejo, načrpali 1.240.000 ton surove nafte, medtem ko naj bi proizvodnja zemeljskega plina presegla 900 milijonov m³. Vendar pa to ne bo dovolj, saj ocenjujejo, da bo poraba naftnih derivatov v Vojvodini letos večja kot 2 milijona ton, uvoziti pa bodo morali še nadaljnjih 920 milijonov m³ plina. V štabu za preskrbo trga z naftnimi derivati menijo, da bi bila preskrba dokaj urejena, če bi rafinerije mesečno predelale 650.000 ton nafte.

Obiralci datelnov za Irak

Ko so prva dva Rikova obiralca datelnov uspešno preskusili v Iraku, so Iračani naročili še 100 takih obiralcev. Posel je zelo zanimiv, saj je vreden 700.000 dolarjev. Ker ima Irak okrog 400 milijonov datelnovih dreves, bi za prehod od ročnega na strojno obiranje potrebovali 6 do 7 tisoč strojev skupaj z dodatki, na primer škarjami za obrezovanje, napravami za oprasevanje in drugimi priključki. Na ta obsežen posel seveda v Riko računajo, vendar pa bi bilo v tem primeru najbolj gospodarno kar v Iraku postaviti tovarno.

V preteklem letu za devet milijonov dolarjev izvoza

ALPOS je največji izvoznik v šentjurski občini. Delovna organizacija

veliko izvažajo na Poljsko, s katero sodeluje že deset let. Iz te države uvažajo toplo valjaste trakove, ki so zelo iskan reprodukcijski material, Alpos pa izvažajo cevi in profile. Ta šentjurska organizacija je med največjimi jugoslovanskimi izvozniki na Poljsko. Sodelujejo tudi s takšnimi giganti, kot je železarna iz Krakova, ki zaposluje 32.000 delavcev. Lani so načrtovali izvoz v višini devet milijonov dolarjev in so ga tudi v celoti realizirali.

Sodelovanje s Poljsko je za Alpos izrednega pomena, ker je Poljska najbolj zanesljiv vir oskrbe z reprodukcijским materialom, ki ga v Alposu potrebujejo.

Letos 72.700 ton izdelkov v izvoz

Lansko leto so jeseniški železarji namesto načrtovanega izvoza v vrednosti 40.248.000 dolarjev dosegli za 27.392.780 dolarjev izvoza. Na konvertibilno tržišče bi morali izvoziti za 22.645.000 dolarjev izdelkov, pa so jih le za 16.967.000 dolarjev. Izvoz na klirinško tržišče so skoraj prepolovili, saj so namesto načrtovanih 17.603.000 dolarjev dosegli izvoz v vrednosti 10.425.680 dolarjev. Med temeljnimi organizacijami je izvozne obveznosti najvestneje izpolnila Žebljarna, dobro so delali tudi v tozid Profilarna. Vse druge temeljne organizacije izvoznega plana niso dosegle, kar velja še posebej za Hladno valjarno Bela, Valjarno žice in profilov in Žičarno. V letošnjem letu naj bi bil izvoz na konvertibilno tržišče vrednostno enak kot leta 1983. Spremeniti morajo le strukturo in sortiment izdelkov. Jeseniška železarna si je letos zastavila nalogo izvoziti 72.700 ton izdelkov v skupni vrednosti 35.513.000 dolarjev. Od tega naj bi na konvertibilno tržišče izvozili za 23.123.000 dolarjev izdelkov, na klirinško pa za 12.390.000 dolarjev izdelkov.

Veliki posli z iranskim kupcem

Gostol iz Nove Gorice je lani izvozil za nad 9,5 milijona dolarjev, od tega za 3 milijone dolarjev na konvertibilno tržišče. Največ svojih proizvodov prodajo v Iran. Lani so izvozili v to državo za okoli 1,6 milijona dolarjev svojih izdelkov. Gostol zaključuje z deli tudi na liniji za površinsko zaščito pločevine P-4000. To linijo bodo montirali v največjo iransko tovarno strojne opreme Machine Sazi Iran.

Tibo hišice v svet

Ladjedelnica »3. maj« in ameriška firma Supply Export International

Corporation (SEIC) sta se dogovorili za dolgoročno poslovno sodelovanje v vrednosti okrog 50 milijonov dolarjev. Reška ladjedelnica oziroma delovna organizacija Tibo bo dobavljala ameriškemu partnerju hišice in dele za montažne hale. V zameno bo Tibo dobival reprodukcijški material, ki ga pri nas ni dovolj, na primer plastificirano pločevino, poliuretan in opremo. Pri pogodbi s SEIC gre za letno proizvodnjo 15.000 kvadratnih metrov objektov. Z materialom, ki ga bodo dobivali v zameno, bodo v Tibo lahko letno izdelali 4000 tibo hišic. Kakih 3000 jih bo reškemu proizvajalcu ostalo za prosto prodajo na domačem in inozemskem trgu. Tibo se je pričel ukvarjati s proizvodnjo hišic pred osmimi leti. Doslej so jih izdelali 6000 in jih polovico postavili v tujini prek domačih delovnih organizacij, ki tam delajo, ostalo pa neposredno izvozili v Italijo, Francijo, Nemčijo in Norveško. Firma SEIC bo tibo hišice postavila na gradbiščih v Afriki in Aziji.

Torbice v izvoz

V tovarni Toko v Žižkih je zaposlenih 62 delavcev, ki so lani izdelali 62.000 kosov razne drobne galanterije in kar 70.000 ženskih torbic. Slednje so v celoti izvozili v Sovjetsko zvezo, drobno galanterijo pa so prodajali predvsem na domačem tržišču. Na konvertibilnem območju so pokupili kakih 15 odstotkov proizvodnje tovarne Toko v Žižkih. Lanski skupni prihodek je znašal 75 milijonov din, kar je 45 odstotkov več kot so načrtovali.

Po načrtu naj bi letos ustvarili za 60 odstotkov višji prihodek. Za glavnino načrtovane proizvodnje so že sklenili pogodbe. Na klirinško območje, zlasti v SZ, bodo prodali 80% svojih izdelkov. Letos bodo izvažali tudi na tržišča s trdno valuto. Računajo, da bodo tja izvozili 20% od skupne količine proizvedenih torbic.

Jugoslavija bo letos izvozila 157 tisoč ton mesa

Jugoslovanski živinorejci načrtujejo da bodo letos izvozili 156.750 ton vseh vrst mesa, kar je za 26 odstotkov več kot lani. Od tega bodo največ prodali v Italijo (42 odstotkov), Grčijo (11) in v ZDA (10 odstotkov). Z izvozom mesa in mesnih izdelkov bodo na konvertibilnem območju iztržili 366,7 milijona dolarjev, na klirinškem pa 80 milijonov dolarjev. Pri tem pa jugoslovanski živinorejci ugotavljajo, da se svetovno tržišče za njihovo blago še naprej zožuje in da predvsem države Zahodne Evrope z raznimi ukrepi ščitijo predvsem svoje živinorejce.

Sarajevo – nepozabno

»Sarajeva ne bomo pozabili. Še bomo prišli,« so se številni udeleženci in gostje 14. zimskih olimpijskih iger februarja poslavljali od mesta letošnjih zimskih olimpijskih iger. Nekateri udeleženci so odhajali iz Sarajeva bolj, drugi manj zadovoljni, kakor jim je pač bila mila športna sreča med boji na snegu in ledu sarajevskih iger. Vsi gostje in številni obiskovalci zimskega športnega slavlja 1984, ki jim razpoloženja niso krojili športni izidi, temveč splošno olimpijsko razpoloženje, pa so bili enotnega mnenja, da jih je Sarajevo v začetku februarja pristrčno sprejelo in jih ves čas zimskih olimpijskih iger prijazno gostilo.

Zato tudi slovesna obljuba, da Sarajeva ne bodo pozabili.

Športni dnevi 14. zimskih olimpijskih iger v Sarajevu so bili zares posrečeno prepleteni z lepimi večeri na živahnih sarajevskih ulicah, v okusno urejenih lokalih, vsaki uri preživeti v Sarajevu pa je dajala mik tudi ponosna gostoljubnost ljudi. Tako so gledalci iz domovine in vseh koncev sveta lahko združili ogled napetih športnih tekmovalij s prijetnim bivanjem v mestu, ki je zares živel za svoje olimpijske igre, o čemer se je vsak obiskovalec lahko prepričal na vsakem koraku.

Za sarajevske olimpijske gledalce je si-

Sarajevo – olimpijska maskota »volcek« ob minaretu

cer obisk tekmovališč za alpske discipline, ki so za mnoge paradni spored vsakih zimskih olimpijskih iger, pomenil kar majhno pustolovščino, saj je na Jahorini, kjer so nastopala dekleta, še bolj pa na Bjelašnici, kjer so imeli svoje shajališče moški, kruto gospodarilo vreme. Po pobočjih Jahorine in Bjelašnice je metlo, da je ljudem zastajal dihanje. Bilo je, kot da se je vse zarotilo proti prirediteljem, ki so se najbolj bali prav meteža. Kazalo je, da se vreme ne bo uneslo tja do pomladi, a se je počasi le zjasnilo in na vrsto so prišli tudi alpski smučarji in smučarke, med katerimi so bile proge nad Sarajevom po vsej priliki najbolj pogodu Američankam in Američanom. Kar po dvojne zmage si je privoščilo zastopstvo Združenih držav Amerike. Ko je zmagala v veleslalomu Debbie Armstrong, za njo pa se je na drugo mesto uvrstila Christina Cooper, je bilo morda še videti, kot da gre zgolj za naključje, ko pa je nato na moškem smuku na Bjelašnici Bill Johnson potolkel vso svetovno smukaško elito, je bilo na dlani, da so Američani na sarajevskih olimpijskih igrah nadvse resno zastavili.

Bill Johnson morda na Bjelašnici nikoli ne bi bil postal olimpijski zmagovalček v smuku, če ga ne bi reševala njegova silna samozavest. Po zmagi na smuku za svetovni pokal sredi januarja v Wengnu se je že začel zavedati, da vendarle ni taka umetnost premagati tudi najboljših. Tedaj je začelo v njem rasti zaupanje vase. Še bolj samozavesten pa je postal odrezavi ameriški smukač, ko je prvič preizkusil progo »Olimpija« na Bjelašnici. Ugotovil je, da je kot naročena zanj. Proga ni preveč tehnično zahtevna, terja dober občutek za drsenje in pa tudi pogum, ki ga Johnsonu nikoli ni manjkalo. Med vadbo se je Američan kar poigral s svojimi tekmeci, ki se jih je zato začela lotevati živčnost. Kaj vse so počeli Avstrijci! Zajela jih je prava panika, saj je bila v nevarnosti njihova čast, sloves najboljših smukačev na svetu. Ni jim bila pogodu proga, v naslednjem trenutku pa so spet preklinjali smuči, češ da so premalo hitre za vsak dan sveži sneg. Bilo je jasno, da se iz te živčnosti ne more izcimiti kaj prida. Johnson pa se jim je samo smejal in jih dražil s samozavestnimi izjavami, češ da bo imel svoj naslednji intervju z novinarji že kot olimpijski zmagovalček. Medtem ko se sloviti avstrijski smukači z njihovim vodstvom vred zaradi živčnosti sploh niso mogli več obvladati, pa so Švicarji, njihovi največji tekmeci na progah za smuk, še kar mirno pričakovali odločen spopad za olimpijske kolajne na Bjelašnici. To se jim je tudi obrestovalo, saj je Peter Müller, ki mu v začetku sezone sicer ni šlo najbolje, tako da se je pravzaprav še komaj prebil v švicarsko olimpijsko moštvo, odločno posegel v boj za kolajne v smuku. Nekaj časa se mu je na progi celo nasmihala zmaga, nazadnje pa je osvojil srebrno kolajno, medtem ko je čast avstrijskih smukačev, in kakor se je zasukalo, nazadnje sploh celotne avstrij-

Slovenci po vsem svetu ponosni na olimpijske igre v Sarajevu

Kar toplo mi je pri srcu, ko gledam zimske olimpijske igre, ki jih ABC prenaša iz Sarajeva. Gotovo je bilo treba za vas to ogromno žrtev, vendar ste lahko ponosni na vse. Videli smo tudi Bojana Križaja, ki je olimpijsko prisego v imenu vseh športnikov povedal v lepi, čisti slovenščini. To mi je bilo od vsega najbolj všeč. Solze so mi prišle v oči. To je bil Slovenec, ki ga je takrat gledal ves svet in ga ni bilo sram govoriti slovensko. Prosim, izrazite mu tudi mojo in vseh nas hvaležnost. Ko bi imel njegov naslov, bi mu poslal osebno čestitko.

Frank L. Tekautz, Chisholm, Minn., ZDA

Televizijska družba ABC, ki je prenašala sarajevske igre, je po našem mnenju opravila enkratno delo. Ne le prenose športnih dogodkov, ki so bili na izredni višini, tudi deželo in ljudi so predstavili v sijajni podobi. Za to ima po mnenju večine Jugoslovancev v Ameriki največ zaslug izredna zasedba TV družbe ABC, ki jo je vodil Jim McCay. Če kdo, potem on in morda pevec John Denver zaslužita priznanje ne samo jugoslovanske javnosti ampak tudi odlikovanje jugoslovanske vlade. Za to plastično vođeno prikazovanje ljudi in običajev, kulturnih spomenikov, mladine itd. ne zadostuje le znanje poklica. Tu je potrebna človeška toplota, razumevanje razmer in ljubezen do ljudi. Delo Johna McCaya in Johna Denverja je bilo nepozabno in mnogim od nas so prišle solze v oči, saj na žalost vsega, kar smo videli, nismo poznali, čeprav smo živeli doma desetletja in ne le 14 dni.

Lahko si predstavljamo, kako je Jugoslavija slavila srebrno kolajno in našo prvo olimpijsko medaljo na zimskih olimpijskih igrah. Verjetno pa prav po zaslugi Jima McCaya noben športnik ni bil deležen tolikšne pozornosti kot Jure Franko, morda celo brata Mahre ne. Kaže, da se je Jure izredno priljubil ameriškim reporterjem z znanjem jezika in z odprtostjo. Komentarji, ki so odmevali o jugoslovanskem junaku, so nas resnično prevzeli.

Tomaž Špendal v dopisu »Delu«

Za Slovence bo ta olimpiada poseben mejnik tudi v narodni zgodovini, ker je na njej naš rojak, najboljši slovenski smučar Bojan Križaj izrekel prisego nastopajočih športnikov v svojem materinem jeziku – v slovenščini. Njegove slovenske besede so objele ves svet; prek televizije in radia jih je slišalo vsaj tri milijarde ljudi. Križaj je s tem potrdil, da je slovenska beseda enakovredna vsakemu jeziku na svetu, četudi je materina beseda manj kot dvema milijonom ljudi.

Razumemo, da je bila naša beseda tuja večini, ki so jo slišali ob otvoritvi 14. zimskih olimpijadi, toda nam, Slovencem na tujem, kjerkoli na svetu živimo, ni bila tuja. Nam je bila pesem, vrisk, izraz sreče, veselja in ponosa.

Novo doba, slovenska stran, Sydney, Avstralija

Nepozabna otvoritvena slovesnost

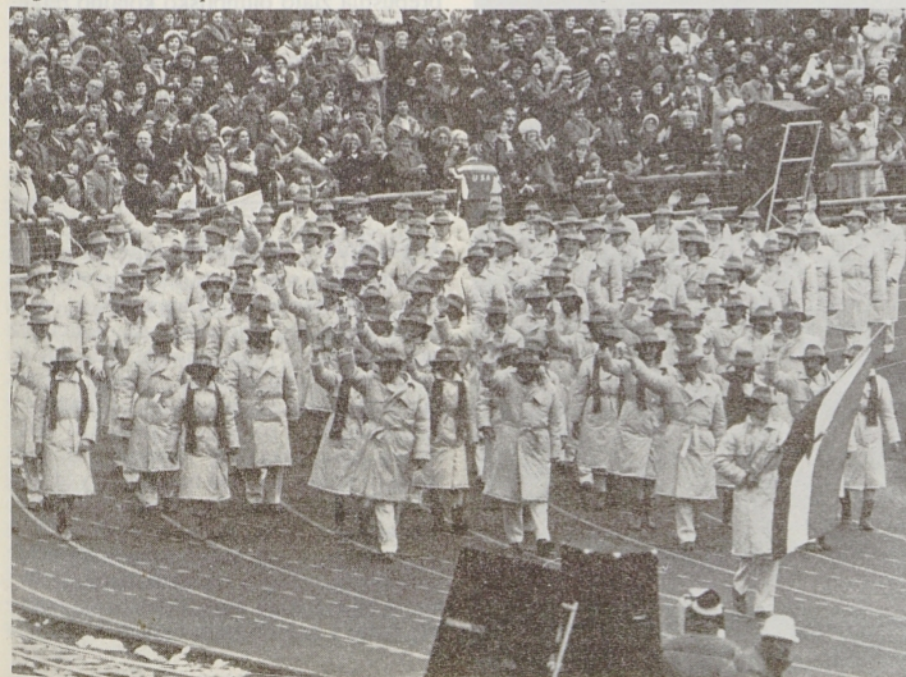
ske alpske reprezentance, reševal Anton Steiner, ki je skozi zadnja vrata prišel v avstrijsko olimpijsko zastopstvo za Sarajevo. Če ne bi bil Anton Steiner v smuku osvojil bronaste kolajne, bi Avstrija odšla iz Sarajeva brez vsakega olimpijskega odličja, kar bi bilo nezaslišano za državo, kjer so zimski športi tako cenjeni.

Po treh kolajnah ameriških alpskih smučarjev – dveh najbolj cenjenih, zlatih, eni pa srebrni, je bilo v tej reprezentanci čuti pravo zmagovalstvo. Tudi to ozračje je nemara prispevalo k izvrstnemu tekmovalnemu razpoloženju, s katerim sta prišla na tekmovalne v slalomu dvojčka Phil in Steven Mahre, ki sta tako učinkovito z zlatom in srebrom povečala bero ameriških kolajin na sarajevskih igrah.

Brez svoje kolajne pa ni ostalo tudi naše zastopstvo v Sarajevu. Nekako po pričakovanju je prva jugoslovanska kolajna na zimskih olimpijskih igrah pripadla našemu alpskemu smučanju, osvojil pa jo je zastopnik mlajšega rodu tekmovalcev Jure Franko, ki se je uvrstil na drugo mesto v veleslalomu.

Na to kolajno je naše smučanje že dolgo čakalo. Bilo ji je že čisto blizu, ko je pred štirimi leti v Lake Placidu Bojan Križaj le za dve stotinki sekunde zaostal za bronasto kolajno v veleslalomu, velika želja pa se je uresničila, ko je Jure Franko 14. februarja dočkal svoj dan pod vznožjem Bjelašnice, kjer je bil na dveh veleslalomskih progah, ki sta odločali o olimpijskih kolajnah, hitrejši od njega le Švicar Max Julen, Franko

Jugoslovanska reprezentanca v slovesnem mimohodu

Bojan Križaj med slovesno olimpijsko zaobljubo v imenu vseh sodelujočih športnikov

pa je na tretje mesto potisnil reprezentanta Liechtensteina Andeasa Wenzla, ki si je nadel srebrno kolajno v veleslalomu že pred štirimi leti v Lake Placidu.

Prav s kolajno Jureta Franka so dobile 14. zimske olimpijske igre, ki so jih Sarajevčani skrbno pripravili in prav tako tudi izvedli, svoj tekmovalni smisel. Premalo bi bilo, če bi v Sarajevu ostalo zgolj pri izvrstno izpeljanih olimpijskih igrah, kolajne pa bi pobrali drugi. Take igre bi bile le napol

uspešne. Tako pa, ko je vsaj ena kolajna ostala tudi v domačem taboru, je moči zares govoriti o popolnem uspehu sarajevskih olimpijskih iger, h katerim pa so dodali vsak svoj delež tudi ljudje iz drugih krajev Jugoslavije. Tekmovalcem, gostom, turistom so ostali v spominu spretni šoferji, ki so vozili polne avtobuse v lepem in grdem vremenu; bili so najboljši šoferji avtobusov iz Splita, Maribora, Dubrovnika, Kopra, Niša in od drugod. Samo Slo

Olimpijada je pritegnila poleg tekmovalcev tudi tisoče gledalcev z vseh strani sveta. Med najbolj bučnimi navijači so bili Američani.

vencev je bilo v Sarajevu blizu tri tisoč, v rokah pa so imeli pomembna dela zlasti pri pripravi tekmovalnih prog, skakalnic in drugih objektov.

Neusmiljeno vreme je pestilo tudi skakalce, čeprav se zdi, da sta čudoviti skakalnici na Malem Polju na Igmanu postavljeni v zatišje. Skakalcem veter ni prizanašal med vadbo in tekmovaljem na obeh skakalnicah, na katerih sta si Jens Weissflog iz NDR in Finec Matti Nykaenen podajala kolajne: Najprej si je na manjši skakalnici priboril zlato olimpijsko kolajno Weissflog, medtem ko je bil Nykaenen drugi, nato pa je na veliki skakalnici osvojil zlato kolajno Nykaenen, Weissflog pa je tokrat ostal pri srebrni.

Na Velikem polju, za sprehod daleč od skakalnic, je v tekaškem raju postala nesmrtna finska tekačica Maria Lisa Haemaelainen, ki je osvojila tri zlate olimpijske kolajne z zmagami v smučarskem teku na 5 km, 10 km in 20 km, obenem pa je v finski ženski štafeti osvojila še bronasto kolajno. Finski tekačici se je Sarajevo nedvomno neizbrisno vtisnilo v spomin.

Komu bodo morda bolj všeč doživetja ob progi za bob, kjer se je res zmeraj kar trlo gledalcev, ki so občudovali pogum na šaneh in bobih. Mnogim pa sploh ni bilo treba daleč, da so prišli do svojih olimpijskih predstav. Gledalcem umetnostnega drsanja ni bilo treba nič prezebat, na udobnih sedežih so lahko prisostvovali velikim predstavam, ki so bile po mnenju vseh strokovnjakov vrhunec v tej športno umetniški zvrsti. Angleški plesni par Jayne Torvill in Christopher Dean je bil za mnoge največje doživetje sarajevskih olimpijskih iger, vsekakor pa vrhunec umetniškega izraza na ledu.

Svoj velik mik pa je imela tudi druga stran olimpijskega ledu – hokejski boji, v katerih si je reprezentanca Sovjetske zveze spet povrnila nekdanji ugled, ki si ga je tako močno omajala v Lake Placidu, ko je prepustila zlato olimpijsko kolajno reprezentanci ZDA. Letos so prišli hokejisti Sovjetske zveze v Sarajevo trdno odločeni, da bodo šli do konca v boju za olimpijsko zlato kolajno. V tem boju niso odpovedali, s svojo popolnostjo pa so navdušili celo

Argentinci v slovenskih oblekah

Smučarska reprezentanca Argentine, ki jo je vodil trener Vito Baumgartner, ki je slovenskega rodu, je prišla na olimpijske igre v Sarajevo brez opreme, ker jim je zanj manjkalo denarja. Večina reprezentantov, skupno jih je bilo trinajst, je zelo mladih, in so njihovo pot na trening ter na olimpijske igre financirali njihovi starši in prijatelji. Med treningom v Sloveniji so se reprezentantje obrnili na delovno organizacijo Toper, tovarno športnih oblačil v Celju, ki je vsem dala brezplačno opremo za celotno reprezentanco. Oprema je bila izredno lepa, izdelana pa posebej zanje v argentinskih barvah.

Boris Strel, odlično 5. mesto v veleslalomu

Zmagovalci veleslalomu: Andreas Wenzel, Liechtenstein, Jure Franko, Jugoslavija, in Max Julen, Švica

tiste, ki bi veliko raje videli na olimpijskem prestolu, denimo, prefinjene hokejske mojstre iz Češkoslovaške, ali pa tudi udarne Švede, če ne kako drugo reprezentanco, ki pa je na sarajevskem turnirju v hokeju na ledu ostala preznih rok.

Sedaj je v Sarajevu že pojenjala olimpijska mrzlica, vendar pa poolimpijsko obdobje za glavno mesto Bosne in Hercegovine ni nepomembno: sedaj bo treba skrbeti, da se bodo naložbe v olimpijske objekte začele obrestovati, če ne, bo uspeh iger prav tako polovičen, kot če bi se bile končale brez domače kolajne.

Jože Dekleva

Bojan Križaj, eden izmed najboljših slalomistov na svetu

Nepričakovano slalomsko zmago slavje: dvojčka Phil in Steve Mahre, ZDA, in Didier Bouvet, Francija.

Fotografije:

Janez Pukšič in Joco Žnidaršič

Op. uredništva: Žal na tem mestu ne moremo omeniti vseh, ki so nam ob zimskih olimpijskih igrah izražali svoje občutke in zadovoljstvo, tako ob slovenskih uspehih kakor tudi ob dejstvu, da so bile igre prav v Jugoslaviji. Ob tej priložnosti moramo omeniti tudi to, da je bilo v ameriških televizijskih ekipah kakor tudi med novinarji in fotoreporterji iz vseh drugih držav tudi veliko naših ljudi, izseljencev in potomcev slovenskih izseljencev, ki so si zlasti zaradi vsaj delnega znanja jezika priborili ugodnost, da so jih poslali kot poročevalce z iger. Številni izmed njih so se ustavili tudi v Ljubljani. Med drugimi je obljubil, da bo kmalu obiskal Slovenijo tudi petkratni zmagovalac iz Lake Placida Eric Heiden, ki je po stari mami slovenskega rodu, in Sarajevu pa je bil med reporterji.

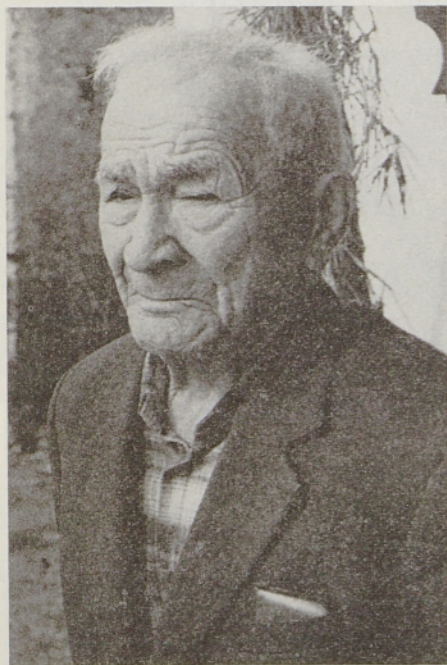
intervju

Frank Milavec:

»Jednota je del mojega življenja...«

V svojem rojstnem Knežaku je v januarju proslavil 95. rojstni dan starost slovenskih povratnikov iz tujine Frank Milavec, ki ga številni ameriški rojaki dobro poznajo po dokaj rednih dopisih v Prosveto – temu listu je zvest že vse od ustanovitve, pisal pa je tudi že v njenega predhodnika, v »Glasilo SNPJ«. Skoraj neverjetno je, koliko življenjske energije je še ohranil Frank Milavec, in koliko duševne svežine. Trdo življenje na njem kot da ni zapustilo sledi. Kot Amerikanca, kot »strica iz Amerike«, ki se tako rad pogovarja z vsemi, ki prihajajo na obiske v domači kraj, ga poznajo tudi tisti kneški domačini, ki živijo v bližnji ali daljni okolici in tudi na tujem.

Frank Milavec – za stalno v domovini po 74 letih Amerike (foto: Jože Prešeren)

Danes živi Frank Milavec v svoji rojstni hiši v Knežaku št. 160 pri svoji nečakinji, bratovi hčerki, Tončki Faturo. Kmetija to zdaj ni več, kot je bila včasih, vendar pa ima Tončka še vedno precej zemlje, na katerih pridelava vsega dovolj, da imata domače hrane tako zase kakor tudi še nekaj za bližnje sorodnike, ki se prav tako radi zbirajo ob domačem ognjišču.

Od tod, prav iz te hiše, ki je bila do danes že večkrat prezidana, je Frank Milavec odšel v svet leta 1906.

»Pod Avstroogrsko je bilo življenje slabo. Kmetije so bile majhne, družine velike, denarja in dela pa malo. Nekateri so delali v gozdovih, tudi na Hrvaško so šli, veliko pa nas je odhajalo na tuje, v Ameriko,« pripoveduje Frank Milavec. »Tako smo se štirje mladi fantje iz Knežaka odpravili skupaj v Ameriko. Najprej smo potovali v Ljubljano, ki sem jo takrat videl prvič, od tam pa z vlakom v Pariz in nato v pristanišče Southampton v Angliji, od koder smo se s potniško ladjo odpeljali v New York. Takoj smo odpotovali v Kolorado, kjer je imel sorodnika eden od sopotnikov. Dela je bilo v Ameriki takrat še dovolj in potrebovali so veliko mladih močnih rudarjev in železarjev, ki so takrat trumoma prihajali z vseh koncev sveta. Delali smo po 12 ur na dan in bili plačani po 14 centov na uro. To je bilo delo v železarni v Pueblu, Tam sem se leta 1907 vpisal v društvo Orel št. 21 SNPJ, ki deluje, kot vem, še danes. Od takrat sem Slovenski narodni podporni jednosti ves čas zvest. Najbrž sem med najstarejšimi člani Jednote, če že nisem najstarejši. Njen član sem že 77 let...«

Ob prihodu v Ameriko Frank seveda ni znal jezika, zato se je v glavnem družil z rojaki. V veliko oporo mu je bilo tudi članstvo v SNPJ, kjer se je srečeval z domačini, kjer so obujali spomine na rojstne kraje in kovali načrte za naprej. Prišla je kriza, iz železarne je moral na delo v rudnik premoga in tam je delal polnih 11 let. Pot ga je vodila naprej. Malo zaradi ženinega zdravja malo pa zato, da bi spoznal nove kraje, se je preselil v državo Washington na skrajnem severozahodu ZDA. Tam je štiri leta delal v »premogokopu«, kot pravi, potem pa sta z ženo kupila manjšo kmetijo, merila je okrog 60 akrov. Zemljo je bilo treba očistiti, pozneje pa se je usmeril predvsem v mlekarstvo in pridelovanje jajc. Z ženo sta tam živela sama zase, kmetovala, stikov z drugimi ljudmi skoraj nista imela. Najbližja kmetija je bila kako miljo stran, vendar pa so bili tamkajšnji farmarji med seboj dobro povezani, saj so le združeni lahko dokaj ugodno prodajali svoje izdelke.

Tudi po prihodu v Washington se je Frank Milavec vpisal v društvo št. 738 SNPJ v Enumclaw. Redno je prejemal tudi Prosveto, ki mu je, kot pravi, ogromno pomagala. Prek Prosvete je ohranjal stik s svetom, izvedel je, kaj se dogaja doma, na tekočem pa je bil tudi z vsem, kar se je dogajalo v Ameriki. Ogromno je bral, knjige je naročal po pošti, in tako je prebral tudi vsa Adamičeva dela, ki jih je bilo mogoče dobiti. Kmalu je začel dopisovati v Prosveto. Svoj prvi članek je poslal že leta 1910 še v takratno glasilo SNPJ, prav tako pa je reden dopisnik tudi potem, ko se je glasilo leta 1916 preimenovalo v Prosveto.

»Prosveta in Jednota me je izobrazila, brez nje bi bil popolnoma izgubljen. Ko smo prišli v Ameriko, nismo Slovenci pomenili ničesar v množici priseljencev z vseh koncev sveta. Jednota in Prosveta pa sta v nas vzbujali zavest, da tudi mi gradimo Ameriko, da prispevamo svoj delež k njenemu razvoju, da nismo samo gnoj, ki ga potrebuje ta dežela. Zase lahko rečem, da sem ob Prosveti rasel, da je to del mojega življenja. Zato sem še posebno vesel, ko mi je pred nedavnim pisal sedanji glavni predsednik Edward Hribar in me je prosil, naj napišem za jubilejno izdajo Prosvete nekaj svojih spominov na delo z Jednoto. To bo zgodovina Jednote, kot sem jo doživljal in občutil sam,« pripoveduje Frank Milavec.

»Polnih 42 let nisem ne slišal govoriti ne govoril slovensko, ves čas odkar sva bila z ženo na kmetiji, Med seboj sva se pogovarjala po angleško, ker sva se želela tudi sama čimbolj vključiti v tamkajšnje življenje,« pripoveduje.

Žena si zaradi razočaranj, ki jih je doživela v domovini, ni nikoli želela domov, poleg tega je bila ves čas šibkega zdravja. In tako je Frank navezal prve stike s sorodniki doma šele po drugi svetovni vojni. Številnih nečakov in nečakinj takrat še ni poznal, in tudi oni so komaj vedeli zanj. Počasi pa so se te vezi krepile, počasi in vztrajno je naraščala želja, da bi se vrnil domov pogledat, kašno je življenje tam. Po 42 letih življenja na farmi v državi Washington se je Frank Milavec z ženo preselil v Kalifornijo, kjer je našel vrsto rojakov, s katerimi priateljuje po pismih še danes. Žena pa mu je potem kmalu umrla. Njen pepel so v dogovoru s pogrebnikom raztrosili po morju. Takrat je prišel čas, ko se je Frank prvič odpravil na obisk v stari kraj. To je bilo leta 1977 – po 71 letih odkar je odšel prek luže. Odtlej ni imel več miru. Doma je bilo lepše kot v lepi Kaliforniji in leta 1980 se je za stalno naselil v rodnem Knežaku.

»Še nikoli se nisem tako dobro počutil kot zdaj, še nikoli nisem bil tako

zdrav,« nam je zatrjeval, ko smo ga vprašali, kako je preživel svoj 95. rojstni dan. Frank Milavec se je prek zime držal kar doma. Tudi tista mrzla kraška burja ga ne moti. »Tudi v Kaliforniji ves čas piha, vendar pa je tukajšnji zrak bolj zdrav in čist,« pravi. Sicer pa rad potuje. Sorodnike ima raztresene po vsej Sloveniji, od Trsta do Štajerske in rad se odzove njihovim vabilom, predvsem zato, da spozna rojstno deželo, se pogovori z različnimi ljudmi. Ko smo ga vprašali, kje mu je bilo doslej najbolj všeč, je brez oklevanja odgovoril, da na Štajerskem, kjer je vse tako zeleno, ljudje prijazni... Seveda pa je lepo tudi drugod, rad gre na slovensko obalo, ogle dal si je že slavnemu Titov most, ki je otok Krk povezal s celino, skupaj z gasilci iz Knežaka pa je obiskal tudi že Beograd in Titov grob.

Ko smo že omenili gasilce, ne smemo pozabiti povedati, da je kmalu po ponovni naselitvi v Knežaku domačemu gasilskemu društvu podaril tisoč dolarjev, s katerim so obnovili skoraj vso opremo. Danes je častni član domačega gasilskega društva, zato ga vaščani in še posebej gasilci nikoli ne pozabijo povabiti na veselice ali druga srečanja.

Prijatelj ali znanec svojih let ni več. Tudi vsi njegovi najbližji sorodniki so že pomrli. Vendar pa zaradi tega Frank ne obupuje. Razume se z vsemi, še posebej rad pa se pogovarja z mladimi ljudmi, od katerih izve marsikatero novo resnico, ki je dotlej še ni poznal.

»Marsikdo toži, češ kakšna je naša mladina, jaz pa lahko povem, da se z njimi dobro razumem. Slovenska mladina je zavedna, v večini primerov dobro vzgojena in spoštuje stare ljudi. Zavedam se, da gre tu predvsem za obojestransko spoštovanje in razumevanje. Če boš ti razumel mlade, bodo tudi oni spoštovali tebe. Taka je tudi naša slovenska mladina v Ameriki,« pravi Frank Milavec.

Še to nas je zanimalo, ali je kot eden od najstarejših članov Slovenske narodne podporne jednote, kdaj uporabil njene usluge, in sploh ali mu je zdravje ves čas življenja služilo tako kot zdaj na stara leta. »64 let nisem dobil nobene podpore, kar pomeni, da v glavnem nisem bil bolan. Pred dvajsetimi leti, ko sem bil na farmi v Washingtonu, sem imel hud revmatizem, ki pa sem si ga sam pozdravil brez zdravnika in brez zdravil,« pravi Frank Milavec. Potem nam je pripovedoval, da mu je nekdo svetoval, naj si zdravi revmatizem z limonami – devet ducatov limon je treba pojesti v 13 dneh, vsako uro pol limone in kozarec vode. Revmatizem si je tako pozdravil, da ga ni mučil nikoli več.

Frank Milavec, 95-letnik, na pragu rojstnega doma z nečakinjo Tončko Fatur

Frank Milavec – rojen leta 1889 – je Amerikanec, ameriški državlján, vendar je ostal pravi Slovenec. Tudi dolga desetletja življenja v popolnoma tujem okolju ga niso potujčila. Vrnil se je domov in šele zdaj na stara leta odkriva prave lepote domovine, rad pa ima tudi Ameriko, kjer je preživel več kot sedem desetletij. Vrnitev v domovino tudi ni omajala njegove zvestobe Slovenski narodni podporni jednoti. Ob njenem jubileju, ob njeni 80-letnici, bo malo »skočil« tudi nazaj v Ameriko, tokrat, kot pravi, samo na obisk k starim prijateljem.

Jože Prešeren

PREGOVORI IN REKI NA SLOVENSKEM

Ni vsak pijanec v ribi rojen.

Ni v vsaki luknji rak.

Ni za nič kot jesenska mačka.

Od enega vola nista dve koži.

**Preberite, predno se
odpravite na obisk v
Slovenijo**

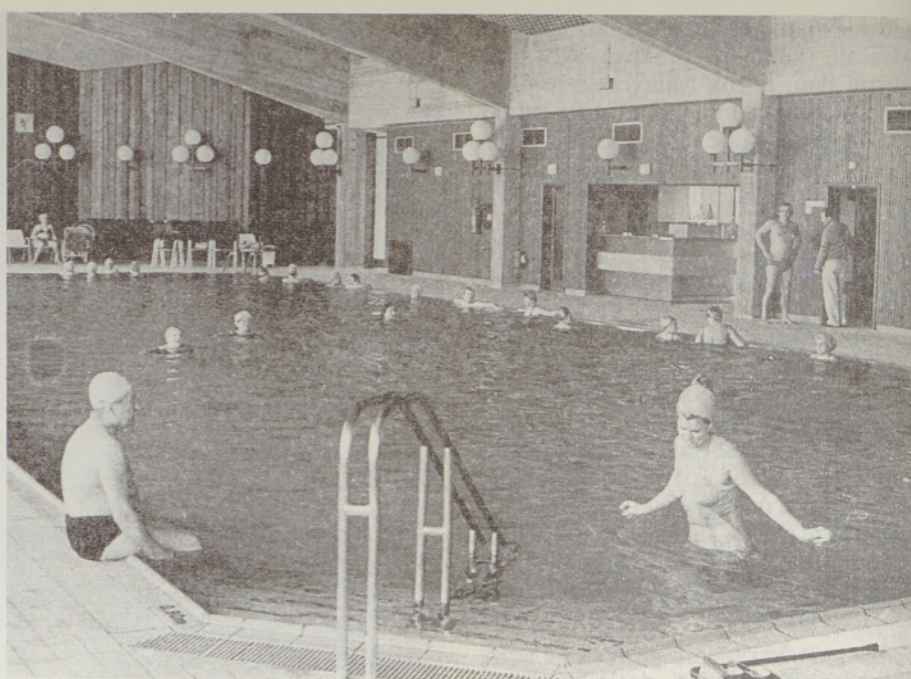
Obrazi Slovenije

Samo pika na svetovnem zemljevidu je Slovenija, majhna zelena pika na severu Jugoslavije, ki tudi sama ni dosti večja. A v to zelenost se je skrilo čudo s tisočeriimi obrazy, od katerih so nam nekateri tako blizu in znani, da ob njih že pozabljam, kako čudoviti so, in drugi, ki jih moremo odkriti naključno, če le bolj odpremo oči in srce, ali pa se nam pokažejo v vsej svoji lepoti šele po dolgotrajnem prizadevanju, kakor planincu, ki se ves izmučen privleče na vrh gore, a mu podoba, ki se mu ponudi, v hipu prežene vso izčrpanost.

DEDIŠČINA – NARAVNA IN KULTURNA

In čudo je, kako tudi mi, ki zmeraj živimo tukaj in mislimo, da do potankosti poznamo svojo ljubko deželico, presenečeni obstanemo zaradi spoznanja, da se kljub temu, da je Slovenija majhna, skriva v njej še nešteto dragocenosti, pa naj bodo naravne, kulturne ali izvirajoče iz medčloveških odnosov.

Recimo planinstvo. Vsi vemo, da poteka od Pohorja do morja, od vzhoda do zahoda, slovenska planinska transverzala, ki povezuje Kamniške Alpe s Karavankami, z Julijci in s primorskimi hribi. Pa nam je že kdaj kdo povedal, da je po Sloveniji poleg te najdaljše prepredeh še 47 drugih planinskih, popotniških in gozdnih poti, speljanih čez tako različen svet, kot je pestra Slovenija v celoti? Poskusimo kdaj s

Termalni bazen v Čateških Toplicah (foto: Janez Zrnec)

katero od teh poti; nekatere nas bodo prav tako kot velika transverzala popeljale v svet samote in tišine, med skale in zvezde; druge nas bodo v nekaj urah veliko naučile o rastlinski odeji, ki pokriva Slovenijo; ali pa zadnji košček evropske pešpoti E6, ki se po 2600 km preko Evrope zvijuga po slovenski zemlji od Radelj ob Dravi do Snežnika in še naprej na Hrvaško – na njej še srečamo domačine, ki neznanemu popotniku ponudijo kozarec mleka ali mošta, šilce žganja, topel kruh iz peči, mu natresejo pol nahrbtnika hrušk in ne odrečejo niti prenočišča na dišečem senu.

Imamo tudi Pot kulturne dediščine, ki so jo Žirovnčani speljali mimo rojstnih hiš znamenitih Slovencev v žirovniški okolici in ki se konča – ali pa začne, s katere smeri jo pač uberemo – pri Prešernovi hiši v Vrbi. Imenitna ideja za enodneven izobraževalni izlet; na poti nas lahko soremlja

knjižica z življenjepisi Čopa, Finžgarja, Jalna, Janše in Prešerna, otipljiv spomin na prijetno prebit dan.

Lipica, domovina belih kraških biserov, ki se kakor labodi iz grdih račkov izvirajo iz temnih žrebičkov; kdo ne pozna njenih prostranih hlevov, diš jemajočega programa dresurne šole in zanimivih počitnic v sedlu, ki so jih pripravili za obiskovalce, ki se tukaj ustavijo za več dni? Ob tem skoraj pozabimo, da so kraji, kjer je moč najeti konja za nekaj ur, posuti po vsej Sloveniji; da se npr. na Bledu ne da le peljati s kočijo okoli jezera, temveč nas tudi naučijo jahati v kateri od okoliških vasi ali na hipodromu v Lescah. Tudi čisto blizu Ljubljane imajo konje, in na Dolenjskem, v Mariboru, na oni strani Mure... Nekdo bi se le še moral spomniti, da bi našel nekaj smeri, v katerih bi bilo moč z istim konjem prepotovati Slovenijo od zgoraj navzdol in od leve proti desni.

Nova Gorica – na desni strani bolnišnica v Šempetru (foto: Janez Zrnec)

S KOLESOM PO DOMOVINI

Pa če to sedaj še ni mogoče s pravim konjem, zakaj ne bi uporabili jeklenega dvokolesnega konjička? Ni nam treba po urejenih kolesarskih poteh na Nizozemsko ali vsaj v sosednjo Avstrijo, da bi mogli začutiti, kako dovolj hitro, hitreje kakor peš, in vendar tako počasi teče mimo domača pokrajina, da se nam lahko številni še nikoli videni koticiki globoko zarišejo v oči. Že leta 1979 se je namreč rodila zamisel o slovenski kolesarski transverzali, na kateri lahko v 1000 km prekolesarimo Slovenijo od Ljubljane do Kranjske gore pa čez Vršič do Nove Gorice in Kopra, čez Postojno proti kočevju in preko Dolenjske do Rogaške Slatine, in dalje čez Ptuj in Ljutomer v Mursko Soboto, nazaj pa čez Maribor po Dravski dolini, skozi Slovenj Gradec in Tuhinjsko dolino do Ljubljane. Spotoma lahko zbiramo tudi kontrolne žige. Za bolj izkušene kolesarje je pripravljena akcija Osvajanje gorskih prelazov, v

kateri se je treba potruditi na Pohorje, Korensko sedlo, Pokljuko, Sorico in Vršič.

Če nas zanese pot spomladi na Gorenjsko in se nam v Planini pod Golico nosnice napolnijo z znanim narcisnim vonjem, oči pa skoraj ne morejo verjeti »snežni« odedi, ki je tako pozno še pobelila zelené trate, je tudi to čudoviti obraz slovenske zemlje. Toda enaka podoba nas čaka na čisto drugi strani Slovenije, kjer so v okolici Veržeja travniki prav tako beli in dišeči, to razkošje pa je vendar treba proslaviti in zaradi tega je maj v Veržeju mesec narcis, poln cvetja in glasbe in veselih ljudi, izmed katerih na osrednji prireditvi tega meseca izberejo kraljico narcisnih poljan.

PODZEMELJSKA ČUDESNA

Čudo se dogaja tudi pod zemljo, pa ne samo v Postojnski jami, ki je res zaslovela po vsem svetu in ponesla s sabo ime te zelene pike. Začuden lahko ostrmimo zaradi dejstva, da polovica Slovenije trdno stoji na preluknjanih tleh, da se pod polji, mesti in cestami skriva bajni kraški svet, v katerega je mogoče prodreti tudi kje drugje, ne le skozi postojnski vhod. V njem se razprostirajo majhne in velike jame, take, ki kljub svoji majhnosti pokažejo obiskovalcu najbolj neverjetne umetnine narave, in druge, katerim vrli jamarji še niso mogli iztrgati vseh skrivnosti; opremljene s svetlobo in varne za množične obiske ali spet takšne, da nas lahko vanje popeljejo le izkušeni vodniki. In tudi če bi mogli odkriti poslednji cekin tega bogastva, nas narava ne bi nehala presenečati s svojo radodarnostjo. Še tam, kjer smo že daleč od kraškega sveta, je izvotlila tla in nakapala v votline apnenec v vseh mogočih oblikah; recimo v jami Pekel pri Šempetru v Savinjski dolini ali v še bolj neverjetni Snežni jami na pobočju Raduhe, ki bo še v tem letu nared za turistični obisk.

Pa voda, ki že stoletja vre izpod zemeljske površine, voda, ki ni le sama čudo, ampak tudi dela čudeže, vroča in mineralna in radioaktivna in blagodejna in pitna in kdo ve kakšna vse še. Ozdravlja in krepi, preprečuje in osvežuje. Ne le v velikih in že znanih zdraviliščih v Pomurju, na celjskem območju in na Dolenjskem. Ustavimo se kdaj v kakšnem manj znanem, na primer v Topolšici, kjer nam bodo v novo zgrajenem hotelu okrepili ali ozdravili dihalo in poskrbeli za revmatične sklepe.

Ko smo že pri vodi: je res, da je najbolj znan slovenski slap Savica v Bohinju, poleg Bleda tudi nekaj simbol za slovenstvo, odkar ga je v literarno zgodovino zapisal Prešeren. Pa je še nešteto drugih slapov, ki bi jih bilo treba odkriti: izmed doslej znanih najvišji, Čedca na gorskih pobočjih nad Jezerskim; najbolj obilen, Boka pri Bovcu; vrsta takih, ki se po slikovitosti lahko kosajo s Savico: Veliki Šumik na Pohorju, Veliki Kozjak pri Kobaridu; večstopenjski v Borovniškem Peklu ali v marjuljskem pogorju. Vse prevečkrat se nam zgodi, da gremo slepi mimo in smo prepričani, da smo videli vse.

OGROMNO DOBRIH GOSTILN

V teh potovanjih po Sloveniji, bodisi peš, s kolesom ali z avtom, je treba tudi

paziti, da pomanjkanje hrane ne bi zaprlo naših oči in ušes in nosa... Pa saj to ne more biti težko. 3600 gostiln, raztresenih v vsako slovensko vas, nam je na voljo z različnimi, tudi domačimi jedmi, če se že nočemo na hitro najesti v kakšni samopostrežni restavraciji ali pizzeriji ali komplcirati s preoblačenjem v dostojno obleko, da bi se sami sebi zdeli primerni za hotel. Najbrž pa še ne vemo vsi, da nam ni treba povsod mirno čakati, da nam prinesejo jed na mizo, temveč so tudi lokali, v katerih si lahko pripravimo hrano sami ali s pomočjo kuharskega mojstra. Če nas bo kdaj zaneslo proti obali, pojdemo v gostišče Svetilnik v Izoli, kjer bomo posedli okrog okroglega kamina in se preizkusili v kuharski ustvarjalnosti.

Če pa hočemo kuhati popolnoma sami zase v svoji kuhinji, si pač ne poiščemo prenočišča v hotelu, temveč v počitniških stanovanjih od obale do Prekmurja in od Gorenjske do Dolenjske, in če nam je pri srcu še pristnejše življenje v naravi, lahko izbiramo med 36 kampi, v katerih nas ne bodo vezala nobena polikana hotelska ali motelska pravila. V enem izmed njih pa nas ne bo vezala niti obleka: od lanskega poletja je v Banovcih v Pomurju del kampa namenjen tistim, ki si želijo, da bi jim sonce pobarvalo vsak del telesa. Tako imamo sedaj poleg naturističnega kopališča, ki je že nekaj let odprto na Mariborskem otoku, še nudistični kamp in s tem tudi Slovenija prispeva k slovesu Jugoslavije kot nudizmu naklonjene dežele.

V kampih lahko prenoči skoraj ena petina gostov od skupno 77.000, kolikor jih

naenkrat sprejme Slovenija. Ena tretjina jih ima na voljo hotelske postelje, ena sedmina zasebne turistične sobe, ena osmina delavske počitniške domove, ostali pa motele, penzione, zdravilišča, planinske domove in druge prenočitvene objekte.

Struktura inozemskih gostov, ki letno pridejo v Slovenijo – pri čemer pridevnika »inozemski« ne merimo po srcu, temveč po potnem listu – pa je takale: največ jih je iz ZR Nemčije, kar 28 odstotkov, iz Italije 17 odstotkov, iz Avstrije 9 odstotkov, iz Velike Britanije 6 odstotkov, iz Nizozemske 5 odstotkov, iz Švice in Danske po 3 odstotki, iz Amerike 2 odstotka...

KAJ SI OGLEDATI?

Najbrž vedo, vsaj tisti, kar jih je bolj »domačih po srcu«, da si v juniju lahko ogledajo Ohcet v Ljubljani, se julija sestanejo na pikniku v Škofji Loki, v začetku avgusta zarajajo na Blejski kmečki ohceti, septembra prisluhnejo narodnozabavnim melodijam na festivalu v Ptuj... Kdaj pa bi kazalo izbrati tudi kakšno manjšo, a nič manj veselo in domiselno prireditev: morda Posavsko štehanje v Savljah pri Ljubljani, Vaške igre v Dobovi, Kovaški piknik na Rogli, Dan oglarjev na Starem vrhu nad Škofjo Loko, Praznik terana in pršuta v Dutovljah – okoli 500 je privlačnih turističnih prireditev z bogastvom tradicionalnih običajev in številnimi folklornimi priredili. Na svidenje na eni izmed njih!

Andreja Peček

S poti na Vršič – v ozadju Razor (levo) in Prisojnik (desno) v Julijskih Alpah

Sledi nekdanje pomembnosti

Čudovito lepo pokrajino lahko občuduje popotnik, ki se je namenil s Kranjske na Štajersko, pa je namesto po običajni poti preko Trojan, zvil skozi Kamnik, v dolino Črne in preko 902 metra visokega prelaza Črnivec v Zadrebško dolino. V strmih bregovih visijo prijazni zaselki, na drugi strani pa šumijo nepregledni gozdovi Menine. Do pred nekaj let so se vozniki te poti izogibali, saj jih je na njej sprem-

ljal prah in jame, zdaj pa je cesta že v celoti asfaltirana in je močno zblížala kraje, ki jih loči Črnivec. Tam, kjer gornja Zadrebška dolina prehaja v spodnjo in kjer je na osamljenem holmu pod Menino stal gradič plemičev Caghere, se je razvil Gornji grad. Od nekdanjega gradu je ostalo le ime, ki se je kasneje prijelo kraja, kamna na kamnu pa že pol tisočletja ni več.

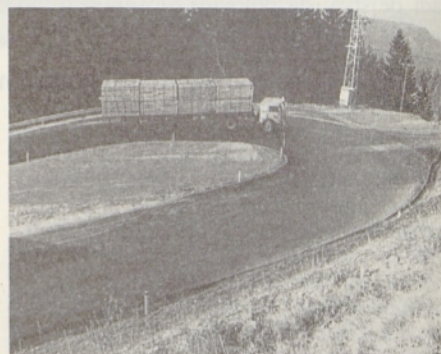
Gornji grad je majhen in bi bil, če

ne bi bilo velikanske cerkve, še manjši. Cerkev pa s svojo 55 metrov visoko kupolo štrli visoko nad hiše, katerim se še pozna sled nekdanje pomembnosti. Samemu mestnemu jedrcu, za mesto so bili imenovani 1928. leta, je pridruženih še nekaj manjših vasic Spodnji trg, Šokat, Podsmrebče, Tajna in Rore. Pred vojno je bilo tu središče sreza (okraja), ki je obsegal precej večje ozemlje kot ga danes mozirska

Gornji grad

Nekoč prašno in ovinkasto cesto zdaj v celoti pokriva asfalt, ki je Gornji grad približal Ljubljani in Gorenjski.

občina, kamor Gornji grad danes spada. Je že tako, da je nekdanja slava minljiva in je v povojnem razvoju Mozirje močno prekosilo, svojega pomembnejšega soseda v minulih stoletjih. Da je bilo res tako pričajo še vislice na Homu, ki so bile nekaj posebnega. Na kamnitih stebrih so bili prečni drogovi, ki so lahko držali tudi po več razbojnikov hkrati.

Vendar pa danes Gornjegrajčani ne žalujejo za minulo slavo. Prav prijeten kraj so si ustvarili, ravno pravšen, da k njim pridejo radi obiskovalci še od drugod. Da jih radi sprejmejo, dokazujejo kar štiri gostilne in dokaj prenočišč. Turizem tu ni nikaka novotarija in se je razvil, ker so v bližini kar trije pomembni romarski kraji Nazarje, Radmirje in Nova Stifla. Kdor je šel na romanje, se mu je spodobilo, da je stopil še v mesto Gornji grad. Danes so oblike turizma sicer drugačne, vendar Gornjegrajčani s svojo prizadevnostjo in prijaznostjo tudi zdaj uspevajo. Predvsem zanimiva oblika je kmečki turizem, ki je doma v vsej mozirski občini. Na 32 kmetijah imajo 420 postelj in na 22 od teh je na voljo polni penzion. Od tega števila imajo v Gornjem gradu, oziroma njegovi okolici le štiri turistične kmetije pri Kneblu, Završniku, Mermolu in Ramšaku. Vse kmetije po hribih imajo dobre dovozne ceste in pa telefone. Tudi v bodoče se bodo na gornjegrajskem

trudili za razvoj kmečkega turizma, saj tu ne gre samo za turizem, pač pa za ohranitev visokogorskih kmetij, ki samo od kmetijstva težko živijo.

Krajevna skupnost Gornji grad šteje 1350 prebivalcev, dobra polovica jih pripada mestnemu delu, ostali pa so kmetje.

Dvesto delavcev zaposluje tovarna Smreka, ki se je po vojni razvila iz male tesarske delavnice, danes pa je znana širom Jugoslavije. Usposobili so se predvsem za izdelovanje montažnih hiš, brunaric, namenjenih počitniškim hišicam, čeprav so nekateri tipi primerni tudi za stanovanja. Izdelujejo šest različnih tipov, ki pa so že vnaprej razprodani, poleg tega pa še razne vrtnete ute, ograje, vrtnete mize in klopi in podobno. Kljub temu, da jih obdajajo gozdovi in so v lesu takorekoč doma, jim tega primanjkuje pa si morajo pomagati z uvoženim, ruskim.

Po učenost zahajajo mladi Gornjegrajski v celodnevno osemletko, imenovano po rojaku Franu Kocbeku, pohvalijo pa se, da so imeli šolo v kraju že 1804. leta. Fran Kocbek, ki je bil tu nadučitelj, je bil navdušen planinec in njemu gre zahvala, da je polnih 34 let vodil podružnico Slovenskega planinskega društva in močno zmanjšal vpliv nemškutarjev in Nemcev, ki so preko svojega Alpenvereina skušali pridobiti zase Kamniške Alpe. Menda gre njemu in še obema Tominškoma zahvala, da so Gornjegrajski še danes navdušeni planinci, ki oskrbujejo tudi dom na Menini planini.

Vrnimo se za slabih devetsto let nazaj. Takrat so bili ti kraji divji in zaraščeni, v fevd so jih dobili oglejski patriarhi. Kmalu so tu ustanovili benediktinski samostan, ki je kraje čvrsto držal v svojih rokah. Leta 1461 je bil samostan dodeljen novoustanovljeni ljubljanski škofiji, dvanaest let pozneje pa že razpuščen. Gornji grad je postal takrat trg, z vsemi pravicami, škofom pa je bilo dovoljeno najvišje sodstvo. Zato tudi »gauge« na Homu. Škof Attems je dal staro cerkev podreti in zgraditi današnjo, posvečeno sv. Mohorju in Fortunatu. Cerkev je 1757. leta začel graditi ljubljanski gradbenik Matija Perski, potreboval pa je zanj šest let. Kot smo že omenili je stavba visoka 55 metrov, prav toliko je tudi dolga. Ta njena velikost dela danes župniku Vencčeslavu Pivcu precej sivih las, saj stara impozantna stavba ves čas potrebuje nego od vrha do tal.

Nekaj desetletij po ukinitvi samostana je dal škof Kristof Ravbar stara samostanska poslopja prezidati in utrditi, da je nastala močno utrjena graščina z obrambnimi stolpi in dviznim mostom. Poslej so se polnih 200 let škofje bolj malo zadrževali v Ljubljani. Ko se je škofija spet preselila v

Ljubljano, pa je gornjegrajska gospodščina služila škofom za letno rezidenco. Škofje so dali kraju močan pečat, danes o tem priča le pisana zgodovina in pa nekaj nagrobnikov v cerkvi, kjer v grobnicah pod cerkvenim tlakom počivajo posmrtni ostanke nekdanjih gornjegrajskih gospodarjev med njimi škofov Hrena, Lamberga, Ravbarja, Tekstorja in Kacijanarja. Tu počiva tudi Ivan Kacijanar, ki je bil škofov brat, sicer pa vojskovodja in deželni glavar, ki se je proslavil v mnogih bitkah proti Turkom. Njegove slave je bilo konec v bitki za Osijek, kamor je popeljal v boj 16 tisoč pešcev in osem tisoč konjenikov.

Grb škofa Konrada Glušiča (1571–1578)

Kacijanarjev nagrobnik v gornjegrajski cerkvi

V odločilni bitki 10. oktobra 1538. leta so Kacijanarjevo vojsko Turki močno porazili, samega poveljnika pa so potem na Dunaju obtožili, da je

pred bitko pobegnil. Pobegnil je še enkrat in sicer iz dunajske ječe ter se zatekel k svojemu prijatelju grofu Nikoli Zrinskemu, ki mu je dal upraviteljstvo nad svojim gradom Kostanjica na turški meji. Že po enem letu so ga tam zastropili in obglavili, glavo pa poslali na Dunaj cesarju. Brat škof, ki so mu tudi stregli po življenju zaradi protestantskih idej, ga je dal prepeljati v Gornji grad in pokopati v škofovski grobnici.

Po preselitvi škofije v Ljubljano, so začeli utrjeno graščino podirati tako, da je ostal le manjši del. Ta je bil potem porušen med zadnjo vojno, ko je Zidanškova brigada oblegala nemško posadko. Na koncu se je 150 nemških vojakov vdalo in Gornja savinjska dolina je bila nekaj mesecev osvobodeno ozemlje. Ta zmaga je zelo razburila Hitlerja, ki je takoj zahteval povračilne ukrepe. Okupatorji so med zadnjo vojno požgali 21 hiš, izselili v Srbijo 43 ljudi, v taborišča odgnali 37 prebivalcev, od teh se jih 17 ni več vrnilo. Skupno je med vojno padlo 43 Gornjegrajsčanov.

Da je bil Gornji grad že leto pred dokončno osvoboditvijo prestolnica osvobojenega ozemlja Gornje Savinjske doline, danes v kraju priča precej spominskih napisov.

Janez Pustoslemšek, ki sicer dela v Smreki, je pred kratkim postal predsednik krajevne skupnosti, ali kot bi mu včasih rekli župan.

»Kljub temu, da nismo več mesto, niti ne občina, ampak le sedež krajevne skupnosti, se razvijamo in napredujemo, imamo delo, zadovoljstvo pa tudi razvedrilo,« je dejal. »V našem gospodarstvu je pomemben les pa tudi kmetijstvo in turizem. Kmetje se največ ukvarjajo z živinorejo in oddajajo velike količine mleka. Nova cesta, oziroma stara asfaltirana; nas je močno odprla proti Gorenjski in Ljubljani, precej naših krajanov se vozi na delo v Kamnik in celo v Ljubljano. Kraj imamo lepo urejen, saj ljudje držijo skupaj in vedno najdejo čas za pogovor in za skupne akcije,« je na kratko predstavil svoj kraj Janez Pustoslemšek.

Da so bili nekoč pomembno središče se spominjajo le starejši krajski, mlajši pa o tem izvedo le iz pripovedovanj. Pa tudi tak, kot je, mi je Gornji grad bolj všeč. Če bi bil sedež občine ali okraja, ki pa jih že dolgo ni več, bi bil tak kot otrok, ki ga oblačimo v preveliko suknjo. Kaj jim manjka, pravijo. Tu je pošta, je zdravstveni dom, gozdarski center, kmetijska zadruha, kovač, frizer, servis za motorne žage, TVD Partizan, gasilci slavijo stoletnico. Tu je še zidar, pleskar, instalater ter pek Ivan Cevzar, ki peče dober kruh.

**Tekst in slike
Janez Zrnc**

po sloveniji

Gasilci v **BOREJCIIH** so to pomlad začeli z dozidavo gasilskega doma, ki bo nekakšen dom z dvorano za vsakršne vaše kulturne potrebe. Zbrali so že precej gradbenega materiala, precej del pa bodo opravili sami in tako pocenili zidavo.

V **ČRNI na KOROŠKEM** imajo novo telefonsko centralo z zmogljivostjo 384 telefonskih naročnikov. Doslej je bilo v Črni le okrog 150 telefonov, zdaj pa jih bodo dobili še v več kot stotih stanovanjih. Pri ureditvi prostorov za novo centralo je pomagala tudi domača krajevna skupnost.

V **DOLENCIIH** v Prekmurju imajo že 160 let staro šolsko poslopje, zato so se odločili za gradnjo nove šole. V montažni zgradbi, ki že raste, bodo dve učilnici, kuhinja, večnamenski prostor in vsi ostali sanitarni in nujni prostori. V Dolencih pa razmišljajo tudi o asfaltni povezavi z bližnjimi večjimi kraji.

Otroški vrtec, ki so ga v **GANČANIIH** odprli pred petnajstimi leti, in je takrat sprejel prvih devet malčkov, je pred nedavnim dobil drugi oddelek. Zdaj je v vrtcu prostor za 41 malčkov, v vasi pa je 86 predšolskih otrok starih nad dve leti, zato bo treba vrtec dodobra razširiti.

Tovarna Tomos iz **KOPRA** bo prodala letos na trg Združenih držav Amerike 6900 avtomatkov – motorjev. Posel, ki so ga predstavniki Tomosa sklenili v ZDA, bo prinesel tovarni nekaj nad dva milijona dolarjev. Največ avtomatkov bodo letos izvozili v Alžir (25 tisoč), drugi največji kupec pa bodo letos Britanci, ki bodo kupili 15 tisoč avtomatkov.

V **KOČEVJU** so ves februar imeli številne kulturne prireditve, s katerimi so počastili slovenski kulturni praznik. Osrednja akademija je bila v prostorih stare gimnazije v Kočevju, v Likovnem salonu je bila razstava del domačih likovnikov, v knjižnici je bil esejistični večer o Prešernu, članice noneta Rog iz Željn so priredile literarni večer, moški pevski zbor iz Kočevja pa je obiskal nekaj okoliških vasi in zapel številnim zbranim ljubiteljem lepe slovenske pesmi.

Slovenski geodetski zavod v **LJUBLJANI** je slavil pred kratkim 40-letnico nastanka in dela. Geodeti na Slo-

venskem so prve naloge opravili že med NOB, saj so zbirali in razmnoževali topografske karte, preračunavali elemente za strelivo iz prvih partizanskih topov in izdelovali nove zemljevide za takrat strateško pomembne kraje.

Nedaleč od Pekrske gorce v **MARIBORU** je zraslo novo poslopje – radijski dom, ki ima tri nadstropja, tlorisna površina pa je 1100 kvadratnih metrov. Zdaj se bodo lotili fasade – aluminijasta površina bo 7000 kvadratnih metrov. Mariborski radijski dom naj bi bil dograjen do konca letošnjega leta.

Prebivalci višjih predelov v krajevni skupnosti **MIRNA** na Dolenjskem so imeli velike preglavice z vodo, dokler ni tovarna Dana zgradila novega rezervoarja na Brezovici. Iz njega se napajajo vasi Brezovica, Gomila, Lanšprež in Zabrdje. Zgraditi pa bo treba še dodatne zmogljivosti za nova naselja na Mirni.

Na Zgornjesavinjski kmetijski zadruzi v **MOZIRJU** se trudijo, da bi z načrtnim delom okrepili svojo dopolnilno dejavnost. Semkaj sodi tudi zajčereja. Zato so pri zadruzi pripravili nekaj strokovnih predavanj o zajčereji, izbiri zajcev za tržno proizvodnjo,

Metlika (foto: Janez Zrnec)

njihovi prehrani, boleznih in zdravljenju. Odziv je bil velik.

Prizadevni člani gasilskega društva v **NAZARJU** so pridobili sodobno vozilo za svoje potrebe iz mariborske tovarne TAM. To je že drugo vozilo te vrste v mozirski občini, nekaj mesecev pred nazarskimi gasilci so namreč enako vozilo pridobili tudi v Lučah ob Savinji.

V industrijskem podjetju Panonija v **MURSKI SOBOTI** so izdelali prvo domačo stiskalnico slame, sena in odpadnega vejevja, ki je neprimerno lažja od uvoženih. Tehta le 1100 kg in je kot priključek na traktor, lahko pa jo uporabljajo tudi za spravilo sena in slame. Delovanje stiskalnice je zelo preprosto: njene grablje med vožnjo traktorja poberejo slamo, seno ali vejevje, takoj nato pa tovor poveže s pomočjo vezalne naprave.

V **MORAVSKIH TOPLICAH** napeljujejo vodovodno omrežje. V spodnjem delu vasi se za novo pridobitev zanima 88 gospodinjstev, v zgornjem pa dvanajst, vendar bodo morali vmes namestiti napravo za prečrpavanje, sicer ne bo haska. Potrebne količine vode bodo dobivali iz zajetij, ki napajajo Mursko Soboto in nekatere druge kraje.

V narodnem domu v **MEŽICI** je bilo četrto srečanje lutkovnih skupin Mežiške doline. Predstavile so se štiri: iz osnovne šole Mežica z igrico Račka, iz mežiškega vrtca z igrico Mojca pokraculja, iz osnovne šole v Črni z igrco Oblaček pohajaček in iz Šmihela v Podjuni z igrico Račka.

V Industriji motornih vozil v **NOVEM MESTU** bodo letos pričeli serijsko proizvajati nov tip počitniških prikolic »Adria«, v izvedbi od 305 do 750. Nova počitniška prikolica, ki bo s

proizvodnega traku serijsko pričela prihajati letos, je povsem spremenila zunanjo obliko. Prav tako je povsem spremenjena tudi notranja oprema. Karoserijski del je bolje izdelan; prikolica ima boljšo nosilnost, je udobnejša ter z daljšo življenjsko dobo.

Krkina tovarna steklenih vlaken v Bršljinu pri **NOVEM MESTU**, ki je lani pričela poskusno proizvodnjo steklenih vlaken – izolacijskih materialov, namerava letos precej razširiti proizvodni program. V novomeški steklarni v Bršljinu načrtujejo tudi gradnjo manjšega obrata za konfekcioniranje novoterm, kjer bodo pripravljali izolacije za področje bele tehnike, prešane filce za avtomobilsko industrijo, tesnilne trakove in izdelke za akustično izolacijo.

Slovenski kulturni praznik so na osnovni šoli v **PUCONCIH** proslavili nadvse slovesno. Za uvod so poskrbeli sodelavci šolskega radia z oddajo o Prešernu in njegovih delih, izredno pa se je potrudila gostja, priznana slovenska harfistka Pavla Uršič-Kunej; zagralla je zbranim učencem in jim tudi pripovedovala o glasbi in še posebej o harfi.

Opekarna na **PRAGERSKEM**, ki sodi k mariborskemu Stavbarju, je v lanskem letu dobro gospodarila, saj so opeko prodajali po vsej Jugoslaviji. Njihovi osnovni izdelki so stropna polnila, zidni bloki in zidaki za predelne stene ter skodelice za nosila pa preklade za okna in vrata ter etažne dimne tuljave. Letos bodo začeli izdelovati še betonske stebre in rešetke za hleve.

Vaško-gasilski dom, ki ga bodo letos zgradili v **RENKOVCIH**, bo meril 35-krat 10 metrov. V njem bo večja dvorana, prostori za stanke raznih organizacij in društev ter gasilska orodjarna in garaža. Gradnja stane veliko, zato si vaščani pomagajo s prostovoljnimi delom in samopriskom.

V bodoči hidroelektrarni v **SOLKANU** je že na svojem mestu prva Kaplanova turbina, ki so jo izdelali v Litostroju. Vsega skupaj se bodo v tej elektrarni vrtele tri takšne turbine, za katere so že pripravljeni statorji z vodilnimi lopaticami. Prva turbina bo začela pogonjati generator v začetku letošnjega julija.

V **STOGOVCIH** je spet začelo z delom domače kulturno-prosvetno društvo. Za majhno območje, ki ga zajema, ima kar precej članov. Pred kratkim je prišla v Stogovce na obisk folklorna skupina s tamburaši iz Cirkovec in prijetno popestrila večer. Pred dvema letoma so v Stogovcih mladi igralci uprizorili igro Sprava, zdaj pa pripravljajo igro v treh dejanjih z naslovom Sestanek hišnega sveta.

V **ŠUBINCIIH** so gasilci in mladina pripravili tako imenovano vaško zim-

sko olimpiado. Bilo je to tekmovalanje v slalomu, superveleslalomu, spustu, sankanju in šaljivi vožnji s koriti. Najboljši so prejeli priznanja in nagrade.

Pri osnovni šoli v **ŠEMPETRU** gradijo prizidek. V njem bo šest učilnic s kabineti, zaklonišče, kurilnica, stanovanje za hišnika in druge pritikline, v starem delu pa bodo obnovili jedilnico in kuhinjo. Tako bodo tudi šempetrski šolarji imeli pouk le dopoldne.

V **ŠENTJURJU** pri Celju je spet zaživela nekdanja zelo dobra folklorna skupina. Vodil jo bo nekdanji aktivni plesalec Branko Oset. Tako bodo spet izkoriščene lepe narodne noše, ki jih je skupina nabavila pred leti, imajo namreč komplete gorenjskih, belokranjskih, šumadijskih, bosanskih in kozjanskih narodnih noš. Skupina bo vadila v dvorani gasilskega doma.

V Železarni v **ŠTORAH** so lani povečali proizvodnjo za pet odstotkov. Izvoz je presegel 20 milijonov dolarjev, kar jih uvršča na prvo mesto med jugoslovanskimi železarnami. V Železarni pričakujejo, da bodo v novozgrajeni sodobni jeklarni lažje delali, kakovost jekla pa da bo še boljša. Predvsem pa si želijo, da bi naj prvega obdobju prenavljanja sledila še druga, saj bi dokončna posodobitev še utrdila gospodarski položaj železarne.

V centru srednjih šol v **TITOVEM VELENJU** so z blizu 800 kvadratnimi metri novih površin pridobili sedem učilnic. Tako so ublažili prostorsko stisko ob večanju števila oddelkov zaradi uvajanja novega programa računalništva.

Letošnjega junija bo **TOLMIN** dobil novo čistilno napravo, ki bo prva te vrste v Jugoslaviji. Gre za 40 milijonov dinarjev vreden objekt, narejen po vzorcih zahodnonemških naprav. Podobno napravo bodo zgradili tudi v Kobaridu. Ugotavljajo namreč, da ima ta čistilna naprava več prednosti pred napravami drugih vrst. Ustreza klimatskim pogojem, je cenejša po gradbeni in vzdrževalni plati in se popolnoma prilagaja okolju. Usedlina pa, ki jo je treba iz bazenov odstraniti na dve do tri leta, je kot gnojilo uporabna v kmetijstvu.

V podjetju Triglav v **TRŽIČU** naredijo milijon pil na leto. Takšno proizvodnjo pil za brušenje verig motornih žag so dosegli z doma narejenimi stroji in posodobitvijo proizvodnje. Še pred leti so izdelovali pile po zapletenem, počasnem in nadvse dragem postopku. Potem so sklenili, da se bodo specializirali za izdelavo okroglih pil za brušenje verig motornih žag. Sami so izdelali stroje. Število zaposlenih se je zmanjšalo, odvečne delavce pa so preusmerili v izdelovanje jeklenih sidrer.

V **VERŽEJU** so organizirali enote-danski tečaj za pripravo jedi in kulturo

postrežbe. Vodili so ga strokovnjaki s srednje šole za gostinstvo in turizem iz Radenec in Turistično-olepševalnega društva iz Veržeja. Tečaj je obiskovalo 32 pridnih domačink, ki so ob zaključku tečaja priredile bogato in vabljivo razstavo izbranih jedi.

osebnosti

France Štiglic – filmski režiser. V zbirki Slovenski film, ki jo izdaja slovenski gledališki muzej, je pred nedavnim izšla monografija, posvečena delu filmskega režiserja Franceta Štiglica. Od leta 1948, ko je France Štiglic posnel prvi povojni slovenski film Na svoji zemlji, pa do danes je režiral 16 filmov, največ med vsemi slovenskimi režiserji, poleg tega pa še pet televizijskih nadaljevanj in nekaj dokumentarnih filmov.

Kajuhove nagrade – Ob obletnici smrti Karla Destovnika Kajuha podeljajeta založbi Borec in Partizanska knjiga nagrade za najboljša izvirna dela v preteklem letu, ki so izšla pri obeh založbah. Letos so Kajuhove nagrade prejeli: Lado Ambrožič-Novljan, Ivo Zorman, dr. Tone Ferenc, Božidar Jezernik, Niko Grafenauer, Janez J. Švajncar in Miha Vipotnik.

Dr. Alojzij Šuštar – slovenski metropolit in ljubljanski nadškof, je med nedavnim skupnim slovenskim romanjem v Rim, na katerem se je zbralo 1200 Slovencev iz SR Slovenije in zamejstva, med njimi tudi iz Beneške Slovenije, na sprejemu pri papežu Janezu Pavlu II. med drugim poudaril pričakovanje slovenskih vernikov, da bi prišlo do beatifikacije treh slovenskih škofov, Friderika Barage, Antona Martina Slomška in Janeza Gnidovca. Šuštar je tudi dejal, da slovenski verniki »niso izgubili upanja«, da bi papež obiskal božjo pot na Brezjah in Ljubljano. Slovenske vernike je papež Janez Pavel II. nagovoril v slovenščini.

JUBILEJI – Na priložnostni slovesnosti na predsedstvu SR Slovenije so pred nedavnim proslavili 70-letnico vidnih slovenskih družbenih delavcev in revolucionarjev – Viktorja Avblja, Pepce Kardelj, Ade Krivic in Ivana Bratka.

turistični vodnik

SLOVENIJA NA OBISKU V AVSTRIJI

V času od 26. januarja do 3. februarja 1984 sta Center za turistično in ekonomsko propagando pri Gospodarski zbornici Slovenije in predstavništvo Turistične zveze Jugoslavije na Dunaju organizirala široko predstavitev Slovenije na Dunaju. Avstrijski javnosti smo prikazali možnosti slovenske turistične in splošno gospodarske ponudbe ter slovensko kulinariko. Vzporedno z navedenimi predstavitvami je potekala vrsta kulturnih prireditvev, od koncerta Simfoničnega orkestra RTV in komornega ansambla do predavanja prof. dr. Matjaža Kmecla o slovenskem prispevku k razvoju Dunaja od 13. stoletja do danes.

Turistično ponudbo smo predstavili v štirih segmentih: morje, zdravilišča, kongresna mesta in športne možnosti v Sloveniji. Na predstavitev smo vabili novinarje in velike turistične agencije. Organizirana je bila tudi široka tiskovna konferenca, na kateri so iz Slovenije sodelovali: predsednica Republiškega komiteja za turizem in gostinstvo Bogomila Mitič, predsednik Turistične zveze Slovenije Leopold Krese in predsednik Izvršnega odbora Splošnega združenja gostinstva in turizma Slovenije Egon Conradi.

V avli hotela Intercontinental so bili razstavljeni modni izdelki 22 slovenskih proizvajalcev. S posebno razstavo se je predstavilo tudi podjetje DOM Ljubljana. Podobno kot za turizem je bila tudi za slovensko gospodarstvo organizirana tiskovna konferenca, na kateri je o slovenski gospodarski ponudbi govoril predsednik Gospodarske zbornice Slovenije Marko Bulc.

Vse predstavitve in obe tiskovni konferenci so bile zelo dobro obiskane, saj so na njih sodelovali številni avstrijski novinarji in gospodarstveniki.

V času akcije na Dunaju so potekali razgovori med našimi vodilnimi predstavniki gospodarstva in avstrijskimi gospodarstveniki. Na teh razgovorih je prišlo do vrste konkretnih dogovorov in izmenjav stališč o možnostih za še tesnejše sodelovanje med Slovenijo in Avstrijo.

Posebno veliko zanimanje sta vzbudila koncert simfoničnega orkestra, ki ga je obiskalo preko 1.500 poslušalcev in predavanje prof. dr. Matjaža Kmecla.

Leopold Perc

KOLENDAR PLANINSKE ZVEZE SLOVENIJE 1984

Planinska zveza Slovenije je tudi za letošnje leto izdala priročno knjižico formata 11 cm × 15,7 cm, v kateri so zbrani podatki o akcijah Planinske zveze v letu 1984, o planinskih postojankah, bivakih, zavetiščih, sončnih vzhodih in zahodih v letu 1984, luninih menah ter luninih vzhodih in zahodih.

V koledarju akcij so poleg datuma navedeni še naziv akcije, kraj, namen, organizator in naslov, kjer lahko dobimo podrobnejše informacije.

Planinske postojanke so razdeljene po območjih: Julijske Alpe s predgorjem, Kamniške in Savinjske Alpe s predgorjem, Karavanke, Pohorje s severovzhodno Slovenijo, Zasavje, Dolenjska ter Primorska in Notranjska. Podatki so razvrščeni v kolone: zaporedna številka, ime postojanke, nadmorska višina, režim obratovanja, naslov in telefon, kjer je moč dobiti natančnejše informacije. Enako podrobni so podatki o bivakih in zavetiščih.

Astronomski podatki na koncu koledarja so navedeni za Ljubljano; za druge kraje v Sloveniji se razlikujejo pri Soncu za največ +6 ali -6 minut, pri Luni pa za +7 ali -7 minut.

Koledarju je dodan še planer in knjižica za telefonske številke. Vse tri

Folklor – turistična privlačnost

publikacije so spravljene v plastičnem ovitku.

Izšlo je 4000 izvodov; koledar prodajajo po 150,00 din na Planinski zvezi Slovenije, 61000 Ljubljana, Dvorčakova 9, tel. 061/315-493, 312-553, in na planinskih društvih.

PRODAJNA MESTA BENCINSKIH BONOV ZA INOZEMSKO VOZNIKE V SLOVENIJI

V Jugoslaviji se lahko vozniki, ki imajo vozila z inozemsko registracijo, oškrbijo z bencinom in dizelskim gorivom le s pomočjo posebnih bonov, ki jih izdaja Avto-moto zveza Jugoslavije. Obstajata dve vrsti bonov za gorivo:

a) turistični boni, ki jih prodajajo po 1000,00 din in s katerimi je kupcu priznan popust; v inozemstvu jih je moč kupiti v avtomobilskih klubih, menjalnicah in bankah, **v Jugoslaviji pa le ob vstopu v državo, torej na mejnih prehodih;**

b) komercialni boni kupcu ne priznavajo popusta in veljajo 1200,00 din; prodajna mreža za komercialne bone je razvejana po vsej državi; vanjo so vključene bencinske črpalke, banke, avto-moto društva, turistični biroji, potovalne agencije, hoteli, avtokampi itd.

CAMPING 1984

Gospodarska zbornica Jugoslavije in Avto-moto zveza Jugoslavije sta tudi za letošnje leto izdali seznam vseh jugoslovanskih kampov s cenami v nemških markah in ameriških dolarjih. Kot ponavadi je c ceniku pregledna karta Jugoslavije z vrisanimi kampi, nekaj koristnih podatkov o kampiranju pri nas, razpredelnica z razdaljami v km od mejnih prehodov do večjih mest, informacija o bencinskih bonih, seznam telefonskih števil službe Pomoč – informacije, radijski programi za inozemske turiste ter seznam avto-moto zvez v Jugoslaviji in predstavništvo Turistične zveze Jugoslavije v tujini.

Tudi format cenika je običajen, 20,5 cm × 18,7 cm.

Natančna naslova izdajateljcev:

Gospodarska zbornica Jugoslavije, 11000 Beograd, Knez Mihajlova 10, tel. 011/624-666

Avto-moto zveza Jugoslavije, 11000 Beograd, Buzveltova 18, tel. 011/401-699

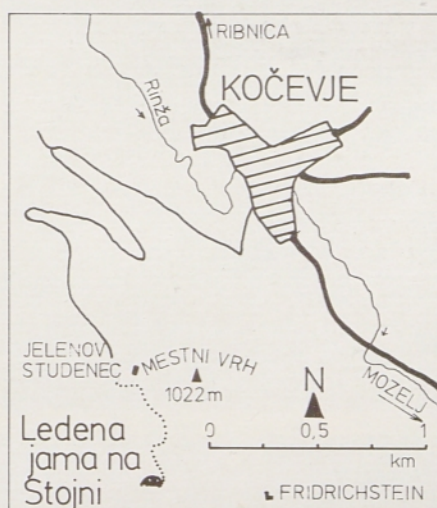
Na cvetočih travnikih v maju ne pomislimo več na zimo. Vendar še ni povsem zapustila naših krajev. Seveda, na gorah se še vedno blešči sneg! Pa to ni vse: mnogo manj znane so nekatere kraške jame na Kočevskem, kjer se zima že stoletja potuhne skozi vse leto.

Na začetku prejšnjega stoletja so ledene kraške jame mnogo bolje poznali, saj so bile za turistični ogled opremljene Velika Knežja jama, Jama treh bratov, Ledena jama pod Kunčem, in največja – Ledena jama na Stojni. Danes je označen dostop le do zadnjih dveh, vendar ju je brez poprejšnje priprave težje najti, zato priporočamo spremstvo domačega vodnika.

Oglejmo si Ledeno jamo na Stojni! S Kočevja se zagrizemo proti jugozahodu v gozdno pogorje. Najbolje je slediti gozdno cesto mimo Fridrichsteina proti planinski koči pri Jelenovem studencu. Pri zapornici se ustavimo motorizirani obiskovalci, markacije nas vodijo še nekaj časa po gozdni poti, nato pa se steza umakne na desno v jelovo bukov gozd. Prijetna pot se zložno spušča, nenadoma pritegne našo pozornost modre črte na drevesih. Tabla ob poti nas pouči, da vstopamo v enega izmed 176 slovenskih gozdnih rezervatov. Še nekaj minut in že smo ob mogočnem udoru – vhodu v Ledeno jamo. Četudi nam je vroče, ne podajmo se na dno brez tople obleke! Spustimo se lahko le po jugovzhodni strani. Po listju, krušljivi, vlažni, in v spodnjem delu s snegom prekriti strmini moramo premagati

naravni zakladi slovenije

LEDENA JAMA NA STOJNI

nerodnih petdeset višinskih metrov. Leta 1981 so napeljali ob desni strani jeklenico in postavili lesene lestve. Kljub temu je za varnejši korak priporočljiv cepin, nujni pa so gozdarji. Ko premagamo težaven spust, presenečeni zremo v veliko dvorano, slabotno osvetljeno z dnevno svetlobo. Z vseh strani »tečejo« iz razpok ledeni slapovi, dno pa tvori 20 × 30 m velika ploskev ledenega jezera. Po »gladini« tega jezera sicer lahko hodimo, a ker je gladko in neravno, le z derezami! Kljub mrazu je pravo doživetje že občudovanje veličastne dvorane nad jezerom. Spodnji deli jame pa so dostopni samo z jamarsko opremo. Ledeno jezero je namreč v bistvu ogromen leden čok, ki šestdeset metrov na debelo zapolnjuje jamsko dno. Po razpoki med ledom in skalno steno jame se po vrveh spustimo do dna. Prav nenavaden je tak spust med rjavo skalno in bleščečim progastim ledom. Progastim? Da, med belimi kristalnimi površinami se pojavljajo temne plasti – znamenje, da se je led dolga leta usedal v jami.

Spremembe opazujemo tudi v današnjem času. Velikost in oblika ledenih slapov se spreminjata z letnimi časi, saj je vpliv zunanje temperature tod največji. Manjše so spremembe ob dnu jezera. Ohranitev klimatskih razmer, ki preprečujejo, da se led tudi poleti ne more staliti, v veliki meri omogočajo gozdovi v okolici jame. Torej je pomen gozdnega rezervata na Stojni še toliko večji.

Peter Skoberne

Foto: Karlo Pesjak (EFIAP)
Hässleholm, Švedska

1
Alpska roža, v ozadju Triglav

2
Pogled na Triglav

3
Na poti k Sedmerim jezerom

4
Ob Sedmerih jezerih

5
Vrh Triglava

slovenija
v
mojem
objektivu

Rodna gruda

Slovenija

english section

Letters to the Editor

DEAR EDITOR:

The United Slovenian Society sponsored the Fourth Annual Bake-Off Contest and Bake Sale to benefit the 30 piece U.S.S. Concert Band this past February. The Bake-Off contest was a tremendous success. We thank all our loyal supporters.

The judges, Matty Gorczyca, Representative Utilization Food Service of East Ohio Gas Company, Honorable Edmund J. Turk, Judge Cleveland Municipal Court, Gertrude Mahall, Dietitian of Stouffer Restaurant, and Lavere Vokt, Supervisor Quality Control L.J. Minor Company did an outstanding job in judging the pastries entered. Enclosed are the names of all the winning contestants ranging from the first place winners to honorable mention. Judging was done on five categories, Potica, Strudel, Flancate, Krofe and Kruh.

My committee Jean Krizman, Nancy Walden and Barbara Strumbly did a fantastic job.

Our Bake Sale in conjunction with the Bake-Off contest was a huge success. Mary Blatnik, Josephine Trunk and their committee are to be commended. As you know it was a triple affair for the United Slovenian Society. In the morning was the start of the Bake Sale, the Bake-Off Contest at noon and at 3 PM we held the Sixth Annual Winter Concert of the U.S.S. Band under the direction of Norman Novak. The U.S.S. Band played lively Slovenian polkas and marches along with the beautiful waltzes and folk medleys to a full audience.

Under the auspices of the United Slovenian Society, Tony Petkovsek, band chairman, announced the recent release of the U.S.S. Band's first record album and cassette.

Enclosed are a few photos of the Bake-Off.

We wish you and the staff at Matica a happy, healthy, and prosperous year. Sincerely,

Jennie Gorjanc

Cooks and bakers: Rose Zuzek, Stella Ruppe and Mary Dolsak

Jennie Gorjanc

Judges, left to right: Matty Gorczyca, Gertrude Mahall, Lavere Volk, and the Honorable Edmund J. Turk, Judge Cleveland Municipal Court

RODNA GRUDA, Magazine
for Slovenes Abroad, Cankarjeva
1/II, 61001 Ljubljana, Slovenija-
Yugoslavia Tel. 061/210-716

Published by Slovenska
izseljenska matica, Ljubljana

Editors: Jože Prešeren
(Editor-in-Chief)

and Jagoda Vigele.

English translations: Milena
Milojevič-Sheppard, M. A.

RODNA GRUDA is published
monthly. Numbers 8 and 9 are
published together as a
double issue.

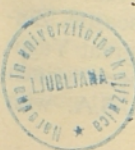
Yearly subscription for overseas
countries is 11.—U.S., 13.—

Canadian or 10.— Australian
dollars. Payment can be made
direct to our Account No.

501000-620-010-32002-2818/5 at
Ljubljanska banka, or by

international money order, or
by check — payable to

»Slovenska izseljenska matica«
— in a registered letter.

Dear »Matica«,

News

My check enclosed is for renewal to Rodna Gruda magazine. I owe some for part of 1983 and the rest is for the next two years.

Your Rodna Gruda is one of the best magazines we have ever read. It has everything — something for everybody. The pictures are magnificent and they make one long to visit the land of our parents.

My sister and her husband, Nelli and August Rostan, were able to make that visit this past summer. They visited our relatives in Kobjeglava na Krašu and August's relatives in Mirna and Novo mesto. Then they also visited our cousin and aunt in Maribor. They fell in love with Slovenia. They were most happy with their visit and couldn't say enough times how beautiful it is over there and the friendliness of the people. The relatives there were most gracious and accomodating. We have always spoken the Slovene language at home even though our mother, who came from Kobjeglava, speaks English quite fluently. She is now 90!

I was most interested in your articles regarding the Summer School of the Slovene Language. I hope all the young Slovenes who can will take advantage of this marvellous opportunity. I know I would if I could.

Keep up the good work in bringing a bit of the 'old country' to us. We love it!

Maxine Taucher,
Kane, Pa., U.S.A.

Gentlemen:

I have enjoyed your publication from its beginning, when my husband's nephew Jože Plevnik (still living in Ljubljana) was associated with Matica and sent it to us. Now at age 89, I am enjoying it even more so . . .

I left beautiful Ljubljana on October 24, 1913, sailed out of Trieste on the ship 'Belvedere' and arrived in New York on Nov. 13th, after a long treacherous journey. It was thought the ship was lost at sea! However, I was fortunate enough to revisit Slovenia in 1922, 1928, 1931 and then again to introduce its beauty to my daughter in 1954 and 1966.

Through the years here, our family hosted many talented Slovene artists — opera singer Pavla Lovše in 1929, Banovec, Sifrer, Subelj and Jakac and others — good times, good days!

Frances Plevnik,
Euclid, Ohio, U.S.A.

S.N.P.J. and P.S.A. Jubilees

This year two important organizations of American Slovenes are celebrating working jubilees. They are the Slovene National Benefit Society (S.N.P.J.) and the Progressive Slovene Women of America (P.S.A.). The former is celebrating the 80th anniversary of its establishment, and the latter its 50th anniversary. Both of these two organizations have been, practically ever since they were established, and particularly so during the last war and after it, closely linked with their homeland. Already during the war the members of both organizations provided a lot of moral and material help for their devastated homeland, and helped in the organization of progressive movements of American Slovenes. After the war they also provided substantial aid when Yugoslavia was hit by various natural catastrophes.

»Slovenska izseljenska matica« has cooperated with both organizations ever since its establishment. For this reason the executive committee of S.I.M. has decided to celebrate both jubilees in a suitable way in Slovenia, too. A special committee has been set up for the celebration of each of the two jubilees. The committee for the celebration of the jubilee of S.N.P.J. is headed by Anton Stipanič, the former Yugoslav Consul-General in Pittsburgh, who is now the vice-chairman of the Chamber of Commerce of Yugoslavia, whereas the committee for the celebration of the jubilee of P.S.A. is headed by Tilka Blaha, the well-known Slovene sociopolitical worker. Both committees have already had their first meetings, at which it was agreed that the celebration should be a joint one, and that it should take place at the end of June or at the beginning of July, 1984. It would take place at the Ivan Cankar Cultural Centre in Ljubljana. It is planned that emigrants' cultural groups should take part in the cultural part of the programme.

Ninety years of the Croatian Fraternal Union

In 1984 the Croatian Fraternal Union, the largest Croatian emigrants' organization in the U.S.A., will be celebrating the 90th anniversary of its establishment. Today this organization has over 110,000 members. It

was established in 1894 and has developed a broad basis of activities both in the insurance-benefit field and in the field of culture and education. Ever since it was first established, this organization has been closely linked with the homeland. Celebrations will be taking place both in Yugoslavia and in the U.S.A. The main celebration in Croatia will take place on July 27th, whereas the main celebration in America will be on September 2nd at Pittsburgh, Pa., where the headquarters of the Croatian Fraternal Union is situated, too.

Yugoslav Sailor Home again

Milivoj Pešić, the Yugoslav who was imprisoned for five years and seven months in Argentina for an unproved murder, returned to his homeland at the end of 1983. He had been sentenced, without any real proof, to sixteen years imprisonment. This term was later reduced to eight years, and he was finally released after he had undergone two-thirds of the sentence, as is permitted by the laws of Argentina.

On his arrival in Yugoslavia, Milivoj Pešić stated that he was innocent, and that a group of lawyers in Argentina were continuing to gather evidence proving his innocence, without expecting any payment in return.

Special Award Made to Zinka Kunc

A ceremonial dinner was recently held in New York on the occasion of the centenary of the famous Metropolitan opera of that city. It was at this dinner that a special award was presented to the famous singer Zinka Kunc-Milanov for her legendary career at the Metropolitan and for »an important contribution towards the shaping of the City of New York into a World Musical Capital and for the enhancing of the cultural heritage not only of New York but of the whole of the U.S.A.«

Zinka Kunc began her singing career with the Metropolitan Opera in 1937. She retired in 1966, after 453 performances, including four roles with which she began the season. Zinka Kunc belongs to those great Yugoslavs whose names have been written into the history of the U.S.A. with

golden letters, including Nikola Tesla, Ivan Meštrović, Mihajlo Pupin, Zlatko Baloković and Louis Adamič.

Yugoslavia is among the World's Greatest Exporters of Grain

Last year Yugoslavia was one of the world's ten greatest suppliers of corn. Exports totalled 1,860,000 tons, with a value of 253 million dollars. Most of this grain was exported to various European countries, as well as to the developing countries. These good results were achieved in spite of the fact that last year's crop was considerably smaller than the 1981 crop, due to unfavourable weather conditions (In 1981 the total crop amounted to 11,137,000 tons, whereas in 1983 it did not exceed 10,500,000 tons).

According to Yugoslav experts, in 1984 Yugoslavia could significantly increase its corn crop and exports. Today the average crop amounts to 4,6 tons per hectare. This amount could be essentially increased if new sorts of corn (mainly hybrids) were used, as the latest research has proved. The growing capacity of some of the new hybrids is such that crops of 6 to 10 tons of grain per hectare could be expected. In 1984 corn is to be planted on a further 110,000 hectares, whereas in 1983 a total of 2,380,000 hectares were planted with corn.

New Hydro-Electric Power-Station on the Rivers Sava and Mura designed

A general plan for the construction of 14 hydro-electric power-stations on the Rivers Sava and Mura, with a total installed power of 1.7 billion Kwh of electrical energy, has been drawn up by the Electricity Council of S.R. Slovenia. The general designs of these structures have already been made, whereas construction of these power-stations on both rivers will be begun according to a unified technology. This will mean that there will be a certain saving in costs, whereas construction work will go on in parallel. During the first months of 1984 an order for a detailed typical civil engineering design will be placed, as well as a design for the equipment. By means of the new power-stations on the Sava and the Mura, Slovenia will obtain the extra quantity of electrical

energy which is needed for the next four years.

The construction of the first power-station, on the River Sava, will be begun in 1985, whereas the construction of the first power-station on the river Mura will be begun six months later.

Increased cooperation with Argentina

Yugoslavia is to be the first country in which Argentina will open an economic-trade section at its embassy after the government of Raul Alfonsín took over. This corresponds to the interests of both countries for an expansion of economic, scientific-technical and trade cooperation.

So far, Argentina has mostly exported raw materials to Yugoslavia, skins and wool, in relatively small quantities, which, during the last two years of the crisis in Argentina, have further decreased. Argentina could not finance the sale of its products due to a lack of foreign-currency, whereas, on the other hand, Yugoslavia had, for the same reason, to look for other markets, which were able to offer credit facilities.

In the near future several of our working organizations, such as »Iskra«, »Rade Končar«, »Minel« and »Rudnap«, could carry out an important task in connection with the modernization of Argentina's railways. If this project was agreed to, then new methods of payment might be arranged.

Adriatic Class in »JAT«

It was several year ago that the general economic crisis resulted in a fewer seats being sold per flight in air transport. The result was that air transport organizations were compelled to introduce all kinds of reductions on both their scheduled and charter flights. These reductions were for groups of all kinds, for holidays, for Sundays, and for tourists, etc. In this way they did succeed in attracting a larger number of passengers, which made planes better occupied but on the other hand comfort and the quality of service fell.

The problem is that certain categories of frequent passengers, particularly businessmen who pay full-price economy class fares, were unable to participate in any of the previously-mentioned benefits, although they were justifiably entitled to them. Frequently even reservations failed. For

this reason the leading European and American airlines began to bring back the old traditions and to reintroduce on longer domestic and international routes first class. Now (since December 15th, 1983) »JAT« has joined the ranks of the latter. According to »JAT«'s experts, businessmen make up to 60 % of the total clientele on certain scheduled flights.

The new class which has been introduced is called »Adriatic Class«. Passengers in this class occupy seats in specially separated sections of the plane where there is more room since the seats are wider apart. In both of JAT's DC-10 planes the existing seats in these sections are to be replaced with more comfortable arm-chair type ones and a wireless telephone connection with any call number in the world is to be established.

The choice of food in »Adriatic Class« is richer than in tourist class. Passengers in »Adriatic Class« are served more substantial and better meals and all kinds of Yugoslav and foreign drinks, free of charge.

The people working in »JAT« are well aware of the fact that it is only by flexibility and quick adjustment to current needs of the market that »JAT« will be able to retain its position in the competition with world's major airlines. For this reason »JAT« is going to modernize its fleet during the next medium-term period by gradually replacing the somewhat out-of-date Douglas planes with planes representing the latest achievements of modern technology. Although »JAT« has, as yet, provided no details as to which types of planes are to be purchased, it is obvious that the strongest consideration is given to the European-made planes, i.e. to the »Airbus« type of planes. The latter are expected to succeed the Douglas planes on the market after the forthcoming withdrawal of »McDonald Douglas« from the civil aircraft industry.

Yugoslav Furniture Export to be Increased

410 Yugoslav factories with advanced technical and technological capacities have adjusted their production to the needs of the demanding foreign customers and stronger competition on the world market and plan to increase their exports by some 20 percent. According to rough estimates, the value of exported furniture reached 270 million dollars last year. Last year's total exports of products of the forestry and wood-processing in-

dustry reached value of 860 million dollars. As has recently been pointed out in the Yugoslav Chamber of Commerce, the latter exports are expected to reach a value of nearly one billion dollars this year.

Exports of Yugoslav furniture to the markets of the developed western countries are to be increased by 20 % this year and are to reach a value of 228 million dollars. Almost one third of the exported furniture goes to the United States, the rest mainly to West Germany, France and Great Britain, whereas the exports to Switzerland, Finland and Sweden are somewhat lower. The value of furniture exports to the developing countries is expected to reach 36 million dollars this year, which means a 20 % increase in the exports to these countries, too.

The Largest Locality of Phosphates in Europe

This year the first Yugoslav phosphates mine is to be opened as a result of successful cooperation between our scientific institutions and working organizations. The new locality of phosphates, discovered at Lisina near Bosilegrad in Serbia, is the largest of its kind in Europe.

»The discoverers« are the experts of the Geozavod institute in Belgrade. On the basis of detailed investigations they found out that the total amount of phosphates in this locality is over 77 million tons. It is estimated that over a longer period of time it will be possible to obtain 900,000 tons of phosphate concentrate per year, which would suffice to cover all the needs of the chemical industry in S.R. Serbia and of the manufacturers of fertilizers and detergents.

Until now phosphates have had to be imported, mainly from the Soviet Union, Africa and the Middle East. In 1982, for instance, 1,265,000 tons of phosphates had to be imported.

The experts of the Institute for Technology of nuclear and other mineral raw-materials in Belgrade have almost completed their research-project in which they have determined the method for the obtaining of the concentrate from the phosphates in the Lisina locality. Similar laboratory research into the potential uses of the concentrate has been carried out in the Industry of Chemical Products at Prahovo, whereas in the Zorka chemical industry at Šabac the quality of the Lisina phosphates has been tested

in practice as well. All the investigations have shown that the Lisina mine near Bosilegrad is, apart from a smal-

ler one in Finland, the only European locality of phosphates which can be commercially exploited.

Sovereignty

As the 20th Century is drawing to its end the distances between countries are getting ever shorter. Bridges span oceans and continents. They have been built by Man's longing for peace, progress and friendship, and made possible by sophisticated technical means. The members of the family of nations, who, not long ago, were still anonymous, now want to make the near and far communities aware of their existence in order to escape one of the worst problems of our time — isolation, which is the sister of backwardness.

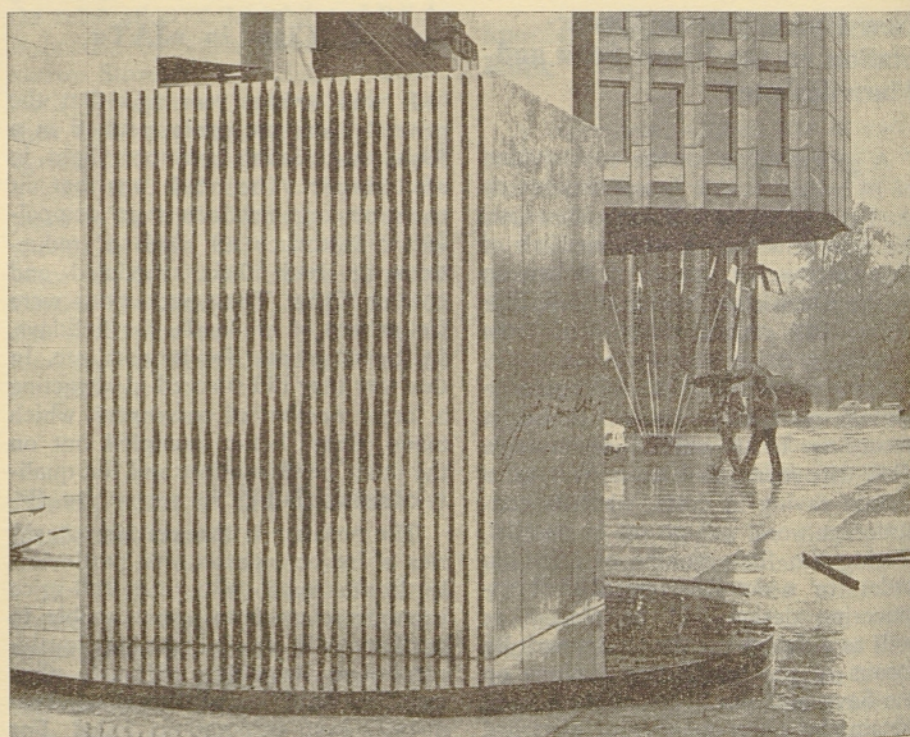
During the past few decades the Socialist Republic of Slovenia has overcome this state of isolation and is now no longer a terra incognita. As an organic part of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia, it has widely opened itself to the world.

Foreigners visit or travel through Slovenia every year now, and less and less often they ask about the basic facts which make up the so-called identity card of a country. It is well known that Slovenia, together with five other socialist republics — sove-

reign states — and two socialist autonomous provinces, forms a federation, and that Slovenia occupies the territory on the north-west of Yugoslavia, bordering on Italy, Austria and Hungary and, within the federative state, on S.R. Croatia. It covers an area of 20,256 square kilometres and has a population of almost 1,90,000, the density of population thus being about 94 people per square kilometre. Slovenia covers 8 % of the total territory of Yugoslavia and its population makes up 8,4 % of the total population of Yugoslavia. As far as nationality is concerned, Slovenia is a highly homogeneous republic: 90.6 % of the population are of Slovene nationality, 2.6 % are Croats, 2.2 % Serbs, 0.5 % Hungarians, 0.1 % Italians and 3.7 % members of national minorities and those who have not declared their nationality.

Due to historical circumstances about 170,000 Slovenes live as members of national minorities in some of the border areas in Italy, Austria and Hungary. Some 250,000 Slovenes live all over the world, particularly in the

Monument to Ivan Cankar, the greatest Slovene writer, in Ljubljana

United States, as a result of emigration, primarily of an economic nature. The latter category includes the nationally-conscious descendants of the emigrant generations of the 1860's when over 500,000 people emigrated from Slovenia.

When a foreigner comes to Slovenia — and especially if he has visited other parts of Yugoslavia before — he can quickly notice that the people here speak their own special language. In Ljubljana — the republic's capital with the population of 250,000, in Maribor, Celje, Murska Sobota, Kranj, Koper, Novo mesto and other regional centres, in industrial towns like Trbovlje, Jesenice, Titovo Velenje, Ravne, Nova Gorica or in one or another

village — everywhere the traveller can see for himself that he has come to the homeland of a genuine nation. He can see that the people here possess everything necessary for true nationhood: not only their own language but also territory, political and economic organization, and culture. The foreign visitor can easily realize — even if he has not been familiar with the situation before, that S.R. Slovenia is no artificial administrative formation but a genuine national and state entity.

(From the Introduction to the monograph »Slovenija«, written by Zvone Kržišnik and published by Državna založba Slovenije).

Everyone can, of course, ask himself what would happen if all the great leaders were still alive, and how would they cope with the difficulties which are constantly increasing and threatening us.

What answer could the Yugoslavs provide to this question? Would our foreign policy (to remain within the framework of our usual topic) be like? Would it be different, more efficient?

It would definitely not be any different. Yugoslavia's non-aligned foreign policy was created by President Tito and its principles remain valid in the future as well.

It is possible, however, to ask if our foreign policy would be more efficient if President Tito were still alive. It cannot be said that in recent times our diplomacy has not been active within the United Nations, within the group of European non-aligned and neutral states, or in the relations with our neighbour states. And yet, it seems that something has been missing, something that President Tito through his personal contacts, influence and respect was able to achieve. President Tito — the great Yugoslav leader who talked with three American presidents in the White House and whose words were listened to by three Soviet leaders in the Kremlin.

Still, we cannot do anything but accept the reality just as we have to accept the fact that today the problems which are much more complex than those in the past have to be wrestled with by the leaders who, for reasons we cannot go into here, do not match their predecessors.

Janez Čuček

Yugoslavia and the World

Leaders and Challenges

Orwell's frightening world of 1984 with Big Brother has, fortunately, remained only a figment of the imagination, or, in the worst case, only a grim possibility which, hopefully, will never materialize.

In many ways, however, our world is almost as discouraging and unacceptable as Orwell's, and an increasing number of people wonder how it should be managed. Or to put it another way: is the present generation of leaders able to cope with the complex problems and difficult challenges of our time which require immediate answers?

Churchill, Roosevelt, Stalin, De Gaulle, Mao Ze Dong, Josip Broz Tito — each of these leaders, in his own way, mastered the period during which they were in power in a unique, unrepeatable manner. At some point in history they were given the opportunity to stay in history forever, and they made the best of this opportunity. It is hard to imagine when another such group of people to whom fate would simultaneously offer a similar opportunity will appear again.

And yet, for most of these great men the task to be accomplished was easier than that facing the present leaders, since, with the exception of the Chinese and the Yugoslav leaders (who created new social relations and qualities in the life of their nations) the famous leaders had but one, albeit giant, task — to fight the evils of Nazism and Fascism.

Today the problems are much more difficult and complex. The danger of nuclear war and the burning antago-

nisms between the North and the South are much more fateful than the dangers which faced the world forty years ago. And the leaders who have to stand up against the present dangers are men with personalities which hardly match those of their great predecessors. So, what are our prospects like?

Everyone will have to answer this question himself, for the only general answer that can be offered is the hope that the generation of leaders now in power will have enough sense, goodwill and competence to avoid a world disaster.

From the History of Slovenes

The Arrival of Slovenes in Their Present Territory

After the storm caused by the tumultuous migration of the barbarian Germanic and Mongolian peoples from Eastern Europe to the West, there followed a seemingly quiet period. The Roman world in the East breathed a sigh of relief, hoping that the worst was over. However, that was only the lull before another storm. Fate played a nasty trick on the exhausted Justinian's state and its great despot who had wanted to bring Rome to its former glory again. It was already in the early thirties of the 6th Century

that the Slavic peoples, partly together with the remaining Mongolian Huns, made their first thrust towards the area of the Middle and Lower Danube. At that time Byzantium was involved in a war with the Gothic peoples, and the threat on its northern borders was a warning before an even greater tragedy. The Slavic peoples, following the Germanic ones, began to migrate from their aboriginal country — a vast marshy area between the Carpathians and the Baltic Sea and between the eastern river basin of the Vistula river

and the Dniester. The first migration of the Slavs took place in the 4th Century but it was not until the 6th Century that the migration got into full swing. It should be mentioned that the Slavic peoples living on the vast marshes, well away from the main routes leading from the East to Western Europe, were in fact not affected by the migration of the Germanic peoples — the latter had most likely avoided the Slav-populated area and had left them in peace. The reasons for the migration of Slavs may be sought either in the fact that after the Germanic peoples had migrated to the West they left behind a large unpopulated area or in the pressure from the East by the eastern nomadic peoples, particularly the Mongolian ones in Southern Russia. However, another hypothesis seems even more likely to hold. According to the latter, the migration of the hitherto peaceful peoples was caused by the worsening of the climate in the marshy Slav-populated area, which forced one generation after another to seek new places for living and to spread, of course at a much later date, in all directions — south, west and east.

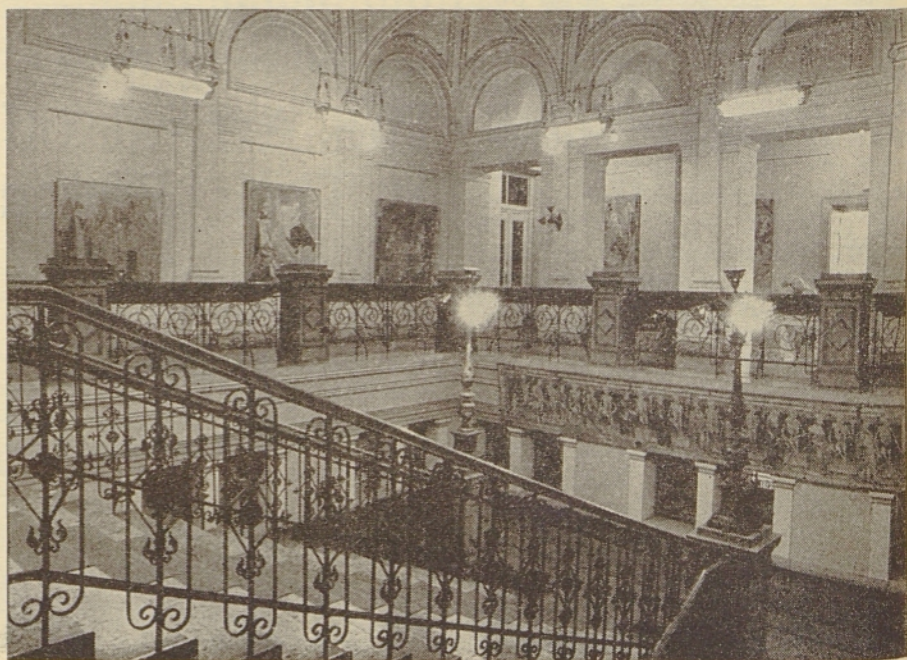
Western Slavs made their way through the Moravian gate relatively early and in the 6th Century they apparently reached the Danube and the area of Central Germany. There exists an assumption, which is of special interest to the Slovenes, that the first Slavic migration wave reached the East Alps from the north, i.e. from the direction of the Danube, as early as in the middle of the 6th Century, and stopped at Semmering in the south and at the Amiža river in the west. Although there are no written records of the settlement of Slovenes in the central part of the present-day Austria, the fact they had settled there is proved by toponyms, especially by the names of the rivers. For instance, the name of the river *Aniža* is supposed to have been derived from the Roman *Annisus*, which means that it had existed before the arrival, at a later date, of the Germanic settlers, who called the river *Enns*. The consonant group *-dl* in some toponyms in the East Alps proves the presence of the West Slavic tribe of Dudlebs. This consonant group has been preserved to the present day in some Carinthian dialects. In any case, the group of new settlers in the East Alps must have been large enough for the early linguistic sediments to be preserved for such a long time. The new Slavic settlers lived in symbiosis with the original Illyrian-Celtic, partly Romanized, settlers who, compared to Slovenes, were at a higher cultural level but were, as

an ethnos, in decline and in need of new blood. In general it cannot be said that the Slovene migration wave to the East Alps was a violent one. It seems that the settlement of Slavs in the northern part of East Alps was carried out in a peaceful manner. The area further south along the Danube was occupied, at the end of the 5th Century, by the Germanic people of Langobards, who obviously preferred the fertile lands of the Pannonian Plain to the mountainous areas.

The process of settlement of Slavs from the direction of South proceeded in quite a different manner. During the thirty years of the 6th Century, Byzantium managed to stabilize its northern border along the Danube for a short time, but in the early sixties of the 6th Century the military crisis concerning the defence of the European borders again broke out. The Slavs and a people related to them, Antes, struck again. Byzantium offered a desperate resistance and gathered still enough strength to repel their attacks. It seemed that fortune was suddenly on the side of the old empire again, for a Mongolian people — the Avars — arrived in the area where the Danube flows into the Black Sea. They were exceptionally skilled in fighting on horseback and the Emperor allowed them to enter the Roman territory. They began to serve in the Byzantine army since the Byzantines wanted to use them in fighting the Slavs. As the Emperor's allies the Avars thus reached the fertile Pannonian Plain. The endless steppe was very much to their liking since, being a nomadic people, they were used to vast areas. How-

ever, the Gepids, masters of Sirmium and sworn enemies of Byzantium, were in their way. The Avarian Khan, Bajan, acted diplomatically. He allied himself with the Langobards and Sirmium soon fell. This meant the end of the Gepid state. Both Langobards and Avars were, in fact, the Emperor's allies but the former preferred to proceed to the West and they attacked Italy — the territory belonging to their former supporter, Byzantium. The Avars, who temporarily had to leave Sirmium to the Byzantines, found themselves new ideal allies — the Slavs. This was one of those strange historical alliances which was based on constant mutual rivalry, hatred, exploitation, and even plunder. But when it came to plundering others, the Slavs and the Avars were remarkably united — a powerful force which could not be stopped and which swept away everything that came in its way. Byzantium soon bitterly regretted that it had invited the Avars to its territory and allowed them to stay at its vulnerable northern border. However, it was too late. The end of the Byzantine rule in the Danube basin was imminent. In the year 579, during the rule of the insignificant emperor Tiberius II, Khan Bajan found a formal pretext for war and attacked the poorly protected area of Srem. The Byzantines were defeated and only the ancient Sirmium, which was the capital of the Roman empire for some time during the 3rd Century, offered strong resistance. The siege of Sirmium lasted quite a long time and the town was surrounded both from the land and the river. The besieged

In the Narodna galerija (The National Gallery) in Ljubljana

town got no help from anywhere and a desperate anonymous defender implored his God to help him with the following words: »Oh, Christ, save Romania and the writer of these lines, too«. A tile with these words engraved on it in Greek has been found during archaeological excavations and it represents an authentic historical document about the siege of Sirmium. The fall of Sirmium was, however, only a matter of time. In the year 582 the brave defenders had to surrender. In this way the last obstacle to the Slavic torrent rushing over the Byzantine territory towards the West was removed. Unfortunately, there exist hardly any written records about various events which took place during this migration. However, some important historical sources which indirectly show the nature of this process have been preserved. Thus, for instance, there exist records about the disappearance of the early Christian episcopates in the area between Srem and the Alps, indicating the end of the Roman era in the Western Balkans. There are some highly informative archaeological data, too: burnt-down basilicas, fortresses levelled to the ground, peoples slain. Some of the original inhabitants of this area had withdrawn to the remote places, difficult of access, in time; the rest were captured by the conquerors and made their slaves. At the same time the process of settlement of the Slavs and the Avars on the conquered territories began. The Slavs settled both in flat and mountainous areas, whereas the Avars preferred to remain in the Pannonian Plain. The Slavs and the Avars reached the slopes of the East Alps in the early eighties of the 6th Century. This migration wave dashed against the area around the town of Petovia in South Norrck and, later on, against the province of Carniola, occupying the central territory of present-day Slovenia. The Slavs and the Avars soon reached the borders of Byzantine's Istria and Langobardi Friuli. In the nineties of the 6th Century the rest of the towns in South Norrck, Viranum near Gospa Sveta and Teurnia in Carinthia were conquered. There exists a written record about the victory of the Slavs over the Bavarians in a battle on the Upper Drava, in the year 593. This was the furthest point reached during the migration of Slavs to the West and there the Slovenes (as our Slavic ancestors in the Alps can be called henceforth) were finally stopped by their Germanic neighbours, who were to play a crucial role in their history.

Brežice (photo by Janez Zrnc)

Once the Slavic conquerors had reached the beautiful Alpine country, which was to become the homeland of their descendants, all their violence, mixed with the eastern cruelty of the Avars, disappeared. The Slovenes began to settle in the unpopulated areas. The surviving original inhabitants had moved to safer, more remote places, but gradually some contacts were established between them and the new settlers. Mutual distrust, however, was great, so the remaining members of the Romanic people preferred to lead a rather secluded life up in the mountains, while the Slovenes settled in the flat areas and mountain valleys. A small number of Germanic settlers, who were related to the original in-

habitants by the bond of kinship, managed to survive in fortified enclaves for some time, longest — according to archaeological records up to the end of the 7th Century — in the extremely well-fortified Carnio (Kranj).

The Slovene colonization of the East Alps, however, was very persistent and thorough. By the 8th Century at the latest the remaining Germanic and Romanic peoples were assimilated by the Slovenes. In the central Alpine area an independent Slovene principality — Carantania — was established, while the area south of the Karavanke mountain-range was loosely attached to the great Avaro-Slavic tribal union.

Davorin Vuga

página en español

Biografía del "DINAR"

El »dinar« adquirió este nombre de los romanos. Lo acuñaron en Roma, lo usaron los bizantinos y otros. Más tarde aparecen en el 1875 dinares de plata, diez años después como billete de curso. Exactamente hace 110 años atrás el reinado de Serbia después de

haber sido una provincia truca se convierte en un país moderno y adelantado. Se decide a tener dinero propio y salvarse así de las medidas y pesos antiguos. A su vez quiere olvidar los tiempos de caos y yugo. En esas épocas existían nada menos que 43 clases de dinero, desde monedas de oro hasta óbolos de cobre.

Como denominar la nueva unidad monetaria, era éste uno de los problemas más pequeños. Algunos propusieron le llamasen »franco serbio«, otros »serbliak«. Decidiólo el entonces ministro de finanzas Čedomilijatović, quien asevera hizo acuñar los »francos serbios de plata« denominándolos entonces »dinar« según lo hicieran también en los siglos 13 y 14 los miembros de la dinastía Nemanjić.

De la idea a la realización tardó casi dos años para que aparecieran los primeros dinares en los talleres de acuñamiento en Viena, apareciendo entre el público recién en el 1875, y éstos de valor: medio, uno, dos y cinco dinares.

Con la aparición de éste el resto de monedas existentes fue decayendo. Todo hasta tanto el dinar fue de plata y oro no hubo problemas. Pero en el 1884 con la aparición del papel moneda-billetes-tardó varios años para que la gente se acostumbrara al «dinar de papel». El primer billete de 100 din. valor oro era bastante grande y el pueblo rara vez lo veía. Recién en el 1887 cuando se imprimieron billetes de 20 din. comenzaron a usar éstos. Sin embargo el pueblo tomó con desconfianza este nuevo tipo de dinero. Sucedió que la gente cambiaba al principio los billetes por monedas de plata y oro, seguía desconfiando.

El primer «denarius» ya se usa a principio del siglo XI a.d.c. Era de oro y lo acuñaron los romanos. Se usó hasta fines del siglo XVI en Bizancio y en los países de Arabia, nuestras tanto fueron cambiando los metales con que se elaboraba el mismo.

Hoy aparte de Yugoslavia tienen al dinar como moneda de pago Irak, Kuwait, Túnez, Jordania y Argel.

En su larga historia ha resultado

gracias al empréstito internacional del fondo monetario en el año 1931, por única vez en forma legal, moneda convertible. Pero desgraciadamente no duró mucho su nueva convertibilidad. A saber: solamente 102 días! Y ello desde el 26 de junio hasta el 6 de octubre del año 1931, fecha en que se implantó nuevamente el límite correspondiente para el curso de «moneda fuerte», es decir ya no concurría como divisa!

Cambiando varias veces de valor el dinar sin embargo llegó a vivir los momentos de la primera guerra mundial. Existió, pero se lo veía muy poco. Durante la guerra el pueblo confió muy poca cantidad al ocupador, algo fue al extranjero, pero en general la gente prefería el dinero «contante y sonante» en monedas! Así el dinar sufrió muy poco en relación con otros valores monetarios de Europa. Después de la 1ra. contienda el dinar sustituyó los usados hasta entonces-leones búlgaros, coronas, etc-Como no había suficiente papel moneda se usó hasta el 1ro. de enero de 1923 también las coronas. El dinar de la Nueva Yugoslavia apareció un mes antes del término de la segunda guerra mundial. Imprimióse en la US. Los primeros billetes tenían la figura de un guerrillero, los valores: uno, dos, cinco, diez, veinte, cincuenta, cien, quinientos y mil.

leza de los mandatarios que tienen que enfrentar estos momentos, que si los comparamos según lo dictan ciertas normas, no son del mismo calibre como lo fueran los gigantes que gobernaron antes de ellos. Cuáles son entonces las promesas y qué podemos esperar de ellas? A esta pregunta se tiene que contestar cada uno a sí mismo, pues lo único que parece ser posible brindar como respuesta es tener esperanza en la generación de mandatarios los cuales ahora están allanando los problemas y condiciones. Esperemos procedan con cordura, voluntad y capacidad para evitar «la catástrofe». Cada uno también se puede preguntar, qué sería si los «grandes mandatarios» que ya no están entre nosotros estarían vivos? Cómo reaccionarían ellos ante estas dificultades que se están acumulando y a su vez amenazando?

Qué es lo que podemos brindar como respuesta los yugoslavos? Nuestra política exterior sería distinta si quedamos en cuadro a nuestra rúbrica? Sería más efectiva? Distinta seguramente no. Nuestra política de no alineación la ha formulado el presidente Tito y sus principios quedan y quedarán también para los años venideros.

Es posible preguntarse sin embargo, es o sería nuestra política exterior más exitosa? No podemos decir que nuestra gente diplomática no ha sido activa, al contrario, siempre está presente en todos lados, en las Naciones Unidas, en el círculo de los países no alineados, en el grupo de no alineación europea como así también entre los neutrales, siempre en contacto con los países vecinos y parecidos. Sin embargo parece que a veces había faltado algo más, algo que lo conseguía con sus contactos, influencia y reputación el presidente Tito, gigante yugoslavo quién habló en la Casa Blanca con tres presidentes americanos y cuya palabra escucharon con atención también tres mandatarios soviéticos en el Kremlin.

Sin embargo debemos resignarnos, mejor dicho conformarnos con la verdad cruda y real, y ésta es que hoy día también tenemos que enfrentarnos con problemas mucho más complicados como los ya tenidos. Las personas encargados de ello no podemos cambiarlas por sus antecesores, con los cuales tampoco puede comparárselos.

Janez Čuček

Desafío para los mandatarios

El mundo terrible de Orwell — 1984 — con su Hermano Mayor ha quedado por suerte en el campo de la imaginación, fruto de algo imposible o en el mejor de los casos una remota y oscura posibilidad que esperamos no se realice nunca.

Pero nuestro mundo a veces se presenta tan indefenso, sin fuerzas e inmutable como el mismo Orwell, es por eso que cada vez es mayor el número de personas que se preguntan cómo hacer para guiarlo o dominarlo? Formularemos la pregunta de otra manera: la generación mandataria actual ha madurado ante las condiciones enredadas y complicadas que aparecen diariamente y ante el desafío que requiere se responda en el acto?

Churchill, Roosevelt, Stalin, De Gaulle, Mao Ze Dong, Josip Broz Tito, cada uno de ellos por su parte han dominado su época mientras estaban en el poder, podemos decir de manera tal que nunca se repetirá y será sin duda una excepción. En un momento de la historia tuvieron la

oportunidad de quedar inscriptos dentro de ella. Es difícil pensar cuando aparecerá otro momento igual o parecido para que lo aproveche el nuevo conjunto de personas nuevas. Tipo de gente que el destino les brinde al mismo tiempo una situación parecida.

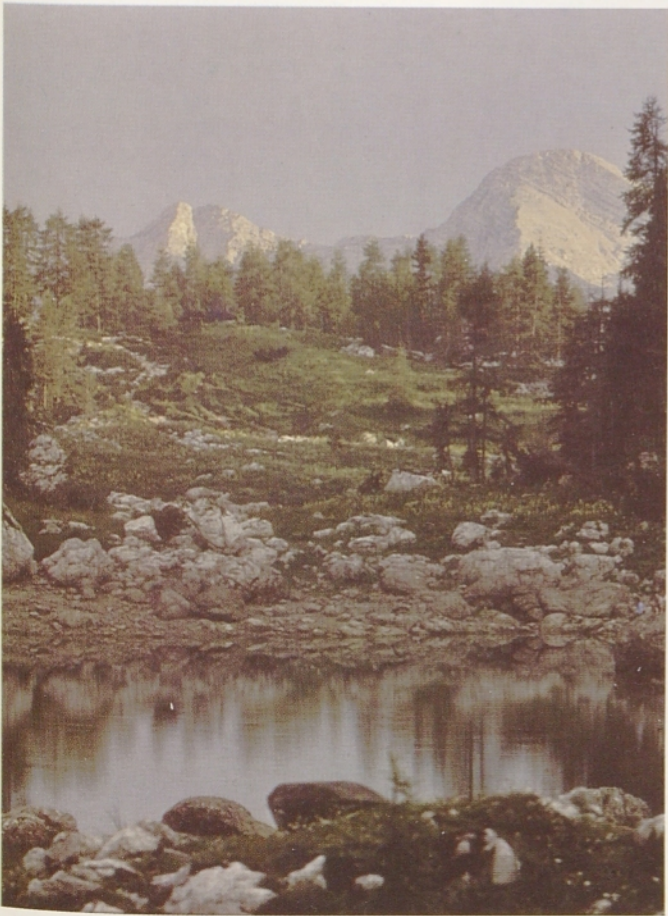
Sin embargo, la mayoría de los «grandes» tuvieron una tarea más fácil si la comparamos con las actuales. A excepción de los mandatarios chino y yugoslavo- quienes configuraron nuevas relaciones como así también una nueva forma de vida en sus respectivas naciones — otros tuvieron una sola meta, por cierto una tarea gigante: vencer las fuerzas maliciosas que desplegaban el fascismo y el nazismo.

Hoy día los problemas son mucho más difíciles, más complicados. El peligro de una guerra nuclear y las terribles contradicciones entre el Norte y el Sur son mucho más peligrosas para el futuro de este planeta que lo acontecido hace cuarenta años atrás. Y lo esencial es la conducta y fortaleza

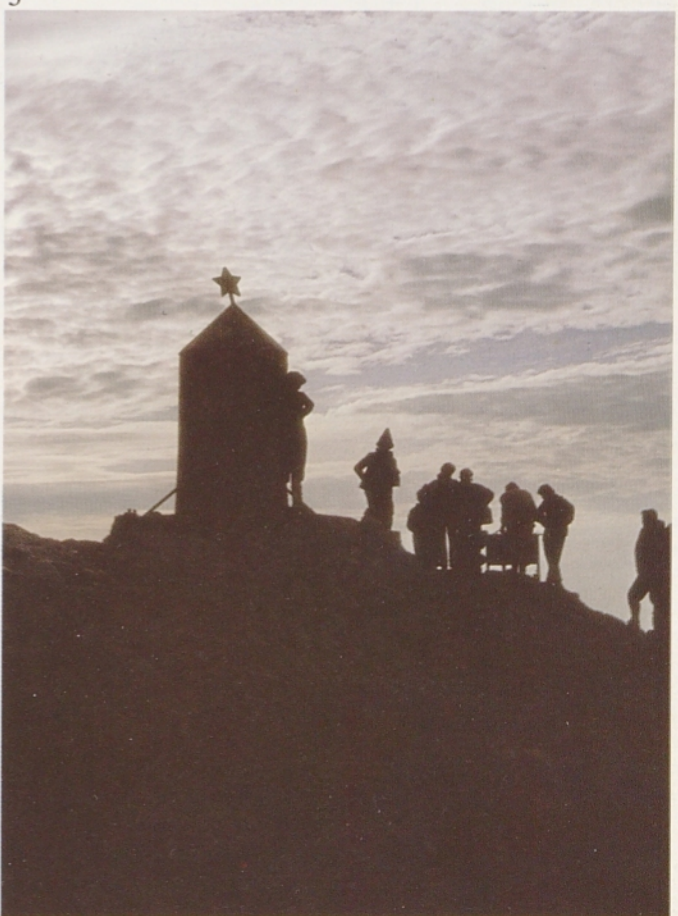
3

4

5

Svobodna Karantanija in obred ustoličevanja karantanskih knezov

Po razpadu Samove plemenske zveze se je kot edina večja in najstarejša slovanska politična tvorba obdržala le slovanska kneževina **Karantanija** v Vzhodnih Alpah. V 7. stoletju je vsa dežela, ki ji je vladal knez s **Krnskega gradu**, prevzela enotno ime Karantanija. Njeno jedro so sestavljale doline ob zgornji Dravi in Muri; okrog tega jedra pa so bile na jugu in vzhodu pokrajine, ki so bile nekaj časa združene s Karantanijo, za nekaj časa pa so se od nje odtrgale. Tako je Samova država obsegala do leta 658 dolino Donave med reko Anizo (Enns) in Dunajem na Gornjem in Dolnjem Avstrijskem in zgornje Posavje na Krnjskem. Vendar je obnovljena **Obrska država**, t. i. Drugi kaganat, oklestila karantansko moč in je bila Karantanija od sredine 7. stoletja naprej omejena na svoje alpsko jedro. Tudi okrog usodnega leta 745, ko so Karantanci z bavarsko pomočjo odbili napad Avaro-Slovanov in tako prišli pod oblast Bavarcev oziroma Frankov, se obseg Karantanije ni bistveno spremenil. V prvem obdobju vključitve v **Frankovski imperij** je bila Karantanija notranje samostojna polvazalna kneževina, ki so ji vladali slovenski knezi. Po obrskih vojnah **Karla Velikega**, ki so izničile Obrsko državo, se je z nenadzorovanim naseljevanjem Karantancev ime Karantanija razširilo tudi na Spodnjo Panonijo. Po upravni reformi po zatrtem uporuh Karantancev in Karniolcev (Kranjcev) v zvezi z osvobodilnim bojem **Ljudevita Posavskega** je bila Karantanija preurejena v grofijo (820–828), leta 828 pa vojaško združena z Vzhodno kraljino, Grofijo ob Savi in Zgornjo in Spodnjo Panonijo, in sicer v upravni enoti »vzhodna prefektura« s poudarkom na Zgornji Panoniji. Franki v zgodnjem 9. stoletju še ločujejo med »Karantanci« (Alpskimi Slovani) in »Slovani na vzhodu« (Panonskimi Slovani), vendar Ludvik Pobožni v določbi o delitvi Frankovskega imperija med svoje sinove izrecno zahteva (leta

Druga slovanska karantanska svetinja je Vojvodski stol na Gosposvetskem polju, v bližini Gospe Svete severno od Celovca. Stol je bil postavljen med leti 800 in 900 iz rimskih kamnitih plošč z napisi, privlečenih iz virunskih ruševin. Vojvodski stol sestavljata dva sedeža, vojvodov in še eden, na katerem je verjetno prvotno sedel »sodnik dežele«, pozneje pa palatinski grof. Vojvodski stol je simbol fevdalne oblasti nad tedaj še vedno slovenskim »karantanskim kraljestvom«. Na istem stolu so v fevdalnem obdobju koroški vojvode opravljali fevdalni del obreda, po ustoličenju na Knežjem kamnu, in sicer podeljevanje fevdov svojim vazalom. Zadnji vojvoda, ki je sedel tako na Knežjem kamnu kot Vojvodskem stolu, je bil Ernest Železni leta 1414. Vendar je stol ohranil svojo namembnost vse do leta 1651, ko je na njem deželni knez sprejemal poklonitev deželnih stanov.

Fotografska reprodukcija: Marjan Grm

817), naj bodo njegovi slovanski podložniki združeni pod žezlom istega vladarja. Frankovsko spoznanje o slovanski celoti v alpsko – panonskem prostoru je dozorelo šele po padcu kneza **Koclja na Blatenskem Kostelu** (Zalavárju) leta 874, ko je težišče nekdanje »vzhodne prefektуре« prešlo v ožjo Karantanijo, in sicer tako v političnem kot verskem pogledu. Karantanija je kot vojvodina obsegala še Grofijo ob Savi in obe Panoniji. Vpad nomadskih **Madžarov (Ogrov)** v panonsko nižino je pretrgal začetni politični razvoj in Karantanija se je komaj ubranila sovražnika z vzhoda, ponovno omejena na prvotno alpsko jedro. V času ogrskih napadov je bila Karantanija sploh v personalni uniji z Bavarsko. Po obnovi nemške oblasti nad jugovzhodnim alpskim prostorom v 70. letih 10. stoletja, izven ožjega alpskega jedra, in pregonu Ogrov nazaj v

območje Panonije (pred bitko na **Laškem polju** pri **Augsburgu** so namreč Madžari resno ogrožali Srednjo Evropo) je prišlo do ponovne osamosvojitve vojvodine Karantanije: leta 976 so bile z njo združene sosedne pokrajine na vzhodu in jugu, nastala je **Velika Karantanija** in segla celo do vzhodnega dela Padske nižine. Vendar se je ta velika upravna enota z letom 1002 začela razkrajati v posamezne fevdalne dežele. Zaradi izjemnega pomena Karantanije je postalo ime Karantanci sinonim za vse Slované v Alpah, današnje in že tekom srednjega veka dokončno formirane slovenske prednike (z izgubo prostranih območij v

Glavni simbol zgodnjerednjeveške karantanske neodvisnosti je Knežji kamen. Na njem so Karantanski Slovenci ustoličevali svoje kneze, tudi še v obdobju vazalne povezanosti s Frankovskim imperijem. Po izgubi domačih knezov leta 820 so na istem kamnu Karantanci umeščali frankovske grofe in od druge polovice 9. stoletja naprej karantanske vojvode. Knežji kamen je ohranil svojo namembnost tudi še v visokem srednjem veku, ko je nanj slovensko koroško ljudstvo postavljalo svoje vojvode. Tako je bil Knežji kamen tudi v fevdalnem obdobju simbol oblasti nad deželo, kolikor so je mogli svojemu gospodu podeliti deželani sami neodvisno od nemškega vladarja. Znamenita slovanska narodna svetinja, v bistvu spodnji del rimskega jonskega stebra iz bližnjih ruševin Viruna, je vse do leta 1862 stala v ravnini v severnem delu Krnskega gradu, nekdanjega knežjega dvorca. Istega leta so kamen prenesli na dvorišče Deželnega muzeja v Celovcu. Od leta 1905 Knežji kamen hrani celovski Deželni muzej.

Fotografska reprodukcija: Jože Gorjup

Jugovzhodnih in Vzhodnih Alpah, ki so bila do konca 15. stoletja germanizirana). Politični razkroj Karantanije je sicer povzročil, da so od 13. stoletja naprej za Slovence prevladala deželna imena (**Korošci, Kranjci, Štajerci**), vendar se je prav med koroškim plemstvom ohranila zavest o veliki politično-upravni zgodovinski enoti in njenem slovenstvu vse do začetka 16. stoletja. Pomemben delež pri tej tradiciji in ponosu je imel starodavni obred ustoličevanja koroškega vojvode na **Knežjem kamnu** pri **Krnskem gradu** v Celovški kotlini. Preden pa bomo podrobneje spregovorili o tem simboličnem obredu za alpsko in koroško slovenstvo sploh, si oglejmo karantansko družbo v času popolne neodvisnosti, kot jo je mogoče rekonstruirati na osnovi pisanih virov in ljudskega izročila; prav umevanje starokarantanske slovenske družbe je izhodišče za pravilno ocenitev pomena obreda samega, tako edinstvenega v fevdalni Evropi zgodnjega, visokega in poznega srednjega veka.

Verjetno ni naključje, da se je najstarejša slovanska državna tvorba razvila prav v Vzhodnih Alpah, v tradicionalnem okolju, ki je ohranjalo staroselski življenjski vzorec še daleč v zgodnji srednji vek. Nekdanji Norik, bogat z železom, je imel močno koncentracijo keltskega prebivalstva, ki se je delno romanizirano ohranjalo še v rimski dobi. Od zatonu antike je bil Norik zlasti znan po številnih starokrščanskih cerkvah in škofijah v Virunu, Teurniji in Aguntu. Slovanski naselitveni val je sicer navidezno uničil relikte starega sveta, vendar so bile antične korenine pregloboke in so živele naprej v staroslovanski čas. Že ime pokrajine, Karantanija, je neslovenskega, morda keltskega izvora, v obliki **Carontani** sporočeno v delu znamenitega **Anonimnega geografa** iz Ravenne, v zapisu iz 7. stoletja, ki pa gradi najverjetneje na zgodovinskih virih sredine 6. stoletja. Ker je staroselski življenjski vzorec dal ime Karantaniji, poznejši Koroški, je umestno vprašanje, kolikšen je bil njegov delež pri formiranju prve slovenske posvetne oblasti v Alpah. Tu moramo poudariti, da je s prihodom Slovencev formalna cerkvena organizacija sicer zamrla; nasprotno je staroselsko prebivalstvo prav gotovo ohranilo krščanske verske prvine. Vsekakor je odnos staroselcev in Slovanov zanimiva uganka, ki je za zdaj ne osvetljujejo niti pisani niti materialni viri.

Dejstvo je, da je bila večina prebivalstva v slovenskih pokrajinah do konca 8. stoletja plast svobodnih članov vaških skupnosti. Ti so verjetno še vedno oblikovali **velike družine** ali **zadruge**, kar je bila tudi temeljna značilnost karantanske družbe. Seveda so s

Umetniška upodobitev ustoličenja koroškega vojvode na Knežjem kamnu na Krnskem gradu v kasnejši fevdalizirani obliki, ki je znana v zvezi z umestitvijo Majnharda (Meinharda) Goriško – Tirolskega leta 1286, v opisih iz prve polovice 14. stoletja. Prizor je osrednje dogajanje na veliki oljni sliki Antona Gajmira Kosa.

Fotografska reprodukcija: Marjan Grm

tem mišljeni predvsem slovenski kolonisti, status staroselskega prebivalstva je bil namreč vsaj v določeni meri v izrazito podrejenem položaju, kot bomo videli kasneje. Svobodno večino slovenskega prebivalstva dokazuje tudi sam obred ustoličevanja v poznejšem času. Ko je s slavnostjo ob knežjem kamnu vojvoda dobil oblast nad deželo, je bilo občinstvo še dolga stoletja ljudstvo. Gre za nasledek starega ljudskega zbora, v katerem so mogli v zgodnjefevdalnem času biti le svobodnjaki. Tu bi omenili tudi prvo omenbo slovenskega **župana** leta 777, najbrž kot načelnika iz več vasi sestavljene skupnosti, **župe**. Župani so v kasnejšem času praviloma načelovali le posameznim vasem, vendar sklepamo zaradi njihovega ugleda in ponekod pravic županov v vaškem sodstvu, da so prvotno verjetno vodili večje ozemeljske enote.

Temeljna celica svobodnih ljudi pri Alpških Slovanih je bila torej **občina**. Morda so ji pravili župa, vendar pa je

njeno bistvo najbolj izraženo s pojmom **soseska** ali **srenja**. Šlo je namreč za to, da so pripadniki srenje imeli v skupni uporabi pašnike, gozdove in vode; v skupni lasti pa so bila tudi obdelovalna zemljišča; ta kolektivna usmerjenost srenje je namreč prihajala do izraza zlasti pri delitvi obdelovanih površin na njive in pri posestnih sporih s sosednjimi skupnostmi. Pripadniki vaše srenje so torej del poljskih opravil opravljali skupno, del ostalih poslov pa so opravili z medsebojno pomočjo zdaj temu, zdaj onemu. Vse spore med vaščani sta razsojala zbor sosedov in voljeni sodnik; temu srenjskemu zboru so včasih pravili tudi kar župa. Ob soseski je vsaj delno preživela tudi velika družina, zveza sorodnikov po skupnem predniku. Takšna družina je kot »rodbinska zadruga« obdelovala zemljišče, ki ji je bilo začasno dodeljeno s strani srenje. Vendar je ta arhaična oblika staroslovanske družbe v Vzho-

(nadaljevanje na III. strani ovitka)

John Phillips:

Svetovne osebnosti ni več

Popoldan 4. maja je bil konec praznika dela. Z leti se je bila konvencionalna prvomajska parada umaknila priljubljenim tridnevnim izletom v gore ali na morje. Prvi maj leta 1980 ni bil nikakršna izjema. Jugoslovanom, ki niso hoteli praznovati, medtem ko je Tito ležal kritično bolan, je odleglo ob poročilih z dne 29. in 30. aprila, ki sta govorili o stabilizaciji bolnikovega stanja. V olajšanju so vsi odšli iz mesta.

Nisem imel kaj početi. K nikomur iti. Tisto nedeljsko popoldne so bile zaprte vse trgovine in večina restavracij, tako da sem ostal v svoji hotelski sobi in prelistaval žepne knjige. Nekaj minut po sedmi je pozvonil telefon. Tito je umrl. Za zvečer je bila napovedana tiskovna konferenca. Nekaj ur po njegovi smrti so za novico vedeli vsi Jugoslovani.

Veliko jih je zanjo zvedelo na način, ki bi bil všeč Titu. Popoldne so po televiziji prenašali nogometno tekmo med najbolj rivalskima kluboma – hrvaškim »Hajdukom« in srbsko »Crveno zvezdo«. Neodločeni rezultat 1:1 je napeto rivalstvo še krepil. Nekaj minut pred koncem prvega polčasa je na teren stopil neki mož in nagovoril sodnika, ta pa je pri prči prekinil tekmo. Igralci so se zbegani zgrnili krog njega. Ko so športniki obeh klubov slišali novico, so si v joku padli v objem. Nekateri so sklonjenih glav poklekili. Petdeset tisoč gledalcev, ki so zaslutili, kaj se je zgodilo, je vstalo in zapelo: »Tovariš Tito, prisegamo ti, s tvoje poti ne bomo zašli.« Gladko so stekle priprave na pogreb, o katerih ni hotel razpravljati noben Jugoslovan, dokler je bil Tito še živ. Tone Vahen, sekretar za informacije v Sloveniji, človek deškega videza, je v Ljubljani spregovoril časnikarjem. Krsta bo v ponedeljek, dne 5. maja, ob pol osmih zjutraj položena na slovesnem mrtvaškem odru pred poslopjem republiške skupščine na Trgu revolucije. Slovenija se bo s preprosto slovesnostjo poslovila od svojega mrtvega predsednika. Krsto bodo potem dali na predsedniški modri vlak. Odhod ob 8.30, prihod v Beograd ob petih popoldne. Nato jo bodo odnesli v Skupščino, kjer bo Tito ležal na mrliskem odru do poldneva v četrtek, dne 8. maja. Istega

popoldneva bo opravljena pogrebna slovesnost.

V ponedeljek ob 6.30 je v Ljubljani pršilo. Sicer vedro baročno mesto je bilo videti v čemerni luči zgodnjega jutra mračno. Promet je obstal. Že ponoči so se začele zbirati množice in zdaj so sestavljale gosto živo mejo vzdolž pločnikov, ki vodijo od Trga revolucije proti železniški postaji. Edini pridih barve v sivem hladu so bili rdeči nageljni, ki so jih imeli mnogi, da so z njimi prekrivali pot, ko je šel mimo mrliški voz.

Do postaje je le pet minut hoda – če bi bil mogel hoditi po ulicah. Prisiljen sem se bil prerivati skozi množico, ne da bi se oziral na njeno žalost. V obupnem prizadevanju, da bi prišel na postajo o pravem času, sem odrival ljudi in odsuval njihove dežnike izpred svojih oči. Sopihač sem za hip postal. Obdajal me je grozljiv molk. Bilo je, ko da sem sam na gorskem vrhu, ne pa sredi sto tisoč ljudi. Še nikoli nisem izkusil česa takšnega. Nekaj pošastnega je bilo v vseh teh v misli zatopljenih ljudeh, ki se niso menili za vsiljivca, kakršen sem bil.

Naposled se mi je posrečilo priti na postajo in prešinil me je spomin, prvi v vrsti tistih, ki so se mi imeli povrniti naslednje štiri dneve, ko sem se s pozivljenim pomnjenjem domišljjal ljudi, s katerimi sem se srečal v preteklosti, krajev, kjer sem hodil, in svojih dejanj. Pred menoj je stal predsednikov modri vlak, na katerem sem se peljal s Titom leta 1951, ko sva razpravljala o tem, da bi zapisal njegove spomine za Life. Vrata nekega vagona so bila odprta. Poleg njih je stal sprevednik v modri uniformi. Na vsaki strani perona je stala častna straža, ki je predstavljala preteklost in prihodnost: oddelek partizanskih veteranov z razoranimi obrazi in z bojnimi praporji ter četa golobradih mladih vojakov v jeklenih čeladah. Iz zvočnikov se je slišala Beethovnova Eroica. Prikazal se je bleščeče črn mercedesov furgon. Ko je vozil mimo, se je trdna gmota dežnikov nakodrala v valujočem gibanju, da sem pomislil na veter, ki zvalovi pšenično polje. Na postaji je osem članov predsednikove garde vkrcalo na vlak preprosto hrastovo krsto, sledili pa so jim spremljevalci bledih

obrazov. Zatulile so sirene. Pol devetih. Sprevednik je zaprl vagona vrata. Modri vlak je počasi zapeljal s postaje na pot, ki ga je vodila skozi valovito slovensko pokrajino, skozi Zágorje, kjer je bil rojen Tito, čez bogate hrvaške in srbske ravnice in naprej v Beograd. Moj jugoslovanski prijatelj Predrag Lakičević je drvel po avtomobilski cesti, ko me je vratolomno skušal spraviti tja še o pravem času za slovesnost. Mrko pogledujoč voznike, ki jih je prehitel, se je zagnal v 525 kilometrov vožnje, spričo katere so se mi ježili lasje, in švigal za las mimo vozil, ki so prihajala naproti. Ko nisem imel početi drugega, kakor da sem tesnobno zrl na cesto pred sabo ali pogledoval na merilec hitrosti, so se mi misli vrnile, k Titu. Prvič sem o njem razmišljal kot o pokojniku. Ko so me bili pri Lifu poprosili za osebne spomine, sem odkril, da o Titu ne morem pisati v preteklem času. Jugoslovani so čutili enako. Kadarkoli so omenili »Starega« – in to je bilo pogosto – je bil še zmeraj videti večji od samega življenja. »V resnici je oče Jugoslavije,« je pojasnil neki prijatelj in v tej pripombi je bilo strnjeno mnenje vse dežele.

Med Titovo dolgo boleznijo je postala Jugoslavija družina, ki jo je skupna izguba združila. Sprva sem zaznal nekakšno nelagodje. Tisti, ki so bili mlajši kot 50 let, so imeli voditelja vselej le v Titu. Kaj se bo zgodilo z Jugoslavijo brez njega?

Kolektivna vlada, ki jo je leta 1971 vpeljal Tito, da bi preprečil boj za oblast po svoji smrti, je začela delovati. Jugoslavija je, medtem ko je bil Tito še živ, gladko prešla v obdobje po Titu.

Tisto nelagodje med ljudmi, ki sem ga opazil februarja, se je konec aprila že umaknilo samozavesti. Zdelo se mi je, da so Jugoslovani uspešno opravili ključno skušnjo. Nobene tesnobe glede prihodnosti ni bilo več, samo žalost za človekom, ki je ustvaril moderno Jugoslavijo. Leta 1892 – ko se je rodil Josip Broz – Jugoslavija ni bila nič več kot ideja. Južni Slovani so že 1200 let gojili vizijo enotnosti, ki so jo izgubili v sedmem stoletju, ko je njihova dežela postala prizorišče krvavega spopada med Vzhodom in Zahodom. Ko so se vojne končale, so južni Slovani že izgubili neodvisnost. Slovenija in Hrvaška sta pripadli Habsburžanom. Turki so se polastili Srbije, Bosne, Hercegovine, Makedonije in vse Črne gore razen majhnega dela.

Tito je imel šestindvajset let, ko so zmagoviti zavezniki leta 1919 v skladu z Wilsonovimi štirinajsterimi točkami preoblikovali srednjo in jugovzhodno Evropo. Ena izmed novih dežel, ki se je tako pojavila, je bila Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Vladal ji

je srbski kralj – Aleksander Karadjordjević. Čeprav so bili njegovi podložniki sami južni Slovani, je dejstvo, da so sto in sto let živeli v dveh zelo različnih kulturah, pomenilo skoraj nerešljiv problem. Hrvaška in Slovenija sta bili katoliški. Drugod po deželi so razen muslimanske manjšine živeli le srbski pravoslavci. Medtem ko je katoliška cerkev od nekdaj skušala zgladiti odnose med avstrijskimi oblastniki in njihovimi slovanskimi podložniki, je bila pravoslavna cerkev zbirališče slovanskega nacionalizma, uperjenega proti Turkom. Napetosti med kulturama sta še povečevali dve abecedi – cirilska in latinska. Povrhu se je hrvaško-katoliška manjšina upirala temu, da bi ji vladala srbsko-pravoslavna večina. Poleg teh pradavnih zamer so se Srbi in Hrvati v prvi svetovni vojni bojevali drugi proti drugim – Hrvati kot prisilni naborniki v vojskah habsburškega cesarstva, Srbi kot goreči zavezniki zahodnih sil. Neki francoski diplomat, ki je sodeloval pri ustvarjanju tega kraljestva, je nekoč vzdihnil: »Zgodovina te države je tako zapletena.«

Za nameček in ne glede na te probleme je bila pred kraljem nova grožnja – komunizem, ki je preplaval Rusijo in je zdaj pritegoval Aleksandrove nepismene kmetovalce in izmozgane delavce. Leta 1929 je segel po ukrepih, ki naj bi utrdili njegovo oblast. Svoje kraljestvo je preimenoval, nepriljubeno »Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev« je zavrgel v prid »Jugoslavije« (dežele južnih Slovanov), potem pa državo čvrsto zauzdal z diktaturo balkanske baže. Pri zunanjih zadevah se je srbski monarh zanašal na pretanjeno francosko podporo, v zameno za ekonomsko sužnost, ki je Jugoslavijo ponižala v satelitsko državo. Dr. Vladimir Bakarić, član predsedstva, je v svojem govoru v čast pokojnega jugoslovanskega voditelja lepo pojasnil: »Tito je povzdignil Jugoslavijo iz zaostale balkanske province s položajem napol kolonialne dežele, iz žetona v barantaštvu velikih sil, na raven neodvisne socialistične dežele, domovine svobodnih ljudi in enakopravnih narodov.«

Med državnimskim obiskom v Franciji leta 1934 so Aleksandra umorili; zaroto je pripravljal Mussolini. Regent je postal Aleksandrov bratranec, knez Pavle. Po zlomu Francije leta 1940 je Pavletova vlada podpisala pakt s Hitlerjem. Vlado so vrgli in Jugoslovani so šli na ulice, vzklikaje, da je boljša smrt kot suženjstvo.

Takšno kljubovanje »nepremagljivim« nacistom je navdalo Hitlerja z najhujšim besom. Zaseden od želje, da bi uničil Jugoslavijo, je sprejel nepremišljeno odločitev, ki jo je njegov

Josip Broz Tito med enim od obiskov Slovenije (na levi Stane Dolanc, na desni Sergej Kraigher)

generalni štab pozneje imel za vzrok končnega nemškega poraza.

Operacija Kazen, uperjena proti Jugoslaviji, je za nekako štiri tedne odložila nemški vdor v Rusijo, zato **Wehrmacht** ni mogla zavojevati Moskve še pred zimo. Rusi so tako imeli čas, da so se prerazporedili. Zgodovinar William Shirer v **Vzponu in padcu Tretjega rajha** pripominja, da je »... (Hitler) v trenutku krčevitega besa zavrgel svojo zadnjo imenitno priložnost, da bi dobil vojno...« Celo po Hitlerjevih merilih je bila **Operacija Kazen** »neusmiljeno surova«. Hitler je, ne da bi se mu zdelo potrebno dati ultimatum, ukazal **Luftwaffe**, naj na cvetno nedeljo, dne 6. aprila 1941, zravna Beograd z zemljo; hkrati so iz Avstrije, Bolgarije, Madžarske in Romunije začeli uničujoči **Blitzkrieg**. Jugoslovanska vojska je bila v dveh tednih strta in država je nehala obstajati.

Osemindeset dni zatem je v zgodovino stopil Tito. Dne 4. julija 1941 je Josip Broz, generalni sekretar ilegalne Komunistične partije Jugoslavije, postal Tito, narodni voditelj. To je bil dan, ko je s petimi člani politbiroja jugoslovanske komunistične partije zarisal dokončni načrt za oboroženo vstajo. Epopeja se je začela v salončku neke beograjske vile, opremljenem v slogu tridesetih let, kjer je to srečanje potekalo.

Izmed dežel, ki jih je zasedel Hitler, je bilo za Jugoslavijo po vsem videzu najmanj verjetno, da bi se uprla. Med Hitlerjeve povračilne ukrepe proti Jugoslaviji je sodilo tudi to, da je državo izbrisal, saj jo je razdelil med Albanijo, Bolgarijo, Italijo, Madžarsko in Nemčijo. Oborožena vstaja je bila vi-

deti še toliko bolj neverjetna, ker je Jugoslavija – ki je bila že kot državna celota razcepljena v sebi – po razkosanju postala še bolj sprta. Nasprotstvo med Srbijo in Hrvaško, ki so ga Nemci še podpihovali, se je sprevrglo v množično tragedijo. **Ustaši**, fašisti Anteja Pavelića, so v imenu hrvaške neodvisnosti klali Srbe. Drugod po deželi so kolaborantje s svojimi vojskami vpekljali **Pax Germania**. Spočetka je Titova bojna sila štelala vsega 12.000 partijskih članov in 30.000 komunističnih mladincev. Mnogi izmed teh mladih ljudi so prihajali iz najboljših družin, med njimi je bila tudi hči zunanjega ministra kraljevske vlade v izgnanstvu.

Titovih 42.000 prostovoljcev pa je pomenilo močnejšo silo, kakor bi bilo soditi po številu. Bili so predstavniki vse Jugoslavije, delili so si skupen ideal in niso jih ovirala sovraštva, ki so razdvajala druge skupine v deželi. Tito je bil, še preden je bilo konec zgodovinskega snidenja v omenjenem salonu, dovolj samozavesten, da je peterim članom politbiroja, ki so se imeli raziti po deželi, rekel: »Tovariši, ko se spet snidemo, bomo vlada.«

Tri leta zatem, v času, ko je bil osvobojen Beograd, je Titova vojska štelala 800.000 ljudi. Njegovi partizani so razvili način vojskovanja, spričo katerega je bila okupacija za sovražnika pravi pekel. Hitler je bil prisiljen sprožiti proti partizanom sedem ofenziv, ko si je zaman prizadeval, da bi jih uničil. Boj se je tedaj že tako razširil, da so zavezniški častniki, prideleni partizanom, deloma v šali govorili: »Zdaj imamo tri fronte – vzhodno, zahodno in Titovo.«

Stevan Doronjski, predsednik zveze

jugoslovanskih komunistov je v svojem nekrologu Titu povedal o številu sovražnih čet, dodeljenih na to fronto, da je bilo »nekako trideset nacističnih-fašističnih divizij«. Izmed 12.000 prvotnih članov jih je v boju padlo 9000. Spričo takšnih žrtev za stvar jugoslovanske osvoboditve je komunizem postal poglavitno gibanje. Tisti, ki so stopali v partijo, so to počeli iz rodoljubnega zanosa, in tako so komunisti postali edina politična sila, zmožna zediniti ljudstvo. Ta enotnost je imela daljnosežne posledice leta 1948, ko se je Tita poskusil znebiti Stalin. Ruski voditelj je hudo podcenjeval močne vezi, spletene med jugoslovanskimi komunisti in nekomunisti, ko so se z ramo ob rami skupaj bojevali v izprijeni vojni, ki je zdesetkala prebivalstvo. Sovjetski napadi na Tita so samo utrdili njegov položaj državnega voditelja. Kakor je povedal sir Fitzroy Maclean, vodja zavezniške vojaške misije v Jugoslaviji med vojno: »Tito si je pridobil večino dežele, ko je premagal Hitlerja, preostale pa, ko je ključeval Stalinu.« Tito je čez noč postal svetovna osebnost.

Izkoristil je svoj ugled za to, da je uveljavil Jugoslavijo. Nekdaj je bil skrivnostnež, zdaj je postal največji popotnik med svetovnimi državniki. Tega sem se domislil, ko sem prelistaval komemorativno izdajo **Dela**, slovenskega dnevnika, medtem ko sva s Predragom še vedno hitela proti Beogradu. V šestih stolpcih sem zvedel, da je v petindvajsetih letih šel Tito na več kot 150 potovanj v več kot 70 dežel. Iz današnje perspektive so ta potovanja ključ do razumevanja Titove politične pameti in diplomatske spretnosti.

(odlomek)

PREGOVORI IN REKI NA SLOVENSKEM

Od malih ptic se orli žive.

Od osla ne stori konja.

Odtrgaj komarju noge, pa mu bo precej videti črevo.

On bo bogat, kadar bo pes rogat.

On je tega potreben ko pes palice.

On kozo drži, da mu je drugi ne molzejo.

Orel orla plodi, sova sovo rodi.

umetniška beseda

Jože Dular:

Žegnanje na Trški gori

Z romanom »Krka pa teče naprej«, se je pisatelj Jože Dular, Dolenjec po rodu (rojen 1915 v Vavti vasi, do upokojitve ravnatelj Belokranjskega muzeja v Metliki), po štiridesetih letih uspešno vrnil v slovensko književnost. Kakor v prejšnjih svojih delih – Ljudje ob Krki, Krka umira – tudi tokrat opisuje okolje, v katerem je zrasel, to pa je predvsem svet ob Krki, od Vavtovca (Vavte vasi) do Novega mesta. Roman opisuje življenjsko pot enega zadnjih lastnikov trdnega Štularjevega mlina ob Krki. Ob glavnih osebah pa nam Dular opisuje tudi vrsto družinskih članov pa tudi drugih oseb, katerih življenjska pot se tako ali drugače križa s Štularjevo.

Dularjeva moč je zlasti v uporabljanju kmečkega življenja v prejšnjem stoletju, nekateri odlomki pa se bodo bralcu še posebej vtisnili v spomin, saj so napisani z izjemno pisateljsko močjo. Izjemno lepo so podani tudi opisi posameznih opravil – ribolova, čebelarjenja, kmečkih porok, smrti, tako da je po eni strani roman tudi prava kronika življenja na Dolenjskem v prejšnjem in našem stoletju.

Objavljamo odlomek, ki opisuje enega od nekdanjih kmečkih »izletov« – žegnanje na Trški gori v neposredni okolici Novega mesta.

Naši ljudje so zmerom radi hodili na žegnanja ali romali na božje poti. Kaj pa ima kmet, če se hoče malo oddahnuti od garanja, drugega kot praznike in kako romanje. Takrat se nekoliko razgleda po svetu, se pogovori z znanci pa tudi z daljnimi sorodniki, ki se nereditko srečajo samo na romanjih in ob pogrebih.

Pri nas je zlasti Doroteja veliko dala na te stare navade. V pratiki je imela občrtane dneve, ko je bilo treba obiskati sveto Ano na Toplicah ali svetega Petra nad Toplo rebrijo, Mater

božjo na Drganjih selih pa svetega Erazma v Soteski. Tudi Žalostna gora pri Mokronogu in Vesela gora pri Sen-trupertu, sveta Kozmijana na Krki pa še kateri drugi kraj je bil zaznamovan, vendar so bile te božje poti preveč od rok, da bi jih mogla Doroteja vse obiskati. Dokler je živela pri stricu v farovžu, je še nekako šlo, zdaj pa sta jo lovila čas in delo, pa še mala Nežica jo je včasih hotela vso zase.

Navadno gredo ljudje na božjo pot peš, ker si tako pridobe več nebeškega zaslužnja. Midva z Dorotejo sva to hitreje opravila: zjutraj sem zapregel rjavca, pa sva bila mimogrede tam in navadno že pred poldnevom doma.

Enkrat samkrat, ko sva na mali šmaren šla na Trško goro, pa sva se odpeljala že v soboto popoldne. Stric Jožef, ki je tudi v mestu prisedel k nama, je tako želel. Na gori so se namreč še isti večer nameravali sestati nekateri njegovi sošolci, s katerimi je stric skupaj dovršil gimnazijalne nauke, pa so se verjetno hoteli v veseli družbi malo povedelati in obuditi spomine na mlade dni. Razen tega je strica mikalo na gori videti »vrtec«, ki so ga zvečer plesali romarji in romarice z gorečimi svečami v rokah.

To navado, ki je bila prejšnje čase razširjena tudi po drugih romanjih, pa so duhovni že skoraj zatrli. Z lepim očesom res niso gledali nanjo, ker so se včasih po končanem »vrtcu« godeli prav čudne stvari. Marsikatera mlada romarica si je namreč priplesala kaj čuden odpustek in je lahko ob letu osorej poromala na goro že z dojenčkom v naročju.

Stric Jožef se je smejal, ko nama je to pravil, tudi meni je šlo na smeh, Doroteja pa se je prav resno držala. Kajpak, je rekla, primeri se tudi taka žalostna reč, vendar to prav zares ni namen bogaboječih romarjev, ki »vrtec« igrajo. Človek mora priti na goro z lepim namenom; za nemarneže je bolje, da ostanejo doma.

Ko smo tisti popoldan skozi Ločno prišli v Mačkovec, smo zagledali vso Trško goro pred sabo. Hrib je bil poln nogradov, zidanic in hramov, prav na vrhu pa se je svetila romarska cerkev Matere božje. Bila je prva jesen; poletna vročina je že uplahnila in listje je tu in tam pričelo rumeneti. Konja sta stopala počasi; rjavec bi še tekkel, toda lisec, ki je navadno vozil težke tovore, je imel svoj umerjeni korak, ki ga je človek tudi z bičem težko razgibal.

Sicer pa se nam ni nikamor mudilo. Sonce je bilo že precej nad hribom in konja sta se takoj za Bajnofom pričela vzpenjati vkreber. Še pred vrhom, kjer se je pot cepila, mi je stric velel ustaviti.

»Na ono stran moram! V neko zidanico! Vidva pa le naprej do cerkve! Pod noč se vidimo.«

Skočil je z voza, še kar prožen za svojih skoraj sedemdeset let. Popravil si je slamnik, pomahal s palico in se nameril po kolovozu, kjer so se na obeh straneh, v breg in v dolino, prožili prav lepi nogradi.

Tlesnil sem z jezikom in pogнал konja. V cerkvenem turnu na hribu so že klenkali; prav milo so doneli zvonovi. Večerna sapa je hladila ozračje in sonce je pravkar zlezlo za gori, ko sem se ustavil in izpregel ob poti, nedaleč od mogočnih lip.

Bil je močno lep večer, in ko sem to gledal, mi je bilo zares žal, da sem toliko takih in podobnih večerov preživel doma v zaprti stanici. Ko nas vendar lepo naturo gledati in uživati prav nič ne stane!

Doroteja je seveda hitela v cerkev, jaz pa sem gledal, kako so kramarji pripravljali štante in po njih razpostavljali svojo robo. Tudi medicarjev ni manjkalo in ne krčmarjev, ki so že naskočili svoje sode. Ljudi pa je bilo že kar veliko na gori in še zmerom so prihajali z vseh strani.

Ko sem srečal neke znanke iz Kandije, smo jo skupaj zavili pod lipo in si privoščili nekaj kupic vina z Bizeljskega, kakršnega dotlej še nisem pil, in se mi je zdelo kar dobrega okusa.

Vtem pa se je že zmračilo in sem tudi sam zavil v cerkev, da bi od blizu slišal ubrano petje, ki se je že dalj časa glasilo iz hiše božje. Ostal sem zadaj, pod korom, vendar človeka taka pobožnost in zanesenost potegne za sabo, da nehote še sam prične peti, dasi ravno nima pravega posluha.

Tako sem stal in po svoje prepeval, ko me nekdo potegne za rokav. Bil je stric Jožef, ki se mu je moralo zdeti prav čudno in mogoče tudi smešno, ko me je slišal, kako sem s svojim basom prilagal nežnim ženskim in dekliškim glasovom. Pel pa nisem sam, tudi mnogi drugi moški okoli mene so vneto brundali.

Ko se je stric Jožef postavil zraven mene, me je naenkrat minilo veselje do petja. Sicer pa je bilo litanij in pobožnih viž kmalu konec in sva se kar hitro zrinila ven.

Zunaj sva čakala na Dorotejo. Takrat pa se je iz cerkve že pričela sukati vrsta pobožnih romarjev s prižganimi svečami v rokah. Tudi med zunaj stoječimi je ta ali oni prižgal voščenko in se zrinil v vrsto, ki je pričela počasi zavijati okoli cerkve. V tem so pevke spredaj že dvignile pesem in vsi romarji so jo povzeli za njimi. Bilo jih je lepo slišati in tudi videti, kako so plameni prižganih sveč migotali in jim osvetljevali obraze. Vsi smo molčali in celo pivci pod lipo so utihnili.

Ne jaz ne stric Jožef ne Doroteja dotlej še nismo videli »vrtca« igrati. V noči, ki se je že čisto zgostila, se je

zdelo, da prižgane sveče res plešejo; pomikale so se sem in tja, zdaj hitreje, zdaj počasneje, kakor so pač velele viže pesmi. Te pa so morale biti zelo stare, saj nekatere nihče od naju treh še nikoli ni slišal.

Ko so se tako romarji prilično dolgo sukali okoli cerkve, so nazadnje zapeli nekakovo prav živahno in se pred vhom zgrnili na kup. Veliko jih je spet odšlo v cerkev, drugi pa so se pričeli razhajati kar z gorečimi svečami v rokah, saj je bila noč temna in se je videlo le malo ali pa nič. Tako so nekatere luči še dolgo migotale po bregu, skozi nograde in hoste, in če je tem ljudem pošla svečava, se je res prav lahko zgodilo, da je ta ali oni mladi par zagazil v greh. Noč ima svojo moč, prilika pa naredi tatu, kot pravi star pregovor. Torej stric Jožef le ni vsega iz trte izvil.

Vsi trije smo zavili pod lipo, kjer je mežnarica prodajala nekakovo mesno juho. Z Dorotejo sva jo naročila in nama je prav teknila, medtem ko je stric, ki je menda že nekaj jedel v tisti zidanici, naročil vina. Tudi midva sva pila, potlej pa sem popito plačal in smo šli iskat voz in konja.

»Kar sama se bosta odpeljala,« je rekel stric. »Jaz še ostanem. Nismo še vsi zbrani. Prespali bomo v zidanici na krmi. Vse je pripravljeno!«

Z Dorotejo sva torej sama sedla na voz in odrinila. Bila je trda tema, na srečo pa sem imel s sabo oljenko in tudi pot je bila ena sama, tako da do glavne ceste nisem mogel zgrešiti.

Če bi bilo najti kako bolj primerno ležišče, bi morda tudi midva z Dorotejo ostala in čakala na nedeljsko žegnanje. Da pa bi celo noč prekinkala v trdih cerkvenih klopih, kot so to stori-li mnogi romarji, tega nisva hotela. Saj si potlej drugi dan ves zbit in neprespan.

Domov sva prišla precej pozno; vsi so že plegli in mala Nežica je pokojno spala ob Marijini strani.

Ja, lep večer sem tistikrat preživel.

Mogoče te poti na Trško goro ne bi tako natanko opisal, če mi ne bi zares dobro ostala v spominu. Ne samo zavoljo »vrtca« in onega lepega večera.

Stric Jožef je namreč imel naslednje dni in tedne nekakove težave z žandarji in oblastniki. Nisem vedel, kaj vse so imeli v tisti zidanici, kamor je šel stric. Takrat ga nisem vprašal, več let kasneje, ko že ni bilo na vladi ministra Bacha, pa mi je povedal, da so v družbi sošolcev in prijateljev peli slavjanske pesmi, nazdravljali Francozom in ruskemu carju. Nekdo je vohljaj in nesel vse na uho vladnim ljudem.

O, pošteno so prijeli strica, čeprav se ni podal, za kar so ga dolžili. Toliko da mu niso vzeli županske časti.

Ne, ni se vredno preveč prsiti in

junačiti, posebno če vemo, da vse počasi samo dozori. Je že marsikaj in še bo.

Če so namreč Bachovi ovaduhli vrtele strica in njegove sošolce-narodnjake, moram povedati, da je naduti Bach kmalu po tistem odletel. Nape-njal je lok, dokler ni počil. Spet se je začelo na Laškem, kjer so združeni Francozi in Sardinci naše potokli. Najprej pri Magenti in potlej še pri Solferinu. V rožniku mesecu 1859. leta.

Kdo pa je temu kriv, če ne tisti domišljavi ogrski grof, ki je vodil našo vojsko in nam poraz pripravil. Zaslužil bi, da bi ga obesili. Ne samo da je padlo na tisoče in tisoče naših Avstrijancev, še lombardsko deželo smo izgubili.

Tudi zato je šel minister Bach. Zakaj pa je vodil sovražno politiko nasproti tujim narodom, zakaj pa je domače narode tlačil in zganjal goljufije? Toliko časa, da je nazadnje tudi cesarju prekipelo in ga je nagnal, namesto njega pa postavil za prvega ministra Poljaka Goluhovskega.

Ljudje so spet prosto zadihali. Stric Jožef še posebno. Fej, Bach in njegove žandarske gnide!

Res, čisto drugo življenje se je začelo. Ni treba, da se človek ravno s politiko ukvarja, pa vendar čuti, da so ljudje veseli, ko se jim ni treba na cesti, v gostilnici ali kjerkoli bati ovaduhov. Ti so se potuhnili kot miši v luknje, pa jih je vendar marsikateri od njih pošteno slišal in tudi na svoji koži občutil povračilo za krivice, ki jih je bil storil ljudem.

Tako se je vse naglo obrnilo. Vsaka reč namreč mine, pa je tudi tistih deset hudih Bachovih let.

Zato smo bili tistikrat veseli. Midva z Dorotejo še posebno.

Odlomek iz knjige »Krka pa teče dalje«
Jožeta Dularja

PREGOVORI IN REKI NA SLOVENSKEM

Slabotnega leva tudi zajci
naskakujejo.

Služila lisica volku, pa je
kožuh izgubila.

Snage ni, če so golobje na
strehi in gostači v hiši.

Sokol leti s perjem, ne z
mesom.

Sova sokola ne izleže.

mladim po srcu

Ureja: Miha Matê

Riše: Marjanca Jemec-Božič

Franček Rudolf

Medvedja izobrazba

Medved Tonček je vstal zgodaj, zlezel iz brloga, se odpravil na travnik in si rekel: »Spoznavajmo naravo!« Tekel je od cvetke do cvetke in lovil čebele. Vsako, ki jo je ujel, je vprašal: »Si ti čebelica Maja?«

Čebelice so brenčale zum zum zum, nobena pa mu ni odgovorila, tudi pičila ga ni nobena, ker so ga že poznale. Zapomnile so si ga, ker je medved Tonček vztrajno razdiral njihove panje. Tiste pa, ki so živele v gozdu, je zasledoval tudi ure daleč.

Lisica Mica je zagledala medveda, voščila mu je dobro jutro in pripomnila: »Imamo radi žuželke, kaj? Še dobro, da jaz ne nabiram mravelj!«

»Jih že boš!« je zarjovel medved Tonček, ker je opazil, da ga lisica narahlo zafrkava. Prijel je lisico za rep, jo zavihtel in zalučal naravnost v prvo mravljišče, veliko in z iglicami posuto, da se je nesrečnim mravljam podrlo petdeset stropov v osemdesetih različnih nadstropjih.

Ko je medved Tonček učil tri posebno nevarne čebele, kako naj mu krožijo okoli glave, in to kar naprej, da bo videti imeniten in da se mu bo nenehoma sanjalo o medu, je pritekel mimo strašni sivi volk Jožek.

»Zdravo, medved, kako živiš, ali si našel metodo za vzgojo čebel? Zelo preprosto, če hoče odleteti pro, cap, jo spet uloviš v dlan in frneš v nos, da zgubi ravnotežje in potem spet deset minut kroži okoli tvoje glave, preden se ji zbistri um. Ampak zakaj, te vprašam, te tako zelo zanimajo žuželke, to je tako, kot bi jaz med smrekami lovil komarje,« se je po nepotrebnem vmešaval volk Jožek.

»Saj jih boš,« je zarenčal medved Tonček, prijel volka Jožka za uhelj in

ga zavihtel visoko v zrak in vrgel med smreke, da je volk Jožek z odprtimi usti letel med smrekami in lovil v gobec komarje, naj je to hotel ali ne.

»Joj, koliko truda je potrebno, da te gozdne živali karkoli naučis!« je zagodrnjal medved Tonček.

Čebele pa so mu že odletele. Zaman se je oziral za njimi. »To imam za nagrado, ker sem prijazen in poskušam poboljšati nepoboljšljive volkove in lisice!«

Ulegel se je na hrbet in oblaki so se zaslanjano vozili skozi njegove otožne oči.

Lisica je zlezla iz mravljišča, otresla nekaj tisoč mravelj, ki so se je bile neznansko razveselile in menile: »Zdaj jo moramo oglodati do kosti!«

Vsa upehana se je namenila med borovnice. Kar prileti iz zraka prek vrhov najvišjih smrek volk z odprtim gobcem. Kašljal in pljuval je mušice in komarje in za njim se je podilo nekaj lastovk, vse bolj prepričanih, da jim zdaj že leteči volkovi odjedajo vsakdanji zajtrk.

»Bum!« je tlesknila volčja koža, ko je telebnila med listje.

»Si se z medvedom pogovarjal o čebelah?« je povprašala lisica Mica.

»Kako si vedela?« se je začudil volk Jožek.

Lisica Mica ni odgovorila. Predlagala je samo: »Dragi boter volk, naberi-

va nekaj zelenih mušnic, pogoltniva jih, mogoče bova malce znorela, pa nama bo v življenju boljše.«

Volk Jožek se je zelo začudil: »Kaj mi to pripoveduješ, lisica Mica? Nikakor nimam namena znoreti in kaj bi mi to koristilo, posebno še v mojem žalostnem položaju, ko sem si pretresel vse kosti?«

»Zdaj, dragi boter volk, sva prepaletna,« mu je zadevo poskušala razložiti lisica. Ker sva pametna, ne moreva gledati, kako medved Tonček kar dan za dnem počne neumnosti. Daje mu nasvete in prijateljsko ga vprašujeva o tem in onem in kdaj pa kdaj ga tudi kaj poučiva.«

»Ja, a kaj je narobe s tem?«

»Prav nič,« je nadaljevala lisica Mica. Ampak če midva ne bi bila zvita, pametna, učena, ampak bi bila nora in zmešana, medveda ne bi vpraševala in poučevala in potem ne bi bil mene vrgel v mravljišče, da mi še zdaj mravljinici tekajo po hrbtu, tebe pa ne bi bil vrgel med smreke, da še zdaj lastovke čivkajo nad tabo, kot da so se nad smrekami spoprijateljile s tvojim kožuhom.«

»Mogoče je kaj na tem!« je zavzdihnil volk. »Gob, posebno norih gob in posebno zelenih mušnic, pa ne grem nabirat.«

»Zakaj pa ne?« se je začudila lisica Mica. »Bilo bi dobro.«

»Ne maram, da me kdo poučuje,« ji je pojasnil volk Jožek. »Še manj pa maram, da mi kdo razlaga, kaj je zame dobro in kaj ni. Kaj je dobro in kaj ni, znam ugotoviti tudi sam.«

Medtem je mimo medveda Tončka pritekel zajček Pridni Mihec. Tekel je v značilnem zajčjem cikcaku in povprašal medveda Tončka: »Boter medved, zakaj vam nobena čebelica ne kroži okoli glave, kaj ste se jih naveličali? Še dobro, da ste se jih, ko imate tako radi žuželke, oh, če bi jaz imel rad žuželke, kako do sitega bi se naglodal kapusovega belinčka, ljubitelja zelja.«

»Saj se ga tudi boš,« je zarjovel medved, skočil pokonci, in to s trdnim namenom, da zaluča zajčka Pridnega Mihca naravnost čez dve gori in dva hriba, eno reko in dva potoka do prvega najbližjega zeljnega polja, kjer bi zajček Pridni Mihec lahko s pridom prešteval belinčke zeljeglodalkice.

Vendar medved Tonček zajčka Pridnega Mihca nikakor ni ujel. Zajček Pridni Mihec je v cikcaku tekkel mimo medveda pa mimo lisice Mice pa mimo volka Jožka pa praskal se je za ušesi in spotoma si je dopovedoval: »Kdor nima v glavi, mora imeti v petah!« In še: »Na srečo nimam ničesar v glavi, pa lažje tečem, pa lažje tečem!«

In stekel je v visoko in gosto travo pa po bregu navzgor pa po bregu navzdol.

Manko Golar

Prvi maj, oj prvi maj

Prvi maj, oj prvi maj,
sonca zatega nam daj,
da poljane bodo zacvetele,
in gorice mlade zelele,
v polju svete rose lesketale,
ko na cvetje bodo zjutraj pale,
da potoki bodo zašumljali,
našim rekam vod obilo dali.

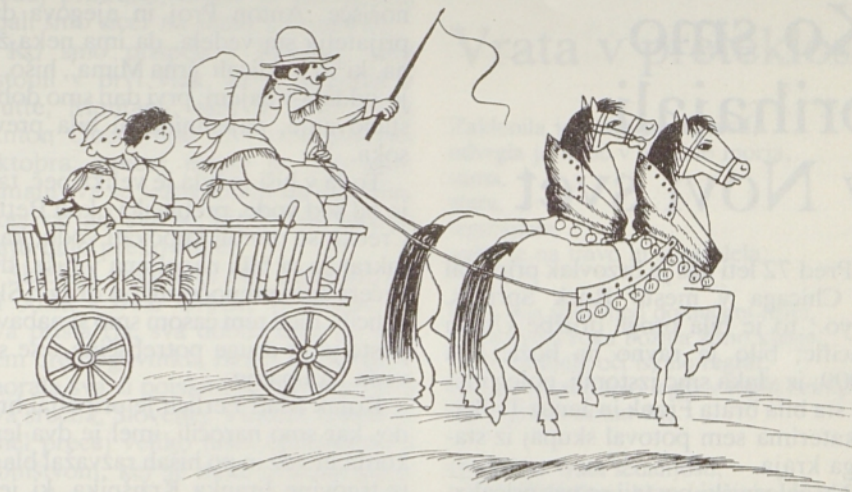

Prvi maj, oj prvi maj,
sonca zatega nam daj,
da nam misel bo vesela,
ko bo maju prvemu zapela,
da nam dajo hidroelektrarne
novih kilovatov za tovarne.
Daj nam topel veter iz daljave,
da rdeče vsepovsod zastave
maju prvemu na čast vihraje
in za dobro srečo plapolaje.
Prvi maj, oj prvi maj,
sonca zatega nam daj!

KMEČKA ABECEDA

Komat

Pri Slovanih so bili konji le jezdne in tovarne živali, precej manj pa so jih uporabljali za vprego. V zgodnjem srednjem veku so jih redili predvsem po gradovih. Na podložniških kmetijah se je uveljavljal konj razmeroma počasi. Še takrat pa je služil kmetom predvsem za tovarno žival. V srednjem veku je bilo tovarništvo zelo razvito, posebno v alpskih deželah, od koder so prenašali različno blago na jug na Beneško in na sever v nemške dežele. Tudi Levstikov Martin Krpan je tovoril sol na kobilici.

Ko je v devetnajstem stoletju tovarništvo zamenjalo prevoznništvo, je postal konj tudi pomembna vprežna žival. Medtem ko uporabljajo za volovsko vprego jarme, vpregajo konje v komate.

Komati so na celotnem slovenskem ozemlju podobno oblikovani. Preprostejši so delovni komati za vsakdanjo rabo. Od njih se razlikujejo praznji komati, ki so okrašeni z raznobarnim usnjem in s kovinskimi ploščicami. Nekateri so prav izzivajoče razkošni.

Seveda so v začetku dvajsetega stoletja redili konje kot vprežno živino le premožnejši kmetje. Revnejši so vozili in orali z voli, največkrat pa kar s kravami.

Ob praznikih so premožni kmetje vpregali konje v koleslje in zapravljičke. Za take priložnosti so gospodarji in njihovi hlapci zložili konjsko opremo. Zdrgnili so kovinske ploščice na komatih in jih ovesili s pisanimi usnjenimi ali tudi papirnatimi trakovi.

Marija Makarovič

Pametna opica

Opica je vstopila v slaščičarno in naročila sadno kupo. Plačala je z bankovcem za petsto dinarjev. Prodajalec je mislil, da opice nič ne vedo o denarju, zato ji je vrnil le dvesto dinarjev in pripomnil:

»Opice bolj malo zahajajo v mojo slaščičarno.«

Opica je odvrnila: »Saj ni čudno, ko pa prodajate sadne kupe po tristo dinarjev!«

Pozabljivost

Mož in žena prideta na letališče. Mož pravi: »Oh, zakaj nisva vzela s seboj televizorja?«

Žena: »Zakaj pa, kaj ti bo na potovanju?«

Mož: »Na njem sem pustil letalski vozovnici.«

vaše zgodbe

Ko smo prihajali v Novi svet

Pred 72 leti nas je brzovlak pripeljal iz Chicaga v mesto Rock Springs, Wyo.; to je bila proga družbe Union Pacific; bilo je ravno na božič leta 1909; iz vlaka smo izstopili, poleg mene sta brata Frank in Janez Triller, s katerima sem potoval skupaj iz starega kraja.

Na železniški postaji so nas pričakali in sprejeli Franc Škerl, Janez Adam in Anton Proj; slednji je bil najstarejši sin kmeta Jerneja Proja iz vasi Virmarše pri Škofji Loki; tam sem tudi jaz služil dve leti; Anton je šel leto poprej v Ameriko, zato sem imel njegov naslov. Vsi smo odšli v hišo Janeza Ipavca iz Škofje Loke; zunaj je bilo zelo mrzlo, tam smo se malo pogreli. V hiši je bilo več drugih ljudi, med njimi nekaj žensk, soba je bila skoraj polna, sami mladi, krepki ljudje.

V kotu je bil na mizici sodček piva, na večji mizi pa velik krožnik pečene

svinjine, govedine, ker so seveda kuhali tudi juho, zraven narezan bel kruh, prav dobro zapečen; mi trije potniki smo bili lačni, prilegla se je dobra hrana, ki smo jo zalili s pivom. V veseli družbi je bilo prav prijetno; vsi so bili prijazni in se zanimali, kakšna je bila vožnja preko Atlantika. Toda vožnja je bila slaba, pet dni je bilo morje razburkano, nihče ni mogel na krov, valovi so butali preko krova, 11 dni je trajalo potovanje iz Liverpoola, Anglija, do New Yorka.

Toda morali smo si preskrbeti prenočišče. Anton Proj in njegova dva prijatelja sta vedela, da ima neka žena, ki so jo klicali 'črna Mima', hišo, ki jo oddaja v najem; prvi dan smo dobili stanovanje, najemnina ni bila previsoka.

Toda v hiši je bila le velika peč, tam je bil sod vode, prebivalci okoli Better Creeka so morali kupovati vodo, kajti takrat še ni bila napeljana v hiše; dva večera smo prenočevali pri drugih Slovencih, med tem časom smo si nabavili postelje in druge potrebščine, vse seveda na upanje.

Rojak Matt Ferlich je pripeljal hrano, kar smo naročili, imel je dva lepa konja in voz in po hišah razvažal blago iz trgovine Franka Kržišnika, ki je v svoji trgovini prodajal raznovrstne potrebščine; nismo še delali, dobili smo vse na kredit; čeprav nismo bili izurjeni kuharji, smo si začeli sami kuhati. Ko smo si nekoliko uredili bivališče, je bil čas, da smo se ogledali za delom; bilo je pet rudnikov premoga, vsi so obratovali.

Obrnili smo se na trgovca Janeza Koširja, ki je že nekoliko obvladal angleščino, doma je bil iz Poljanske doline nad Škofjo Loko; on je poskrbel, da smo vsi trije dobili delo v rovu števil. 9; vsak izmed nas je delal ob

rudarju, ki je že bil izurjen, polagoma smo se privadili kopanju premoga. Z bratom Triller sem ostal leto dni, nato sem se preselil k Francetu Hafnerju in njegovi ženi Mary, stanovanje je bilo dobro, prav tako hrana, Mary je bila izvrstna kuharica, doma je že kuhala v gostilni. Zadovoljen sem bil s stanovanjem in hrano; delo v rovu je odvisno od tega, kakšen prostor je rudarju dodeljen. Če je premog mehkejši, se več zasluži, če je trd, je treba streljati s smodnikom, tam se ne zasluži veliko.

Dve in pol leti sem delal, nato sem se naveličal; vse preveč je bilo pijančevanja doma in po gostilnah, z drugimi sem hodil po gostilnah, zapravljal denar, ker je v gostilni vedno nekdo, ki čaka, da bi mu kdo plačal pijačo.

Veliko se porabi tudi po društvenih veselicah, tako da je od zaslužka malo ostalo, dostikrat so se fantje napili in prišlo je do pretepev. Veliko fantov je igralo za denar, kar mi ni ugajalo; leta 1912 spomladi sem odpotoval v Salt Lake City, Utah; nisem bil več angleščine, znal sem izgovarjati le kakih 20 besed, ker sem vedno bil le v slovenski družbi.

Ko sem se pripeljal v mesto, sem izstopil, hodil po cesti sem in tja. Slučajno sem zagledal napis Frank Blatnik – imel je gostilno in sobe v drugem nadstropju, ki jih je oddajal v najem.

Po krajšem razgovoru me je peljal v sobo; ker je imel precej gostov, ga nisem hotel nadlegovati za daljši čas; toda zvečer sva se več pogovorila, obljubil mi je, da mi bo preskrbel delo v Salt Lake Cityju, s čimer sem bil zadovoljen. Čakal sem več dni, dela od nikoder.

Končno sem se odločil, da bom stopil v posredovalnico za delo. Možno je bilo dobiti delo za \$1 na dan, poslali so te pa več sto milj daleč. Dobil sem delo blizu Mackey, Idaho, 19 milj daleč, napeljavali so vodo na velike kmetije po ceveh iz belega borovčevega lesa. Mene in še 10 drugih delavcev so poslali v mesto Mackey po železnici družbe Oregon Short Line, v mestecu Black Foot smo morali prestopiti na drugi vlak, ki je peljal proti severu 85 milj do mesta Mackey.

Ko smo izstopili iz vlaka, so nas napotili v hotel, postregli z večerjo in dodelili sobe; preden smo se odpravili k počitku, je pet 'cowboyev' streljalo v zrak, videti je bilo kot resnični 'divji zapad', potem so šli v gostilno, lepa dekleta so nosila pivo na mize.

Tam je bilo veliko gostiln, vse so bile polne gostov; naslednji dan so nas naložili na velik voz, takemu so v starem kraju rekli 'tajzelj', vseh 11 so naložili, med delavci so bili Bolgari, Hrvati, Črnogorci, bil sem edini Slovenec. Med vožnjo so se pogovarjali in videti

Zima v Dražgošah (foto: Janez Zrnc)

oz. slišati je bilo, kot da govorijo vsi isti jezik, toda jaz jih nisem razumel.

Med potjo so večkrat ustavili, da so napojili konje, tudi mi smo dobili nekaj pijače; štirje konji, mladi, so počasi leteli, ko smo vozili navzdol, voz se je tresel, vsi smo bili utrujeni, ceste so bile slabe, polne jam; prvi dan smo se vozili mimo pašnikov, kjer se je pasla goveja živina, vmes je bilo nekaj konj in telet, prevozili smo 12 milj, prišli smo do velike farme, kjer smo se ustavili, večerjali in prenočevali v slami, napojili in nahranili konje z ovsom in senom; ko je človek mlad, se spočije tudi na slami, samo da je hrane dovolj.

Naslednji dan smo zgodaj krenili na pot, morali smo prevoziti sedem milj, in še dodatnih sedem milj do delovnega mesta. Cesta je bila slaba, vse zaraščeno z velikim drevjem, na velikem vozu smo se naslanjali drug na drugega; do dvanajste ure smo prevozili tistih sedem milj. Če smo prišli do majhnega brega, so morali konji trdo potegniti, da so zmogli breme 12 potnikov, vključno voznika.

Prišli smo do kraja, kjer so prej začeli polagati velikanske cevi v premeru šestih čevljev. Dodelili so nam hišo (bunk house), kjer smo spali; to je bilo veliko poslopje, grajeno iz brun, prostora za 25 delavcev.

Jedli smo pod šotorom, kuhali so Kitajci; velika brunarica je bila pregrajena za vsakega posameznega delavca z deskami, vsak je imel svoj brlog, delovodje so imeli svoja bivališča; mi, delavci, smo spali kar na slami, vsak je imel svojo odejo, noči so bile zelo hladne; naslednji dan nas je delovodja peljal na delo. Moje delo je bilo pokladanje velikih obročev, ki so bili iz železa, debeli kake pol palca, te obroče smo pritrdili z orodjem po osem prstov narazen, vse je bilo treba natančno izmeriti, na eni strani so imeli napravo, da si lahko obroč pritrdil in zatesnil; nadzornik je vse pregledal, ali so obroči pravilno pritrdjeni; moj sodelavec je na svoji strani izmeril razdaljo; naslednji dan so delavci poravnali zemljo na mestu, jer so bile položene cevi, drugi so zlagali skupaj z deskami po 10 čevljev doge ki so bile podobne dogam na sodu, kajti cev je bila okrogla.

Tukaj je bilo na kupe desak, obročev, drugega materiala, deske za cev so bile debele po dva prsta in pol; delo je napredovalo, prišli smo do hribčka, cevi smo morali na vsakih sto čevljev dvigniti za 10 čevljev. Od kraja, kjer so začeli polagati cevi, do vrha hribčka, je bilo kakih 3,000 čevljev, od tam naprej so izkopali velik jarek, globok tisoč čevljev, zemlja se je spuščala, voda je tekla navzdol po ozki dolini na velike kmetije. Potok, iz katerega smo napeljali vodo, je bil precej velik, skoraj majhna reka; tam so zgradili jez,

več kot polovica vode potoka je pritekla v velike cevi. Ko so vodo odprli, je začela teči po ceveh, zaradi velikega protiska je tekla v hrib, skozi majhne špranje je voda brizgala po 50 čevljev visoko, toda ko se je les napil vode, se je to polagoma ustavilo.

Po treh mesecih je bilo delo zaključeno, izplačali so nas, nato pa zopet naložili na voz, vpregli konje in zopet smo se peljali 10 milj do mesta Mackay; vse tri mesece dela sem bil zdrav, zaslužil tri dolarje na dan, tako sem si nekaj prihranil, hrana je bila dobra, spali smo sicer na slami v brunarici.

Ko smo prispeli v Mackay, sem vstopil v prvi vlak, ki je odpeljal v Butte, Montana, tam je živel rojak Anton Obed; bilo je v prvi polovici oktobra, precej mrzlo je bilo tam. Kmalu sva se seznanila in sprijateljila, pogovarjala sva se, kje bi bilo možno najti delo preko zime.

Sklenila sva, da bi bilo najbolje, ko bi odšla v Bear Creek, Montana; ko sva prišla tja, sva dobila delo na starem premogovniku, Bear Creek Mine; morala sva si poiskati stanovanje, bila sva srečna, Slovenec Vincent Golob je imel precej veliko hišo, opremljeno s pohištvo, ker je neka družina odšla na vzhod, takoj sva najela to hišo, imela sva postelje, peč za kuho, na delo sva hodila pol milje, bivala sva v naselbini Scotch Cooley, kmalu so za nami prišli trije fantje iz Black Diamonda, Wash; Franc Remec, Martin Plahuta in Urban Mezek, dobili so delo v rovu 'rozeta', ki je precej oddaljen od naselbine, v hudem mrazu je bila hoja naporna in težka.

Doma smo se dobro razumeli, vsak je imel dovolj dela s kuho, sreča je bila, da je bilo vse, kar si kupil, poceni. Meso smo kupovali v 'red lodge', meso je bilo tam najbolje, ker rovi niso obratovali več kakor tri ali štiri dni v tednu, smo imeli dovolj časa za hojo preko hriba, tri milje daleč do Bear Creeks.

V hiši ni bilo vodovoda, vodo smo zajemali v potoku, ki je tekel mimo hiše, ker je bilo vso zimo zelo mrzlo, smo morali večkrat lomiti led, da smo dobili vodo za kuho in tudi v rov, ker je voda bila zelo dobra, smo jo s seboj nosili v rov.

Hiša je bila čudno grajena, spodaj je bila velika soba, zgoraj tri manjše s posteljami; ob sobotah smo hodili v mesto Bear Creek, pri Češarku v gostilni popili nekaj kozarcev piva, doma smo se zabavali z igranjem kart in opazovali snežinke skozi okno.

Zima je bila dolga, prišla je pomlad, trije fantje, ki sem jih omenil, so odpotovali nazaj v Black Diamond, Wash., kjer so rovi vsak dan obratovali. Proti koncu maja sem tudi jaz odpotoval in prišel na Black Diamond 2. junija in začel delati na rovu štev. 11

moj prijatelj in partner Anton Obed, s katerim sva delala vso zimo, je zapustil pozneje to naselbino, slišal sem, da je odpotoval v državo Kansas.

Lucas Debeljak
»Prosveta«

Vrata v preteklost

Zaklenila je vrata preteklosti, odvrгла je ključ v globino morja, sama, stara, izgubljena, sedla je na travo in si zaželela,

da bi bila spet med domačimi hribi, da bi uvela roka božala žitno klasje, da bi oslabele oči iskale regrat, da bi utrujeno telo leglo v toplo zemljo, toplo grudo domovine.

Odprla je vrata sedanosti, z zlatim ključem, ki se imenuje Upanje, sama, stara, optimistična, odšla je v mesto in kupila,

letalsko karto za domov, kovček novi in obleko sivo, en spominček za sestro Miro, in pa velik album.

Odprla je vrata male hiše v predmestju, poiskala na stotine slik, polnih spominov, pričela je lepiti jih v album; sama, stara, razočarana, spoznala je, da je prepozno.

Odprla je vrata preteklosti, petdeset let življenja v tujini, stotine lepih slik in spominov, desetine gub, sled smeha in solz, sama, stara, pomirjena, sedla je na vrt in si podprla glavo.

Zakaj ta ogromna želja po daljavi, ki nekoč bila je dom, zakaj to hrepenenje, ta krik: »Vračam se v naročje mame!«? Sama, stara, sprejela je resnico: spoznala je, da kjerkoli je, živela bo in zaspala – sama!

Danijela Hliš – Thirion, West Ride, NSW, Avstralija

naši po svetu

FRANCIJA

Nekaj novic iz Aumetza

V soboto, 5. novembra 1983 je naša delegacija s štirimi osebnimi avtomobili odpotovala v Merlebach, da bi sodelovala na večerni prireditvi, ki jo je v počastitev jugoslovanskega državnega praznika organiziralo društvo Jadran, in na kateri je nastopala skupina Oglarji. Organizacija je bila brezhibna, prav tako pa tudi vzdušje na prireditvi.

Med bivanjem v Merlebachu smo se dogovorili, da nas obiščeta predstavnik SIM Štefan Cigoj in novinar radija Ljubljana Ernest Petrin. V našem domu smo ju sprejeli v ponedeljek, 7. novembra. S petjem sta ju pozdravila naš moški in ženski pevski zbor. Predstavniki Matice nam je izročil prelep zidni izvesek iz kovanega železa, ki bo poslej krasil fasado naših prostorov. Za to čudovito darilo se Matici najiskrenejše zahvaljujemo.

V dneh od 6. do 8. novembra so bili

Odborniki društva Jadran v Freyming-Merlebachu Franc Abram, njegova žena Albina in Karolina Škruba smo ob novem letu obiskali tudi starejše člane, ki so v domovih za ostarele, in to Ano Hrastar, staro 84 let, ki je bila dolgoletna pevka našega pevskega zbora. Izročili smo ji tudi skromno darilo in ji zaželeli veliko zdravja in poguma v težkih dneh svojega življenja.

Mednarodni praznik žensk, 8. marec, smo proslavili v društvenem lokalu na Rue Longue 11. marca. Na sliki: obisk pri Ani Hrastar.

Anton in Karolina Škruba

Angelika in Nataša Lorsung radi hodita v slovensko šolo.

pri nas na obisku Dorica Makuc, Mija Janžekovič in tehniki RTV Ljubljana, ki raziskujejo zgodovino slovenskega izseljenstva. Zanimale so jih zlasti fotografije in drugi dokumenti o začetkih našega priseljevanja v Aumetz.

V soboto, 12. novembra, smo organizirali velik koncert v okviru francosko-jugoslovanskega prijateljstva in državnih praznikov obeh dežel. Na tem koncertu je sodeloval mešani pevski zbor iz Freyming-Merlebacha, naš krajevni ansambel »Les Menestrels« ter moški in ženski zbor društva. Imeli smo zlato publiko, več kot 360 obiskovalcev. Med udeleženci je bil tudi jugoslovanski generalni konzul v Strasbourgu Nerkez Arifhodžić, namestnik odposlanca Roland Marchesin, glavni svetovalec Angel Filipetti, župan Aumetza André Weiler s pomočniki, nadduhovnik Joseph Sauder, slovenski kaplan Tone Dejak in predstavniki različnih krajevnih in okoliških društev. Po koncertu smo nazdravili prija-

Nov grob v Eisdnu

V Eisdnu smo 18. januarja pokopali najstarejšo Slovenko v Maasmechele-nu, če ne v vsej Belgiji, Ančko Breznikar. Rojena je bila v Boštajnu pri Sevnici 30. junija 1893. Njen mož Josip Avsec ji je umrl pred tremi meseci, tako da ni več med nami te znane družinice. Obdržali jih bomo v hvaležnem spominu.

Za odbor JKD Sv. Barbara: Jean Smerke

ZR NEMČIJA

Slovenski kulturni praznik v Essnu

Slovensko društvo Bled v Essnu je letošnji slovenski kulturni praznik počastilo s pripravo večje kulturne prireditve. V bogatem kulturnem sporedu so sodelovali učenci slovenskega dopolnilnega pouka pod vodstvom učiteljice Mare Merljak, pevski zbor »Slovenski cvet« iz Moersa, poleg tega pa so obiskovalci lahko prisluhnili drob-cem iz slovenske zgodovine, si ogledali nastop mladinske plesno-folklorne skupine in si ogledali nekaj kratkih dokumentarnih filmov.

V društvenih prostorih se je ob tej priložnosti zbralo veliko število rojakov, ki so z zanimanjem sledili pestremu sporedu. S prireditve je bilo poslano tudi pozdravno pismo predsedniku republiškega komiteja za kulturo dr. Matjažu Kmeclu.

Rudi Merljak

ŠVICA

Dolga pot Jožeta Cafnika

Pred nekaj leti so amaterski slikarji, naši rojaki, ki živijo v Švici, ustanovili Združenje jugoslovanskih upodablja-jočih umetnikov v Švici – klub EHO. Konec lanskega leta je to združenje predstavilo del svoje dejavnosti tudi doma, na razstavah v Zagrebu in Sarajevu. Svoja dela za razstavo je prispeval tudi slovenski slikar Jože Cafnik.

Razstava je privabila mnogo obiskovalcev, navzočih pa je bilo tudi nekaj članov Združenja, ki ima danes osemindvajset članov. Po poklicih so različni: med njimi srečamo delavce,

Ko bi bila jaz mama, bi bila dobra, vendar tudi stroga. Bila bi prijazna do prijateljev svojih otrok in bi jim dovolila, da bi bili pri nas. Otrokom ne bi dovolila kaditi, ker kajenje škoduje zdravju. Malo bi jih razvajala, vendar ne preveč.

Sabine Vendramin, 17 let

Mogoče pa bom kdaj oče. Kot oče bom dober. Otrokom bom dovolil, da hodijo v razne krožke. Skrben bom, ravnal bom pametno in preudarno. Potrudil se bom, da bom prijazen, strog in pravičen. V družini bom nežen mož, odgovoren. Otrokom bom pomagal pri učenju.

Jacques Gregorčič, 15 let

Če bi bila jaz mama, bi bila dobra s svojo družino. Imela bi mnogo prijateljev, s katerimi bi hodila ven. Pogosto bi šla z otroki na kopališče. S svojim možem bi šla včasih v restavracijo, na ples, potem pa domov spat. Zjutraj bi vstala, skuhala kavo, prinesla zajtrk v posteljo. Zbudila bi otroke in jim rekla, naj gredo v šolo. Jaz pa bi šla v službo.

Majdi Kink, 18 let

Če bi bil jaz oče, bi svojim otrokom pomagal pri učenju. Kaditi ne bi smeli, lahko pa bi se ukvarjali s športom. Z njimi bi bil strog, toda pravičen. Bil bi tudi dober, skrben in prijazen. Dovolil bi jim, da bi pripeljali domov svoje prijatelje.

Pascal Maruša, 14 let

Če bi bila jaz mama, ne bi hodila v službo. Ostala bi doma in delala ves dan za dom. Zjutraj bi možu pripravila zajtrk, zbudila bi svoje otroke in jih peljala v šolo. Ko bi se vrnila domov, bi pospravljala po hiši, vse bi pomila. Vmes bi odprla radio, poslušala slovenske popevke in zapela. Seveda bi tudi skuhala kosilo in potem bi mi vsi pomagali pomivati posodo. Potem bi šli na sprehod in se ustavili v slaščičarni. Ko bi se najedli, bi odšli domov in pripravili večerjo. Nato bi gledali televizijo in ... lahko noč.

Lidija Sajovec, 18 let

teljstvu s kozarčkom slivovke, ki jo je podaril jugoslovanski konzul. Prireditve so vsi sprejeli z zadovoljstvom in si podobnih srečanj še želijo. Še enkrat se zahvaljujemo vsem sodelujočim, ki so kakorkoli prispevali k uspešni izvedbi prireditve.

Po dveletnem premoru imamo v Aumetzu ponovno pouk slovenščine. Nevenka, Bura, naša nova učiteljica, poučuje vsako sredo:

od 16. do 18. ure – otroci,

od 18. do 19.30 ure – odrasli začetniki,

od 19.30 do 21. ure – odrasli – izpopolnjevalni tečaj.

V nedeljo, 11. decembra, smo praznovali vsakoletni društveni praznik – miklavževanje. Opoldne so se vse družine zbrale pri kosilu, popoldne pa je otroke obiskal Miklavž z darili. Darila je prejelo 47 otrok in 110 upokojencev. Po tradiciji smo počastili tudi naše 80-letnike. Lani sta bila to **Jože Mu-gerli** in **Franc Urbančič**, stanujoča v Audun-le-Tiche in v Landres. Obema želimo, da bi bila med nami še dolga leta.

Anton Pišlar, Aumetz

Slovenska šola v Merlebachu

Od decembra 1983 imamo v Merlebachu v Franciji ponovno slovensko šolo. Zelo smo veseli, ko je spet prišla med nas naša pridna učiteljica Nevenka Bura. Imamo jo zelo radi.

Zdaj se v šoli učimo za dan žena, da bomo našim mamiciam peli in recitirali lepe pesmi. Jaz in moja sestra Nataša radi hodiva v slovensko šolo.

Moja mamica je Slovenka, očka pa Francoz. Doma govorimo francosko in slovensko.

Sestrici Angelika in Nataša Lorsung Merlebach, Francija

Ko bi bil(a) jaz mama, oče

Učenci slovenskega dopolnilnega pouka v Merlebachu, Francija

Ko bi bila jaz mama, bi bila dobra, prijazna in skrbna. Bila bi stroga, vendar pravična in nežna. Bila bi prav taka, kot je moja mama.

Anne Pouh, 15 let

Jože Cafnik

izučene obrtnike, inženirje, gospodinjne in zdravnike, vse pa veže skupna ljubezen do umetnosti, čeprav jo vsakdo izraža po svoje. Razstavljajo zlasti v prostorih jugoslovanskega kluba v Zürichu in v tamkajšnjem predstavništvu Jugobanke, v oktobru lani pa so jim odprli vrata v klub samoupravljalcev v Zagrebu. Tam smo si lahko ogledali slike devetih članov Združenja. Med temi je bil tudi Jože Cafnik, ki je ciklus svojih slik poimenoval Dolga pot.

Jože Cafnik živi na tujem deseto leto. Življenje v tujini je bilo pogosto težko, spremljal ga je občutek osamljenosti, ki pa ga je premagoval z barvami in obliko; s pomočjo slikanja se

je poglobljal v najskritejše kotičke svoje duše. Tako je slikanje postalo del njegovega življenja. Vedno znova je iskal nove izrazne možnosti, obiskoval slikarske tečaje, razmišljal. Končno je našel lastni izraz, ki pa seveda še vedno ni nekaj dokončnega.

Združenju jugoslovanskih upodablajočih umetnikov se je pridružil šele lani, odtlej pa z vso zagnanostjo sodeluje na skoraj vseh njihovih razstavah. V decembru lani je pripravil večje število slik za razstavo umetnikov mesta Zürich. V zadnjem času posveča posebno pozornost motivom človekovega pehanja za denarjem in vedno znova nakazuje praznino, ki jo pušča za seboj vsemogočni Mamon. Ena njego-

vih zadnjih slik pa vseeno nakazuje, da bo s svojo ustvarjalnostno znova posegel v intimni svet, v svet porušenih, s pajčevino prepređenih življenjskih sanj.

Ceprav Jože Cafnik še ne razstavlja dolgo, je s svojimi deli že pritegnil pozornost obiskovalcev razstav, ki si njegove slike radi izberejo za popestritev in obogatitev svojih domov. Tudi kritika je že našla pohvalne besede. Ti uspehi so ga opogumili, da čedalje pogosteje razmišlja tudi o samostojni razstavi. Vsekakor pa se sam zaveda, da je pred njim še veliko dela in iskanj, saj želi s svojimi slikami pripovedovati čedalje bolj živo, popolno in izvirno.

Martina Rozman

ŠVEDSKA

Deseti občni zbor Planike v Malmöju

SKD Planika je imelo redni letni občni zbor, ki se ga je udeležila večina članov. Med gosti so bili jugoslovanski konzul iz Malmöja Jovan Čurguz, predsednik Jugoslovanske zveze Ljubomir Curović in predstavniki društev Lipa Landskrona, Balkan, Vuk Karadžić, Makedonija in Srbija.

Poročilo o delu je prebral predsednik društva Ivan Silič, blagajniško poročilo pa je podal Jože Bergoč. Med pozdravnimi besedami je bilo tudi veliko želja, da bi društvo še naprej skrbelo za ohranjanje materinščine in narodnostne identitete.

Na občnem zboru je bilo ugotovljeno, da je društvo, ki ima 220 članov, dobro delovalo. Imeli smo vrsto uspešnih prireditev in družabnih večerov. Udeležili smo se slovenskega kulturnega festivala v Göteborgu in skupnega piknika v Halmstadu. Množično je bil obiskan slovenski kulturni večer ob 1. maju, obenem pa smo se udeležili tudi prvomajske manifestacije. V kulturnem delu so sodelovali: moški pevski zbor društva, ansambel Martina Pečovnika s pevko Darinko, mlada kitaristka in pevka Suzana Pucko, švedski trubadur, pevski zbor Lipa, Mladost in Vuk Karadžić. Med prvomajskimi prazniki nas je obiskal tudi moški pevski zbor Dragotin Kette z Nortranske.

Razveseljivo je tudi, da se je organizirala tudi naša mladina, ki je priredila razna kulturna in športna srečanja, di-

Ena izmed Cafnikovih slik iz zadnjega obdobja

Prireditev ob dnevu žena pri SKD Planika v Malmöju

Skupina mladih članov Planike, z leve: Natalie Silič, Diana Krumpačnik, Janez Koren in Suzana Pucko

sko, zabave, šahovska tekmovanja idr. Na žalost pa se na svojih sestankih bolj s težavo sporazumevajo v materini besedi.

Društvo ima plodne stike z matično domovino in tudi s švedskimi kulturnimi organizacijami. Tudi tako gradimo mostove med Kraljevino Švedsko in SFR Jugoslavijo.

Občni zbor je izvolil tudi nov odbor društva, ki ga sestavljajo: Ivan Silič – predsednik, Anica Zemljč – podpredsednica, Dragica Begič – tajnica in Ivan Rabzel – blagajnik.

Za letošnje leto si je društvo zadalo precej obširen program dela, od katerih naj omenimo nekaj nalog:

- proslavili bomo 13-letnico obstoja slovenske šole (organizatorji Anton Krašovec, Ivan Pucko in prvi učitelj Boro Penko),

- 10-letnica obstoja društva. Pobudnica Anica Krašovec, prvo moralno pomoč pa je dala Slovenska izseljenska matica. Proslavili bomo tudi 9-letnico organizacije počitniške kolonije za otroke, katere organizator je bil podpisani, spremljevalka pa Vilma Ušaj iz Landskrone. Praznovanje jubileja društva bo 28. aprila 1984.

- Delo z najmlajšimi: mladina je nastopala na prireditvah ob dnevu žena in ob obisku dedka Mraza. Otroke je pripravila učiteljica Dragica Begič. V minulem letu ni bila izvedena počitniška kolonija, kar je velika škoda, zato bo treba v prihodnje več razumevanja med učiteljicami, svetom staršev in samimi starši. Tudi to delo je odsev skrbi, ki jo posvečamo našemu materinemu jeziku oziroma skrbi, da bi se tega jezika naučili naši otroci.

Ivan Pucko

KANADA

Poročno potovanje v Slovenijo

V juliju lani sta se poročila Martina Lukežič in Janez Marinčič, oba slovenskega porekla in člana slovenskega doma Lipa Park v St. Catharinesu. Veliko sta pomagala tudi pri razvoju folklorne skupine slovenskega kluba. V zahvalo jima je folklorna skupina napravila častni most pred cerkvijo. Janez in Martina sta odšla na poročno potovanje v Slovenijo. Med potovanjem po Sloveniji sta se oglasila tudi na Slovenski izseljenski matici, kjer so

Mladoporočenca Martina in Janez Marinčič

Častni most, ki ga je mladoporočencema pred cerkvijo pripravila slovenska folklorna skupina iz St. Catharinesa.

jima podarili dragoceno knjigo »Zakladi Slovenije«. Po treh tednih sta se vrnila v Kanado, obogatena z lepimi spomini. Oba se vsem v stari domovini zahvaljujeta za gostoljubje in pošiljata lepe pozdrave.

Mi pa upamo, da bosta še naprej aktivno sodelovala pri širjenju in ohranjanju slovenske kulture v našem klubu.

Francka Dim,
St. Catharines, Ont., Kanada

PREGOVORI IN REKI NA SLOVENSKEM

Speča lisica ni dobra lovica.

Še pes na spolovini rad crkne.

Še tak lisjak se nazadnje ujame.

Še uš je koristna, čeprav grize.

Škorpion sam sebe umori.

Taka ovca se mora striči, ki je kosmata.

od porabja do čedada

Boj za celovito zaščito Slovencev v Italiji

Slovenska manjšina je najmočnejša v Italiji, saj Slovenci žive na Tržaškem, Goriškem, v Beneški Sloveniji, v Reziji in v Kanalski dolini. Četudi so v isti državi, pa se po stopnji pravic, ki jih imajo, močno razlikujejo. Tržaški Slovenci so dobili z londonskim sporazumom, ko so razdelili tržaško ozemlje med Italijo in Jugoslavijo, vsaj nekaj pravic, med drugim pravico do lastnih osnovnih in srednjih šol in do lastnega tiska. Goriški Slovenci teh pravic nimajo mednarodno priznanih, vendar si Italija ni upala odpraviti slovenskih šol, ki so nastale že v obdobju osvobodilnega boja. Tako imajo tudi goriški Slovenci svoje šole. Vse drugače je z Beneškimi Slovenci, s Slovenci v Reziji in v Kanalski dolini. Beneški Slovenci ne uživajo nikakršnih pravic, hkrati pa je ta del slovenskega življa doživljal po vojni najbolj grenko usodo – kar dve tretjini se jih je moralo izseliti v razne zahodne države ali v druge dele Italije, ker doma niso imeli od česa živeti.

Polnih petnajst let bijejo Slovenci v Italiji trdo bitko, da bi dobili z zakonom zajamčene pravice in da bi bili teh pravic enako deležni vsi Slovenci, ne glede na to, v kateri pokrajini živijo. Zlasti je trda bitka, da bi pravico do šol v materinem jeziku dobili Beneški Slovenci. Njihova narodna zavešt se je namreč v zadnjih letih močno okrepila.

Slovenci so v zadnjih letih poslali rimski vladi že lepo število vlog z zahtevami po zakonski zaščiti njihovih pravic, njihove delegacije so ob vsaki spremembi v vladi obiskale predsednike in jih seznanile s položajem slovenskega življa in ponovile svoje zahteve. Prav tako podrobno so s položajem Slovencev seznanili vse politične stranke Italije.

Voda, ki vztrajno kaplja, preluknja še kamen! Tako so tudi Slovenci dosegli, da so stranke – najprej komunistična, za njo socialistična, potem pa še druge, in nazadnje tudi sama vlada – izdelale osnutke zakonov, ki naj jih

sprejme parlament za zaščito slovenske manjšine. Prav zdaj naj bi bil v teku postopek o tem zakonu v parlamentarnih komisijah. Kazno je, da se za pravice Slovencev vneto poteguje tudi sam predsednik države Sandro Pertini, ki je med obiskom v Trstu jeseni sprejel tudi slovensko delegacijo. Takrat so mu Slovenci izročili spomenico, v kateri so med drugim zapisali:

»Po uspešnem koncu protifašističnega boja, ki je v naših krajih združil Slovence in Italijane, in po sprejetju republiške ustave, ki je bila sad te zmage, je bila slovenska manjšina prepričana, da bo Italija izvajala tudi tista posebna ustavna določila, ki zagotavljajo pravice manjšinam. Po 35 letih moramo ugotoviti, da se to ni zgodilo in da so bili zaradi tega pripadniki slovenske manjšine izpostavljeni močnemu raznarodovalnemu pritisku.«

Zdaj naj bi, kot vse kaže, le bilo nekaj več upanja za sprejetje zakonov, ki naj bi Slovincem kot narodnostni skupnosti zagotavljali možnosti za njihov obstoj in razvoj. Boj za tako zaščito pravic Slovencev teče že polnih petnajst let.

Vsakokrat, ko je katera italijanska vlada padla – in to se je dogajalo kaj pogosto – so padle v vodo tudi vse priprave za izpolnitev zahtev Slovencev. Upati je, da bo tokrat drugače. Slovincem namreč ne gre le za pravice do uporabe materinega jezika in za pravice do lastne prosvete, gre jim tudi za zagotovitev njihove gospodarske moči, da bo kmet gospodar svoje zemlje in da bodo lahko enakopravno delovala razna slovenska gospodarska podjetja, ki že imajo svoje deželno združenje.

Kolikor bolj bodo Slovenci gospodarsko močni in trdni, toliko večjo težo bo imela tudi njihova beseda.

Drago Košmrlj

Vas Bardo (Lusevera) v Beneški Sloveniji. Po potresu leta 1976 je v tej vasi SR Slovenija prizadetim prebivalcem postavila 50 ličnih montažnih hiš (foto: Milenko Pegan)

10 let Novega Matajurja

Pred desetimi leti je izšla prva številka Novega Matajurja, glasila Beneških Slovencev.

Deset let je kratko razdobje, skoraj nepomembno za zgodovino, je kakor blisk, ki se v hipu pojavi na nebu in izgine. Deset let življenja pa je vsekar pomembno za posameznega človeka, za družbo, v kateri živi in dela in prav tako za ustanovo ali časopis, ki se porodi z jasnimi cilji in nameni, kakor se je porodil Novi Matajur.

V začetku uvodnega članka prve številke smo med drugim zapisali:

»Novi Matajur je bil potreben, ker je prišlo do sprememb v boju za naše narodnostne, gospodarske, kulturne, politične in socialne pravice. Torej za novo situacijo. Novi Matajur, list, ki naj bo glasnik vsega, kar je novega pri nas, pa ne bo zanemarjal tistih starih univerzalnih vrednot našega moralnega, kulturnega, političnega in narodnostnega življenja.«

Kljub raznim težavam, s katerimi smo se srečevali vsak dan, smo poskušali ostati zvesti naši prvi, zgoraj omenjeni napovedi. Težave so prišle od vseh koncev. Ni manjkalo takih ljudi, ki so nam stalno in premišljeno podkladali polena pod kolesa, pa smo imeli še več takšnih, ki so nas vsestransko podpirali, kar nam je dajalo pogum v boju za naše narodnostne, gospodarske in politične pravice.

Število naročnikov je raslo in prav tako število sodelavcev. Ni je družine v Benečiji – zavedne ali nezavedne – in prav tako med našimi emigranti po svetu, da ne bi vedele za Novi Matajur. Oh, seveda, delali smo tudi napake, kot jih lahko delajo vsi tisti, ki delajo. Nismo izkoristili niti polovico možnosti za udržitvev in razširitev našega časopisa. Kljub temu pa smo Beneški Slovenci še vedno brez slovenskih šol (kar ustvarja težave pri čitanju, posebno tistim, ki so brez posebne volje), le opravili v desetih letih ogromno dela. Ustvarjali smo med našimi ljudmi napredno in narodno zavedno javno mnenje. Navsezadnje ni tako majhen naš doprinos k političnim spremembam nekaterih občinskih uprav, ki so sedaj naklonjene pozitivni rešitvi našega slovenskega problema. Mladim, novim silam, ki prevzemajo sedaj večje odgovornosti pri urejanju in vodenju Novega Matajurja, so odprta vrata za dosego ciljev in uresničitev idealov, ki jih mi, starejši, še nismo dosegli.

Če bomo vsi to razumeli, bomo lahko šli pogumno naprej v novo desetletje, večjim in boljšim uspehom naproti!

Izidor Predan

nove knjige

Slovenska protestantska pesmarica

Kot 19. zvezek knjižne zbirke Monumenta literarum Slovenicarum je pri Mladinski knjigi v Ljubljani izšel faksimile slovenske protestantske pesmarice iz leta 1584.

Tisoč izvodov faksimilne izdaje je izšlo pod naslovom »Ta celi katehismus, eni psalmi, inu teh vekših godov, stare inu nove kerščanske pejsmi, od P.Krellia inu od drugih zložena, inu s dostemi lepimi duhovnimi pejsmi pobulšane« s spremno besedo dr. Jožeta Koruze za prodajo v knjigarnah. Visoka naklada – osem tisoč knjig z naslovom »Slovenska protestantska pesmarica« in s spremno besedo Bogomila Gerlanca pa je namenjena članom Sveta knjige.

Ta izdaja slovenskih duhovnih protestantskih pesmi z manjšo, sodobnemu bralcu ustrezno prilagojeno obliko in na začetku knjige ohranja vsebinsko in grafično podobo in s tem tudi duha svoje davne prednice, kakor jo je pripravil Jurij Dalmatin. S knjigo je želel nadaljevati in spopolniti delo Primoža Trubarja, svojega »očeta in patrona«, ker je njegova zasluga, da so med našimi ljudmi katekizemske pesmi najbolj razširile znanje krščanskega nauka. Zato je ponatisnil Trubarjevo razmišljanje o petju, ki ga je dodal svoji pesmarici s prav takim naslovom, kot ga ima naša knjiga.

Poleg izjemne literarne vrednosti ima med našimi protestantskimi tiskarji ta knjiga, kakor je pojasnjeno v uredniških opombah, tudi častno mesto po grafični izdelavi, zato jo z vso pravico postavljamo ob Biblijo. Tisk se odlikuje po izbiri in razvrstitvi dekorativnega in ilustrativnega gradiva: vinjetah, slikah, inicialkah ter okrasnih letvicah z bogato renesančno ornamentiko. Posebno velja to tudi za notnijo – notni tisk številnih pesmi.

Avstralski zbornik (Australian Papers)

Pri Filozofski fakulteti v Ljubljani je izšel AVSTRALSKI ZBORNİK (Australian Papers), ki ga je pripravil

in uredil prof. dr. Mirko Jurak. Njegovo izdajo so omogočili avstralska vlada s svojim veleposlaništvom v Beogradu, Filozofska fakulteta v Ljubljani in Slovenska izseljenska matica.

Ta zbornik tvorijo številna predavanja, ki so jih imeli posamezni literarni zgodovinarji na prvem simpoziju avstralske književnosti, ki je bil pred dobrim letom na Bledu. Pobudnik zanj in njegov organizator – kakor tudi zbornika – je bil dr. Mirko Jurak.

Avstralski zbornik je razdeljen v šest delov; prvi zajema jugoslovansko-avstralsko literaturo, drugi evropsko-avstralsko, tretji je posvečen zgolj avstralskim piscem, četrti znanemu avstralskemu romanopiscu Patricku Whitu, potem so na vrsti posamezne študije in na koncu – zbornik je namreč tiskan v angleškem jeziku – povzetki v slovenščini.

Poudariti seveda velja, da je precej sestavkov posvečenih slovenski in jugoslovanski izseljenski literaturi v Avstraliji. Tamkaj živi namreč – po zadnjih podatkih – okrog 300 tisoč Jugoslovancev, od tega jih je 30 tisoč Slovencev. Katica Ivanišević se je lotila obdelave pesništva jugoslovanskih izseljencev v Avstraliji in ugotavlja, da le-to obravnava večinoma vsakdanje težave in skrbi jugoslovanskih izseljencev, da je to pesništvo včasih tudi lirčno, pa da so številne pesmi izredno patriotične. Vesna Mikacič je s svojim prispevkom osvetlila osnovne sociodemografske poteze jugoslovanskih priseljencev v Avstraliji, navedla, da je prvi val priseljencev iz Jugoslavije prišel v Avstralijo ob koncu 19. stoletja, in s številkami dokazala, da so Jugoslovani tretja najštevilnejša priseljenška skupina, za Italijani in Grki.

Za nas sta najpomembnejša dva prispevka – dr. Mirka Juraka obdelava poezije slovenskih izseljencev v Avstraliji; gre predvsem za imena kot so Bert Pribac, Pavla Gruden, Neva Rudolfova, Jože Žohar, Ivan Kobal in Danijela Hliš-Thirion, in Jerneje Petrič razprava o književnosti slovenskih izseljencev v Avstraliji. Sicer število slovenskih književnih ustvarjalcev v Avstraliji ni veliko, vendar se nenehoma pojavljajo novi avtorji, ki so že druga generacija slovenskih priseljencev.

Avstralski zbornik, ki je namenjen literarnim zgodovinarjem, prevajalcem ter vsem, ki se ukvarjajo z avstralsko književnostjo in slovensko-avstralskimi stiki, je izšel v 700 izvodih.

Oj, ta mlinar

Pri Partizanski knjigi v Ljubljani je izšlo pet balad Janeza VIPOTNİKA pod naslovom OJ, TA MLINAR.

Vseh pet zgodb: Pankrt, Ljubezen

na smodniku, Oj, ta mlinar, Zidanica in Zadnja stena je partizanskih, nastale pa so po resničnih dogodkih. Posoda vsem petim pripovedim je vojna, v okviru katere pa avtorja zanimajo predvsem usode ljudi, ki bi sicer, v normalnih okoliščinah miru, živeli preprosto in mirno svoje življenje do konca. Vojna terja drugačne zakonitosti in v takšnih, drugačnih razmerah se je zgodila marsikatera tragedija.

Knjigo je za izdajo uredil Brane Grabeljšek, lepo pa jo je opremil Miha Vipotnik.

Patrulja zvestobe

Založba Borec je v sodelovanju s Partizansko knjigo v Ljubljani izdala pričevanje ZVONETA KRŽIŠNIKA o kulturniški skupini 14. divizije z naslovom PATRULJA ZVESTOBE.

Ta skupina je bila Kajuhova, zato bo knjiga bržkone utegnila kar precej povedati sedanji slovenski mladini in še posebej mladim literatom. Pisec se je najprej pogovarjal z nekaterimi nekdanjimi borci in borkami legendarne 14. divizije, razen tega pa je pregledal izredno mnogo gradiva, ki se je nabralo o 14. diviziji in Kajuhovi kulturniški skupini. Iz vseh teh drobcev je zgradil enotno reportažo.

Danes, štirideset let po opisanih dogodkih, Kajuhova pesem ni umrla; domača je slovenski mladini, ki jo bere, pripoveduje, poje od otroškega vrta do vseučiliških klopi, navdihuje glasbene ustvarjalce in povstvarjalce in vnema na različnih proslavah in shodih.

Izjemno vrednost imajo v knjigi fotografije Jožeta Petka, fotoreporterja 14. divizije. Čeprav so bile izšle v posebnem zborniku že poprej, bodo odselej dostopne še širšemu krogu ljudi.

Knjigo je lepo opremil Matjaž Vipotnik.

■ Zvone Kržišnik

Patrulja zvestobe

Kulturniška skupina 14. divizije

materinščina

Slovenščina praznuje

Ko se boste letos oglašali v domovini, dragi rojaki, si boste gotovo lahko ogledali tudi kakšno prireditev ali razstavo, kupili kakšno knjigo, se udeležili kakšnega srečanja ali zborovanja: in v marsičem bo osrednji predmet obravnava deleža slovenskih protestantov pri razvoju našega jezika in s tem tudi naroda.

Od kot in zakaj pa tako praznovanje ravno letos? sprašujete. Trubar je vendar že leta 1551 izdal *Katekizem* (Catechismus) in *Abecednik* (Abecedarium). prvi slovenski knjigi in napravil prva, na videz sicer majhna, pa vendar pomembna koraka za vso nadaljnjo pot. Res je, tudi ta praznik smo leta 1951 praznovali z vsem podarkom. Čeprav tako rekoč še sredi povojnih stisk in zadreg.

Ampak če bi bilo ostalo le pri Trubarjevem prvem koraku, pa naj je bil še tako težak in pomemben, lahko samo ugibamo, kako bi se bila naprej razvijala slovenski jezik in slovenski narod. Ker pa je bilo v Trubarju in njegovih sodelavcih zadosti moči, volje in znanja tudi za nadaljnje korake, da so tako rekoč leto za letom pripravljali in izdajali knjige in jih pošiljali med Slovence, so o tem prebujali v njih zavest skupnosti in širili omiko.

Še to je namreč treba povedati, da njihovo delo ni teklo v ugodnih razmerah. Ravno nasprotno: ker je šlo za Lutrovo versko smer, ki je pozneje dobila splošno ime protestantizem, so bili njeni oznanjevalci na večini ozemlja, kjer so tedaj živeli Slovenci, preganjani. Zavetišče so si našli na Nemškem, na Württemberskem, se pravi v Urachu, Tübingenu in drugod, večinoma tam tudi tiskali svoje knjige in jih dostikrat hudo zvito in skrito tihotapili v domovino.

Kljub težavam in nasprotovanjem pa so vztrajali in svoje delo še širili, poglobljali in stopnjevali, tako da je po tridesetih letih, leta 1584, izšel tako rekoč vrh njihovega prizadevanja in hkrati po svoje vrh tedanje svetovne pismenosti, *Biblija, tu je vse svetu pismu*. In to je tista krona, ki zasluži,

da se je ob njeni štiristoletnici spominjamo z vso resnostjo in vsebinsko poglobljenostjo. Tudi v Rodni grudi ste že srečali nekaj člankov in misli v zvezi z njo in tudi sam se bom še kdaj kaj pomudil pri tem dogodku.

Celotno sveto pismo obsega okoli tri tisoč strani, se pravi približno pol-drugi letnik Rodne grude z gosto popisanimi velikimi stranmi. Že sam obseg je torej mogočno dejanje za čas pred štiristo leti, za tri desetletja po prvi slovenski knjigi. Če ne štejem nekaj protestantovskih knjig, ki so medtem izšle, med njimi je tudi Bohoričeva slovnica v latinščini, je bila slovenščina tako rekoč še v celoti ustni, nezapisani jezik, saj ni bilo nobenih priročnikov, slovarjev, časopisov, šol, skratka nič tega, kar se nam danes zdi tako samo po sebi razumljivo.

In tu smo pri tistem, kar bi rad posebej poudaril: vsi protestantovski pisci in prevajalci, posebej pa še Trubar, prvi med njimi, so se morali in mogli zanašati samo na svoje znanje *govorjene slovenščine*. In če je Jurij Dalmatin – rojen v Krškem okoli leta 1547, študiral v Tübingenu in že leta 1589 umrl v Ljubljani – kljub temu zmožni prevod tako veličastnega dela, kakor je sveto pismo, se pravi, da je bila slovenščina v tistem času pred štiristo leti na taki ravni, da mu je to omogočila.

Sveto pismo namreč posega na razna življenjska področja, zgodovino, pesništvo, modroslovje, nramnost, bogoslovje, veroslovje, skratka v sam vrh zelo razgibane hebrejske književnosti, tako da še današnjemu prevajalcu, ki ima na voljo cele knjižnice priročnikov, komentarjev in prevodov, povzroča nemalo preglavic, naj bo že zaradi bogatega besedja ali pa zapletenih stavčnih in slogovnih odtenkov. Ko pa je Jurij Dalmatin prevajal sveto pismo, je imel ob izvirniku in nemškem Lutrovem prevodu v bistvu le svoje znanje slovenščine iz mladih let doma in pozneje iz Trubarjevih knjig. Podobno je bil Trubar navezan le na svoje znanje slovenščine iz domače Raščice pri Velikih Laščah in s posameznih življenjskih in službenih postaj med Slovenci.

Slovenščina, kakršna sta našla Trubar in Dalmatin med ljudmi, je bila torej kljub majhni medsebojni povezanosti tedanjih slovenskih krajev, kljub samo govorni in pogovorni stopnji jezika vendarle sorazmerno gibčna, prožna, bogata in izoblikovana. In tu se skriva še nova zanimivost: če na podlagi Dalmatinove Biblije pogledamo, kakšen razvoj je naredila slovenščina v štiristo letih do danes, potem si lahko mislimo, kam daleč nazaj pred Dalmatina je treba postaviti začetke izrazito slovenske različice slovanščine, saj se je pred Trubarjem gotovo še

počasneje razvijala kakor za njim in za Dalmatinom.

Ko torej praznujemo štiristoletnico velikega dogodka v slovenski prevodni književnosti, se na tihem s ponosom zavedamo svojih starih, prastarih samostojnih jezikovnih korenin, svoje jezikovne rasti in razvoja v večidel neugodnih razmerah in iz tega črpamo narodno zavest in hkrati *svojo* neizogibno dolžnost nasproti jeziku in narodu.

Janko Moder

Noč spominov

Mrak se spušča nad dolino,
veter rahlo šelesti
in narava se pogrezne
nemo v tih objem noči.

Nad menoj nebo skrivnostno
v soju zvezdic se topi,
moj pogled se nežno sreča
s tisoč zlatimi očmi.

Oživijo mi spomini
in močnejše zablesté,
kot vse zvezdice žareče
in mi grejejo srce.

Begunec

Vedno sem živel v tujini
in po domu hrepenel;
hitro so bežala leta,
zdaj sem star in dotrpel.

Kje so moje lepe sanje,
kje so nade mladih let?
V srcu čutim le praznino,
v duši ves sem izgorét.

Nisem našel tihe sreče,
krčevito jo iskal
in naposled pritajenih
želj se v mojih prsih zbal.

Kljuvale so neprestano
in mi ranile srce;
v tujem svetu so neznanci
le zasmehovali me.

Oh, zakaj sem te zapustil,
ljubljeni domači kraj?
Ni poti in ne stezice,
ki vodile bi nazaj?

Razočaran od življenja
kmalu bom slovo jemal.
V temnem grobu brez napisa
bom pozabljen večno spal.

Vera Maria Volk,
Wien, Avstrija

Kekec je imel dobrega očeta

»TUKAJ RODIL SE JE JOSIP VANDOT. PISAL JE KNJIGE ZA MLADI ROD. ŽIV OHRANILI MU BODO SPOMIN KEKEC IN MOJCA IN KOSOBRIN.«

Te besede so vklesane v marmorno ploščo na rojstni hiši slovenskega pisatelja Josipa Vandota v Kranjski gori in nosijo v sebi zven in dih gora. Razposajeno, navihano mladost in neminljivo izročilo ljudskih pripovedi, ki jim je vdahnil pisatelj Josip Vandot svoj izvirni pisateljski genij. Letos petnajstega januarja je minilo sto let od rojstva tega izjemnega moža. Visoki jubilej pa je šel nekako neopazno mimo nas.

Kdo je bil avtor zanimivih pripovedi o pogumnem Kekcu in strahopetnem Rožletu, o Koclju, Bedancu in Kosobrinu, o Vitrancu, Pehti in Prisanku in še o mnogih povestih za otroke?

Jelica Vandot, pisateljeva hčerka, se ga takole spominja: »Najraje se spominjam svojega očeta, ko je bil že v zrelejših letih. Imel je poduhovljen obraz in oči modre kot nebo. Bil je bolj redkobeseden, nadvse pa je ljubil prostost in neodvisnost. Pustil je službo pri železnici, da bi se ves posvetil pisanju, toda za nas kot družino je pomenilo to veliko odrekanje. Živeli smo skromno in varčno od njegove majhne pokojnine in honorarjev. Spominjam se ga, da je vstajal sredi noči, ves razburjen hodil po sobi in spraševal mamo, ali naj ubije tisto grdoto ali ne. Mislil je na Bedanca in druge ne-

gativne like v svojih povestih. Toda na koncu je pri njem vedno zmagala dobrota. Celo največjim sovražnikom je odpuščal. V njegovih povestih tudi slabi liki, kot so Bedanec ali Pehta, za kazen ne umrejo, ampak le odidejo v neznano. Svojih stvari ni nam pred objavo nikoli prebral. Mislim, da zato, ker je bil preveč samokritičen do svojega dela. Najbolj pa je bil srečen v naravi, v gorah. Knjigo Kekec nad samotnim breznom je posvetil meni in

Junaki iz filmov o Kekcu so po vsem svetu ponesli tudi slavo o lepotaх slovenske pokrajine

to je najlepše darilo, ki sem ga dobila v življenju.«

Josip Vandot je bil kot pisatelj silno plodovit. Poleg tega da je kar naprej pisal, je sodeloval tudi v mladinskih listih Vrtec, Zvončku, Mladem zadru-garju in v revijah Domu in svetu, Slovanu, Ljubljanskem zvonu, pri Jutru in drugod. Povesti je pisal tudi za Mo-horjevo družbo. Nekaj knjig pa je iz-dal tudi v samozaložbi. Med najpo-membnejša dela pa sodijo vsekakor zgodbe o Kekcu, po katerih so bili posneti kar trije filmi.

O svojem dedu Josipu Vandotu je pripovedovala tudi Bojka Vandot-Broz. »Medlo se spominjam Kranjske gore in še posebno Maribora, kjer smo živeli pred vojno in na začetku vojne. Prvo, česar se spominjam, je moj de-dek, ki me je kar naprej ujčkal na kolenih. Nikoli pa mi ni pripovedoval svojih zgodb. Za Mojco, Kekca, Koso-brina, Bedanca in druge njegove juna-ke sem zvedela šele pozneje, ko sem začela brati. Toda pravo vrednost in veličino njegovega pisanja sem odkrila šele ob gledanju prvega Galetovega filma o Kekcu. Takrat sem odkrila vizualno posebnost njegovega pisanja. Vse tisto, kar sem si predstavljala pri branju, se je nenadoma tako živo po-kazalo na filmskem platnu. Prvi Kekec je še posebno dragocen tudi zaradi avtentičnosti besedila.

Ko je prišla vojna, so očeta kot za-vednega Slovence izgnali in z njim vso družino. Prav v veselje nad mojim roj-stvom je napisal, vsaj tako je večkrat povedal, svojega najboljšega Kekca. Toda Nemci so celo njegovo knjižnico in vse rokopise in tudi najnovejši ro-kopis o Kekcu zmetali na kup in zaž-gali. Ko smo se peljali v zaprtih živin-skih vagonih, me je dedek vso pot držal na kolenih. Bila sem stara šest let in dedka se spominjam, kakor bi bilo včeraj. Živeli smo v Trnjanskih kutih

Josip Vandot

Hčerka Jelka Vandot

Vnukinja Bojka Vandot-Broz

in vsak dan sva hodila čakati mojo mamico, ki je delala v tovarni vagonov v Slavonskem Brodu. Ko smo prišli domov, sem mu iz redkih las spletala kitke. Potem pa se je zgodila tista strašna nesreča in ga je ubila bomba.

Šel je na vrt. Prav nad nami pa se je pojavilo sestreljeno letalo in pilot je v skrajnem obupu odvrget vse bombe. Strahovito je bobnelo. Klicala sem dedka, toda prišle so neke ženske in rekle, da je dedek umrl. Bil je raztrgan na kose. Tudi stara mama, mamica in jaz smo bile ranjene. Ko smo ga pokopali, je bil viharen večer. S treskom se je odprlo okno v mojo sobo in zdelo se mi je, da ga vidim, kako se mi smehlja. Tak, miren in žalosten. Umrl je v tistem prahu in tisti grozi in nikoli več ni videl svojih planin. Po vojni so njegove posmrtno ostanke pripeljali na ljubljanske Žale. Letos pa mu bodo v Kranjski gori odkrili doprsni kip.

Pa še nekaj. Moj ded je imel izredno lepo pisavo in vse svoje knjige je napisal s peresom. Teh njegovih del pa

je za najmanj dvajset knjig. Veliko tega gradiva je zbrala po raznih revijah moja mama. Vesela sem, da bo izbor Vandotovih pripovedi izšel pod naslovom Roža z Mucne gore pri založbi Mladinska knjiga. Vse drugo pa bo počakalo na boljše čase. V rokopisu so tudi povesti za odrasle, Nedo-končan dnevnik s poti v ujetništvo in pesniška zbirka.

Bila je res srečna okoliščina, da je bil po Vandotovem delu posnet Ke-kec. Kekec mu je odprl pot v več kot trideset dežel sveta. Tudi knjige so prevedene v vse jezike jugoslovanskih narodov in narodnosti.«

Josip Vandot, slovenski mladinski pisatelj, sodi v vrsto tistih ustvarjalcev za mladino in otroke, ki imajo iz leta v leto širši krog bralcev in mu priljubljenost nezadržno raste. Prav mladi so mu podelili zlato značko kot enemu izmed najbolj priljubljenih pisateljev. To pa je največ, kar lahko pisatelj doživi.

Ladislav Lesar

žejen pa tako, da nisem mogel slinje požreti. Bolečine so nastopile naslednji dan. Bilo je tako hudo, da sem mislil, da bom šel po gobe. Šele po desetih dneh se je obrnilo na bolje. Takrat vprašam zdravnika, ali je bila poškodba sveža. Odgovori, da je bila na eni strani sveža, na drugi pa zastarela. 'Ali bo kompanija plačala?' 'Ne verjamem,' odgovori.

Devetnajsti dan mi reče bolničarka, naj grem domov. Rane so zijale, da si lahko prst vanje položil. Obvežejo me in – srečno. Grem počasi po hodniku. Pri vsakem koraku me je zbolelo. Človek, ki sem ga slučajno srečal, me spremi na kolodvor in mi pomaga na vlak. Doma se je zdravnik čudil, da so me odpustili s takšnimi ranami. Še dva meseca nisem bil sposoben za delo. Takrat grem v urad tovarne in zahtevam denar nazaj, povrnitev vseh stroškov in podobno. Ne bo nič, pravi jo. Tukaj je pismo, ki pravi, da je kompanija plačala za eno stran operacije, za drugo stran moraš pa ti. Toda kompanija je tako dobra, da ti vrne tistih sto dolarjev. Podpore pa ne bo nič. Tukaj podpiši. In tako sem bil odpravljen.«

Kako pekoči so žulji na dlaneh in dvakrat pekoči za zagrenjeno, užaljeno srce.

In zakaj vam vse to pripovedujem? Zato, ker je bilo takrat v Ameriki veliko veliko takšnih Tonyjev, pa Johnov, pa Frankov s pekočimi žulji na delovnih dlaneh, ki so pomenili raznim kompanijam le žive stroje, ki so zanje garali. Če pa je v njih zaškripalo, so jih brezdušno zavrgli, ne da bi jih vsaj malo zaskrbelo vest ob misli: Kaj pa bo s tem človekom jutri, pojutrišnjem?

Pripovedujem vam tudi zato, ker praznuje letos osemdesetletnico največja slovenska podpora organizacija v ZDA – Slovenska narodna podpora enota. Njeno 80-letno obdobje je izredno bogato na vsestranski dejavnosti. Od teh naj tu omenim le to, da so njeni ustanovitelji, napredni slovenski delavci, predvsem zelo ustregli našim ameriškim priseljencem s tem, da je SNPJ centralizirala svoj bolniški sklad v nasprotju z drugimi takrat obstoječimi konservativnimi organizacijami. S tem je zagotovila vsem svojim članom v primeru bolezni določen znesek bolniške podpore in to ne glede na to, v katerem kraju žive in če so se morda medtem preselili drugam. A o vsem tem bodo prav gotovo kaj več povedali naši ameriški rojaki sami. Posebej tisti iz pionirskih let, katerih vrste so pa danes, žal, že zelo, zelo redke.

Ina

mislimo na glas

Delavski žulji

V prvem letniku Slovenskega izseljenskega koledarja pripoveduje ameriški rojak Anton Valentinčič, doma iz Šentjurja pri Grosupljem, svoje žalostne ameriške izkušnje, ki so bile v tistih časih podobne izkušnjam brezštevilnih drugih rojakov, ki so prinesli Ameriki v pomoč svoje pridne žuljeve roke.

Med drugim piše, da med ameriški izseljenci velja star pregovor, ki pravi, da je delavec za podjetje nekaj vreden le, dokler je zdrav in lahko dela. Če si se izgaral in postaral, ali te je za delo onespособila nesreča, potem si pač pomagaj sam, kakor veš in znaš. Koliko naših ljudi v Ameriki se je že ponesrečilo. In namesto, da bi se jim uresničile njihove sanje, da se bodo čez nekaj let vrnili z dolarji v stari kraj, so danes njihovi grobovi raztreseni po raznih tujih krajih, ali pa so se vrnili kot invalidi, zagrenjeni in bete-

ni. V svojih spominih opisuje tragičen dogodek, ki ga je doživel, ko je delal v topilnici »Holni« v Pueblo.

»Nekoč sem peljal vodo in led v tako zvano »dumpo«, kjer je iz »furnaza« tekla stopljena ruda v pripravljene modele. V bližini so razbijali »cilinder« in strjeno žlindro. Ko so kose obrnili, je včasih iz njih brizgnila raztopljena ruda, ki je bila še vroča in treba se je bilo hitro umakniti. Na eni strani je bila vzpenjača, ki je bila takrat na vrhu. Mlad slovenski fant, po domače Pekcov iz Šmarja, je skočil v jamo od vzpenjače, da bi se umaknil. V istem hipu pa privozi vzpenjača dol in stlači fanta v kepo. Bil je takoj mrtev.«

Tudi Tony je leta 1924 moral na operacijo, ker se je v tovarni pridvignil. Kompanija, kjer je delal, ga je poslala v Pittsburgh na operacijo in svetovali so mu, naj vzame s seboj sto dolarjev. »Dne 21. avgusta grem v Pittsburgh, kjer se oglasim v družbinem uradu. Tam me vprašajo, če imam sto dolarjev. Uradnik mi pojasni, da če je poškodba nova, plača stroške bolnišnice kompanija, če pa je stara, me stane sto dolarjev. Čudil sem se temu, saj sem pri tej kompaniji delal že od leta 1910. Če je bolezen zastarela, se vendar nisem drugje pretrgal kot v tej tovarni. 'Ti že verjamem,' je rekel uradnik, 'ampak človek mora poškodbe takoj prijaviti, ne šele čez nekaj let.' Pristal sem, ker mi drugega ni kazalo.

Drugi dan sem bil operiran. Ko sem prišel k zavesti, sem bil zelo utrujen,

filatelija

JUGOSLAVIJA
1984

XIV ZIMSKE OLIMPIJSKE IGRE
SARAJEVO '84

Ob XIV. zimskih olimpijskih igrah v Sarajevu, od 8.–19. februarja 1984, sta bila poleg serije osmih znamk izdana še dva spominska bloka. V vsakem bloku je po ena grebenasta znamka, in sicer motiv olimpijskega ognja – znamka za 50 dinarjev ter motiv poti olimpijskega ognja po Jugoslaviji – znamka za 100 dinarjev. V obeh motivih je emblem iger. Likovno rešitev je dala Andreja Milenkovića iz Beograda.

Olimpijski ogenj je spremljala vrsta priložnostnih poštnih žigov širom po Jugoslaviji, od žiga v Dubrovniku, večjih ali manjših mest v republikah in pokrajinah do Sarajeva.

Od 20. januarja dalje je bila ponovno v prodaji doplačilna znamka XIV. zimskih olimpijskih iger Sarajevo 84 za 2 dinarja. Posebnost je v tem, da je izšla v dveh oblikah, in sicer v velikih in malih polah. V malih polah je devet znamk s priložnostnim besedilom ob strani.

Posebnost XIV. zimskih olimpijskih iger je tudi komplet, sestavljen iz devetnajstih priložnostnih ovitkov. Dvanajst je namenjenih vsaki posamezni disciplini, na katerih so znamke iz olimpijske serije. Ostalih sedem ovitkov pa je namenjenih naslednjim dogodkom:

- Sarajevo, olimpijsko mesto
- Dobrodošli v Sarajevu
- Olimpijski ogenj
- Maskota iger »Vučko«
- 84. kongres MOK
- Jugoslovanska olimpijska razstava
- Nasvidenje v Calgaryju.

slovenski lonec

ŠTAJERSKA SMETANOVA JUHA (na hitro)

1,25 l slane vode, 3 dcl kisle smetane, 3 žlice pšenične moke, ščep kumine, 2 žemlji ali kruh in sol.

Pristavimo vodo, solimo in dodamo kumino. Posebej zmešamo moko in smetano in pazimo, da je mešanica kar se da gladka. To mešanico vlijamo v kipečo vodo in medtem ves čas mešamo, da ostane juha gladka in se ne naredijo močnate grudice.

KORUZNA JUHA S SIROTKO (Globoko pri Brežicah)

1,5 l sirotke, 1 do 2 dcl kisle smetane, 2 jajci, 3 do 4 žlice koruzne moke, šop drobnjaka, sol.

Sirotko zavremo. Posebej gladko umešamo moko s smetano in jajci. Mešanico med neprestanim mešanjem vlijamo v sirotko. Nato juho solimo, jo kuhamo 10 minut in jo enakomerno potresemo s sesekljanim drobnjakom.

ŽEMELJNI HREN

2 žemlji, 1 srednje debela korenina hrena, 0,5 l svinjske ali goveje juhe, 1 dcl kisle smetane, sol in domač kis po potrebi.

Žemlji grobo narežemo, ju stresemo v lonec, prilijemo juho in kuhamo. Med kuhanjem mešamo, da se žemlje razmočijo in nastane gosta omaka. Nato dodamo nastrgan hren, če je tre-

ba, solimo, okisamo in primešamo smetano. Omaka naj stoji še 10 minut, da se hren nekoliko ublaži.

Žemljni hren ponudimo h kuhanemu mesu in krompirju.

LÜKARSKO MESO (Lükarija)

1 kg svežega svinjskega hrbta, 75 dag čebule, 10 dag masti, 1 dcl belega vina, poper, sol.

Meso solimo in popramo. Očiščeno čebulo zrežemo na rezance in jo solimo. Pripravljeno meso obložimo s soljeno čebulo, prelijemo z ogreto mastjo in počasi pečemo, dokler se meso ne zmehča in čebula svetlo ne zarumeni. Ko je pečenka pečena, prilijemo še vino. K lükarskemu mesu postrežemo s krompirjem.

vaš kotichek

Starejšo, lepo ohranjeno hišo, 10 km iz Maribora, z 200 m² bivalne površine, z možnostjo dokupa zemlje prodam za 3 milijone dinarjev. Naslov: Franjo Pokos, Radizel 83, 62312 Orehova vas.

Prodam novozgrajeno stanovanjsko hišo površine prek 200 m² na prekrasni legi na Pristavi v Novi Gorici, v bližini italijanske meje. Oglasite se na naslov: Mahmut Ljezi, Ul. Sergeja Mašere 12, 65000 Nova Gorica.

Stanovanjsko hišo v gradnji (začetek), ki lahko služi tudi kot vikend, z gradbenim dovoljenjem, na parceli 2500 m², oddaljeni 10 km od Ljubljane, na sončnem kraju s popolnim mirom in čistim zrakom prodam. Informacije: Aleksander Kastelic, Einspielerjeva 5, 61000 Ljubljana, tel. 061/328 384.

Končano atrijsko hišo z velikim vrtom v Ljubljani – v Murglah, na zelo lepem in mirnem kraju, ugodno prodam povratniku. Pojasnila daje: Ciril Rejc, Lorcher str. 24/3, 7320 GÖPPINGEN, DEUTSCHLAND, tel.: 7161/29 365.

Samotno življenje Jurne vasi

Vas je bila molčeča in snežilo je kar naprej. Pokrajina pod Gorjanci pod znamenitim Mehovskim gradom, ki so ga leta 1515 razrušili podgorski kmetje, je bila nenavadna tihota in cerkvena, posvečena sv. Marjeti, sv. Antonu in sv. Martinu, je bila kakor nekakšen davni odmev, kakor Ančkina lesena hišica sredi vasi, za katero trdijo vaščani, da je narejena iz brun grajske kašče, še takrat v tistih davnih stoletjih, na katere je spomin že skorajda ugasnil.

Takrat je bila Jurna vas majhna tlačanska vasica z lesenimi kočami in na tisti borni kamniti zemlji je bilo komajda kaj za življenje. Toda počasi so začeli vaščani postavljati hiše iz kamna. Premožnejši kmetje so si postavili tudi kozolce, prave topolarje na osem štantov in nekaj teh starih očakov stoji še danes. Pokriti so s slamno in stebri in leta so že prepreli, pa vendarle prav ti kozolci ohranjajo nekdanjo arhaično podobo vasi in vsako leto jih pride slikat tudi znani slovenski slikar Božidar Jakac. Z ženo Tatjano se pripeljeta v starem mercedesu. Postavita velik senčnik, častiljiv mojster pa slika in njegove podobe so polne svežine, poletnih trav in čisto zadaj so obronki Gorjancev, znamenite Kukove gore, ki jo je tako enkratno opisoval bard Dolenjske Janez Trdina. Pridejo tudi vaščani, posebno otroci in se razpostavijo po latah in okoliškem grmovju, Tatjana pa jih vabi, naj pridejo bliže. Ampak jurenski otroci so vsi prestrašeni. Nekaj po svoje žvrgolijo in se z vriščem razbežijo po travnikih in njivah.

To je ena podoba vasi. Druga podoba pa je skrita očem in jo znajo oživeti le stari vaščani in pripoveduje o časih, ko je v teh krajih prebivala strašna revščina. Ljudje so jedli ovsen in ječmenov kruh. Še krompirja ni bilo in pili šmarnico, ki je bila že od nekdaj največja blagodat in tudi najstrašnejša šiba božja, saj je povzročila veli-

ko gorja, veliko hude krvi in še več revščine.

Na podobi iz tistih časov je tudi veliko imen, ki jih je za vredno zabrisal čas in imena, ki so neme priče, kako so morali ljudje od doma s trebuhom za kruhom na vse konce sveta. Tudi čez veliko lužo v daljno Ameriko in le malokateri se je vrnil.

Govorilo pa se je. »O, lahko je vam, ki imate strica v Ameriki«. In res so prišli kdaj pa kdaj kakšni paketi s starimi, ponošenimi oblekami in čevlji. Ljudje so se zgrnili okoli poštarja in kar tam sredi vasi so paket odprli. Vsak je dobil kakšno stvar. Goračkov Valentin, ki je bil takrat star že preko sedemdeset let, pa je pripovedoval o Ameriki, o rudnikih z dragoceno bakrovo rudo in o premogovnikih in kdor je želel, mu je pokazal star ameriški potovalni kovček, edini spomin, ki mu je še ostal na tiste čase, in zlati uhan, ki ga je imel v levem ušesu in klet je ta svet, ki ni tako bogat kakor Amerika, čeprav mu je Amerika vzela oko in mu pohabila levo nogo. Na edini njivi za hišo je med kamenjem našel nekaj rjavega, podobnega bakru in kar norel je od navdušenja, da bo tam odprl rudnik in čez noč obogatel. Našel je tudi nekaj navdušenih privržencev in kopali so nekaj dni, pa ni bilo ničesar razen kamenja in začetek slavnega podviga se je klavrno končal.

Tako je živila svoje življenje Jurna vas pod Gorjanci. Potem pa je prišla vojna in strašni obraz vojne se je zarisal v vsakega vaščana posebej in ljudje so se razšli na vse strani. Bili so primeri, ko sta bila brata eden pri partizanih, drugi pri beli gardi. Najhuje pa je bilo, da so vas kar naprej obstreljevali in bombardirali. Še najbolj krvoločni pa so bili Nemci s svojimi štukami in dum-dumkami. Goreče mine so letale nad vasjo in se zaletavale v drevesa, hiše in gospodarska poslopja in gorelo je kar naprej. Ljudje so molili in kleli, in pozabili na Ameriko in tiste lepe pripovedi. Orumenele fotografije so bile pozabljene, ali pa so zgorele na večnih pogoriščih in še najlepše je bilo, ko so prišli v vas partizani s harmoniko in so pod Kopinčkovim kozolcem napravili miting.

V Jurni vasi je na pokopališču tudi velik skupinski grob, kjer je pokopanih veliko partizanov. Pripeljali so jih kar v gnojnem košu z volom, ki so ga potem zaklali. To je

Večina vaščanov je zaposlena v novomeških tovarnah

bila najbolj žalostna podoba in še danes ljudje neradi govorijo o njej.

In še ena, sedanja slika vasi. Čeprav je po vojni ostalo veliko hiš brez gospodarjev, same vdove in otroci, si je Jurna vas kmalu opomogla. Začeli so zidati nove hiše. Dečki in deklice iz vojnih časov so postali možje in žene in kar naenkrat se je nabralo veliko novih otrok. Pri Lužarjevih, Becinovih, Mežnarjevih, Mavsarjevih, Mrvčevih, Trščinarjevih, Jeriševih, Žnedarjevih, Škedljevih in še bi lahko naštevali... Ko je bila amnestija, se je stari Jeriš vrnil iz Anglije in kar ni mogel verjet svojim očem, da je vse to, kar vidi, res. Večina jurenskih kmetov se je zaposlila v Novem mestu v tovarni zdravil Krka in IMV, kjer delajo avtomobile in vsi pravijo, da je Amerika kar tu doma, če le ne bo spet kakšne vojne, ki bo vse podrla in uničila.

Drevesa so spet ozelenela in tiste vojne rane so se skoraj povsem zacelile. Vaščani so s pomočjo krajevne skupnosti napravili novo cesto, radi bi napeljali še vodovod. Potem bo vas prava podgorska lepota, kakor so prave lepote tudi Jurenčanke in fantje pridejo iz bližnjih in daljnih vasi, gostilno pri Kotarju in ko se tam začne, ni veselju ne konca ne kraja.

Kozolci, vaški samotarji počasi umirajo in tudi tista Ančkina hišica iz brun grajske kašče se bo vsak čas podrla. V vas prihaja vse več turistov in se razlezejo po gozdovih, saj je Jurna vas dobila svoje ime najbrž po jurčkih, ki jih je bilo nekdaj toliko, da so se ljudje vanje zaletavali kakor v kamenje.

»To je slabo«, pravijo Jurenčani. Na tihem se jezijo na gobarje in tudi na gostilno, ampak ničesar se ne da napraviti. Čas ima svojo nezadržno pot in se ga ne da zaustaviti.

Toda kadar sneži in so poti zametene z visokim snegom, je tako kakor v starih časih. Sam ljubi mir. Sama tihota. Kozolci na koncu vasi so še bolj žalostni, vaščani pa se ob topli peči spominjajo starih pripovedi in delajo načrte za naprej.

Ladislav Lesar

Partizanski spomenik na vaškem pokopališču vaščane spominja na enega od najbolj žalostnih dogodkov iz vaše zgodovine (foto: Marjan Ciglič).

dnih Alpah začela zamirati že pred sredino 9. stoletja. V takšni družini so vladali izrazito patriarhalni odnosi: oče je imel absolutno pravico, soditi posameznim članom; otroci so bili na meji nesvobode; ženska je bila sploh brez pravic (zanimivo je, da ženi ob moževi smrti navadno ni preostalo drugega, kot da si je vzela življenje). Kot rečeno, je bila temeljna celica staroslovenske skupnosti soseska, vendar za zdaj ni mogoče razlikovati med njo in začetki oblikovanja župe. Tudi v slovenskih deželah pomeni staroslovanska župa prehod iz rodovne v vaško skupnost; župan je namreč prevzel vodilno vlogo pri naseljevanju vaškega prebivalstva, organiziranju gospodarstva in urejanju medsebojnih sporov med pripadniki župe. Zelo verjetno so se tudi pri Slovencih v novi domovini še nekaj časa ohranila tudi plemena, vendar medsebojna povezava njihovih pripadnikov ni več slonela na krvnih vezeh.

V teku razvoja so v Karantaniji vedno bolj prihajale do izraza nove stanovske in družbene razlike. Tako so zelo verjetno že koncem 8. stoletja, ko se je začela v Karantaniji uveljavljati nova cerkvena organizacija (ob očitno iz antike preživelem krščanstvu staroselskega življa), obstajale naslednje družbene plasti: **sužnji** ali vsaj podložno kmečko prebivalstvo, njihovi **gospodarji** (svobodnjaki torej) in **oblastniki**, ki so bili tem gospodarjem nesvobodnih nadrejeni (knez in njegov spremstvo – pripadniki zametkov vojaške aristokracije). Še hitreje je družbeno razslojevanje prišlo do izraza v 9. stoletju, z vključitvijo Karantanije v Frankovsko državo. Skupina domačega karantanskega plemstva se namreč po ugledu ni ločila od frankovskega. Zanimivo je, da so nekaj karantanskih plemičev sprejemali pripadniki bavarskega plemstva medse kot povsem enakovredne že od 8. stoletja naprej.

Problem višje karantanske družbe se v največji meri nanaša na skupino svobodnega prebivalstva, imenovano **kosezi** (nemško **Edlinger** – plemeniti ljudje). Sicer je bil položaj kosezov zelo podoben položaju plemstva v frankovskem fevdalnem redu, vendar so bile le znatne razlike. Te so prišle na dan po vključitvi Karantanije v zahodni fevdalni svet, saj so kosezi še naprej ostali svobodni družbeni dejavnik, vendar se je njihova vloga v primerjavi s plemstvom (večinoma frankovskim in nato nemškim in le v neznatni meri slovenskim) vedno bolj zmanjševala. Pri obredu ustoličevanja sicer kosezi še igrajo pomembno vlogo kot dediči ljudskega zbora, vendar so z iztekom srednjega veka izgubili še zadnji pomen. Osebnostno svobodo so kosezi obdržali vse do 16. stoletja. Podo-

bo razširjenosti koseškega prebivalstva dajejo krajevna imena in zlasti pisani viri od 11. do 16. stoletja. Najmočnejša skupina kosezov je živela v širokem krogu okrog Krnskega gradu, okrog knežje prestolnice torej. Močne skupine kosezov so bile še v Podjunu in ob zgornji Krki na Koroškem. Sledove koseške naselitve poznamo tudi na Gorenjskem (Bled, Bohinj, okolica Tržiča) in na Dolenjskem.

Kosezi so bili star in sorazmerno številen sloj karantanske družbe, na njegovo starost opozarja zlasti domače ime, sicer neslovanskega izvora (morda iz ilirskega **kosingas**); vendar je prav pojem kosezov v alpskem okolju dobil pravi pomen in vlogo. Pred letom 820 so bili kosezi del nastajajočega karantanskega vladajočega razreda, po uveljavitvi frankovskega plemstva pa so ohranili pravico odločanja o novem vojvodu. To dokazuje, da so bili še v času karantanske neodvisnosti v volilnem zboru združeno telo. Kosezi so torej ostanek predrazrednega stanovskega družbenega razslojevanja Karantanije; njihovo izredno vlogo in ugled v političnem ustroju svoje dežele je mogoče razložiti le tako, da so kosezi imeli tudi konkretno vojaško veljavo in naloge v življenju neodvisne karantanske kneževine. Poleg patriarhalnih sužnjev – »krščanikov« (očitno pripadnikov krščanskega staroselskega, predslovanskega življa) in široke plasti svobodnjakov (verjetno večinoma Slovanov, morda tudi staroselcev) je bila torej med Karantanci že razvita višja družbena plast, ki si je utirala pot navzgor z opravljanjem posebnih vitalnih nalog za kneza in državo. S tem v zvezi je potekal tudi proces spreminjanja plasti svobodnjakov v nesvobodne podložnike, v skladu z razvojnimi zakonitostmi fevdalizma.

Karantancem je vladal **knez**, sprva kot vojaški vodja. Vsaj do srede 8. stoletja pa je knežja oblast že doživela kvalitetno spremembo in presegla prvotno obliko vladarjeve vloge med oblikovanjem zgodnjefevdalne države. Ker je knez samostojno odločal o pobiranju davščin za solnograško (salzburško) cerkev, je očitno del davščin pripadel tudi njemu osebno. Naslov »**sodnik dežele**«, ki ga je nosil ustoličevalec koroškega vojvode do sredine 11. stoletja in okoliščina, da je vojvoda prejemal oblast na sodnem stolu, kažeta, da je karantanski knez odločal tudi v sodstvu. Prav tako je opazno, da je bila karantanska knežja dinastija v moški liniji v sredini 8. stoletja že dejansko dedna: kneza **Boruta** sta namreč nasledila sin **Gorazd** in nečak **Hotimir**. Vendar do dedovanja knežje časti ni prihajalo avtomatično, pogoj za podelitev oblasti je bila še vedno odločitev **volilnega zbora**, ki je po

smrti vladarja odločal o nasledniku in mu v slovesnem obredu ustoličevanja oblast tudi izročal. Tak volilni zbor pisani viri na kratko imenujejo »Slovani« (**Sclavi**) ali ljudstvo (**plebs**), kar očitno kaže na predstavniško svobodno plast ljudstva Karantancev.

Obred ustoličevanja karantanskih knezov in poznejših grofov in vojvod je fenomen, neznan v srednjeveški fevdalni Evropi, čeprav gre pri simboliki kamnitega sedeža oziroma stola za staro evropsko tradicijo čaščenja magičnih sil, izpričano zlasti pri Keltih in Germanih. Po drugi strani je sam pojem prestola vezan na simbol vladarske oblasti pri slovanskih ljudstvih, zlasti pri Hrvatih, Srbih, Čehih in Rusih. Obred ustoličevanja na Krnskem gradu in Gosposvetskem polju se je ohranil do **18. marca 1414**, ko se je dal kot zadnji po starodavni šegi umestiti koroški vojvoda **Ernest Železni**. Ta zadnja inačica obreda je potekala takole. Pred ustoličevalca (koseza iz **Blažnje vasi**), ki je držal z eno roko marogastega bika, z drugo pa marogasto kobilo, in ki je bil obdan s sodnimi prisedniki in ljudstvom, je stopil v kmečko obleko odeti Ernest Železni, v spremstvu plemičev. Kmet je vojvodo vprašal, ali je pravičen sodnik, ali skrbi za blagor dežele, ali je svobodnega stanu in ali brani in spoštuje krščansko vero. Vojvodovi spremljevalci so na vprašanja odgovorili pritrdilno, nakar je goriški grof zagotovil kmetu odkupnino za njegov delež. Kosez je stopil s Knežjega kamna in obenem s svečanim sedežem simbolično prepustil vojvodi oblast nad Koroško. Vojvoda Ernest Železni je sicer dobil od nemškega vladarja fevd že prej, a šele s prisego ob Knežjem kamnu je potrdil plemiške pravice; nato so vojvodo v starodavni cerkvi **Gospi Sveti** blagoslovili, obred pa se je končal ob **Vojvodskem stolu** na **Gosposvetskem polju**, ko je vojvoda z večjega sedeža podelil fevde svojim vazalom; z manjšega sedeža je izročil fevde svojim vazalom tudi goriški grof v časti koroškega palatinskega grofa. Vendar ta končna inačica obreda ustoličevanja pomeni nasledek več kot sedemstoletnega razvoja. Temeljna značilnost obreda je v vsem dolgem času ostala v tem, da vojvoda ni prejemal oblasti iz rok pripadnikov plemstva, ampak kmeta svobodnjaka (koseza) in da je bil obredni jezik ustoličevanja slovenski. K sreči poznamo tudi starejšo inačico obreda umestitve, ki je mnogo bližja prvotni svobodni karantanski obliki podeljevanja knežje časti. Ta inačica je zapisana v vrunku v nemški pravni knjigi **Švabsko ogledalo** (**Schwabenspiegel**) iz konca 13. stoletja, vendar je nastala predloga za vri- nek najbrž že v 11. stoletju.

SCT Stanovanjska zadruga, Ljubljana, Titova 38

Izognili se boste dolgotrajnemu in mučnemu iskanju zemljišča, pridobivanju tehnične dokumentacije in grobim gradbenim delom. Mi bomo vse to opravili za vas.

Vabimo vas k sodelovanju pri stanovanjski izgradnji v Soseski RS 1 in RS 2 ob Jurčkovi poti na Rudniku v Ljubljani.

V prvi fazi bo zgrajenih 175 stanovanjskih objektov: 145 vrstnih hiš – 3 tipov in 30 atrijskih hiš – 2 tipov. K vsakemu objektu spada tudi garaža v nizu.

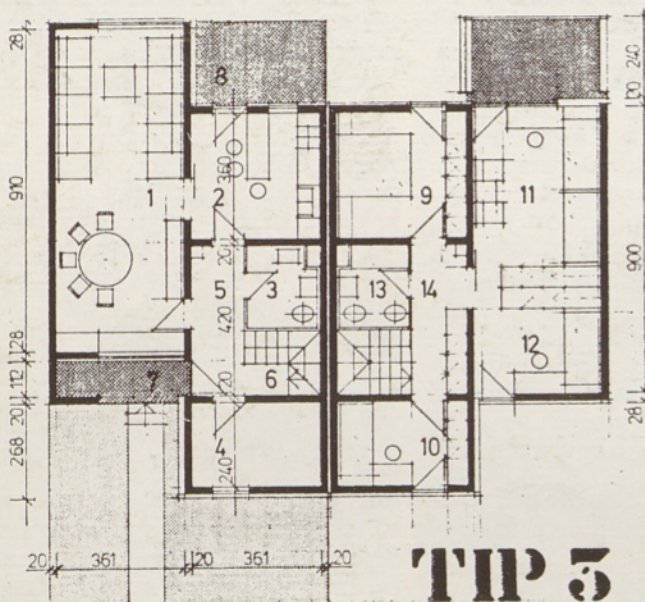
Objekti bodo zgrajeni do dokončane 3. gradbene faze, z vzdanim zunanjim stavbnim pohištvo in dokončano fasado.

Prvih 70 objektov bo končanih v juliju 1984, naslednjih 56 objektov v septembru 1984 in zadnjih 49 objektov v marcu 1985.

Predstavljamo vam:

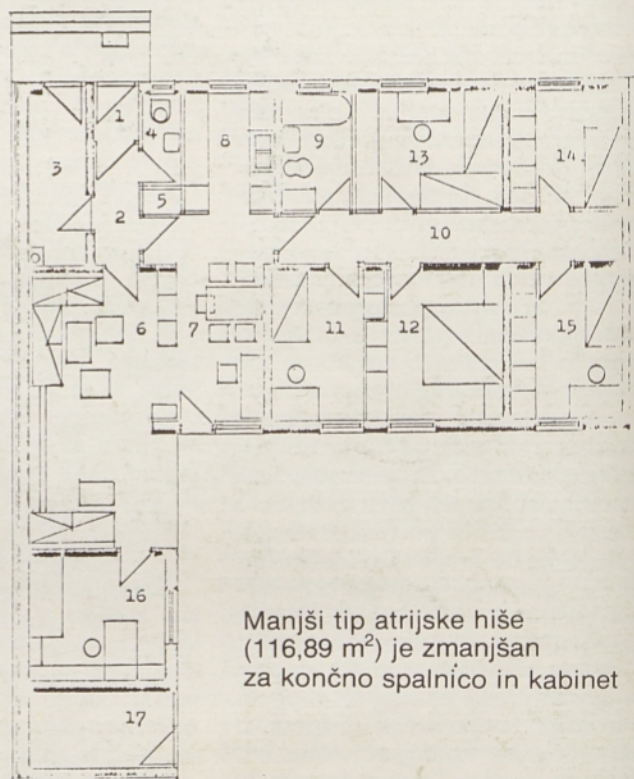
Največji tip verižne hiše
(132,75 m² netto površine)

Največji tip atrijske hiše
(138,86 m² netto površine)

Srednji tip verižne hiše
(103,40 m² netto površine)
je manjši za dve sobi v
nadstropju.

Najmanjši tip verižne hiše
(67,31 m² netto površine)
ima le pritličje.

Manjši tip atrijske hiše
(116,89 m²) je zmanjšan
za končno spalnico in kabinet

Sever

